

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

Thinggade ved 1866, set fra Torvet, med Skomager Alstrups senere Sted, nu Firmaet Marinus Nielsens Butik, og her nedenfor Ølhandler Folkersens senere Hus. Til højre, ved Lygten, Sadelmager Svenningsens senere Bopæl. (Efter Tegning af Skivemaleren Hans Smidth).

SIDSTE AARS LOKALLITTERATUR

- Vilh. P. Beck: Spillemand og Urmager. (Om Spillemanden Chr. Christiansen, Selde). „Jul i Skive“ 1962, S. 31. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Bjarne Christensen: Naar Grisen slagtes, og Julen stunder til. „Jul i Skive“ 1962, S. 20—21. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Niels Holmgaard Christensen: I St. St. Blichers Spor. „Skive Folkeblad“s Julenummer 24/12 1962, S. 15.
- En Tur ad Skives toppede Brosten. (Af en Skiveguts Minder fra en svunden Alder). „Jul i Skive“ 1962, S. 22—24. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- eth.: Paa høje Tid, vi faar et byhistorisk Arkiv. „Skive Folkeblad“ 8/2 1963.
- Erik Hvidtfeldt: Præsteindberetning fra Viborg Stift 1771, II Afdl. „Skivebogen“ 1962, S. 44—71. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- C. Høgh-Petersen: Ud i Naturen. „Jul i Skive“ 1962, S. 29. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Milius Jacobsen: Musikdirektør Kamp Hansen — en Kender af Takt og Tone. „Jul i Skive“ 1962, S. 7. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- J. C. Krogh: Gammeldags „pop“. „Skive Folkeblad“ 6/6 1962.
- J. C. Krogh: Kirketomten i Grætrup søges nu reddet. „Skive Folkeblad“ 28/11 1961.
- F. Elle Jensen: Proprietær Nissen, Spøttrup, Pastor Rosendahl, Rødding, og Provst Møller, Breum. „Skivebogen“ 1962, S. 98—111. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Jacob Jensen: I en lile Landsby for 60—70 Aar siden. (Om Vinde). „Skive Folkeblad“s Julenummer 24/12 1962.
- Fru Richard Larsen, Omaha: Mine første Erindringer og Indtryk af Skive. „Jul i Skive“ 1962, S. 15—16. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Johan Levin: Et Halvthundredaarsminde om Skive. „Jul i Skive“ 1962, S. 30. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Albert Luther: En Stjernestund paa Jenles Trappe — en Sommeraften for 40 Aar siden. „Skive Folkeblad“s Julenummer 24/12 1962, S. 8—9.
- Mr. Charlatan: Den døde og igen opstandne Professor Labri. „Jul i Skive“ 1962, S. 28. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- A. C. Nielsen: Færkervig paa Fur. „Skive Folkeblad“s Julenummer 24/12 1962, S. 7—8.
- Bertel Nielsen: Da jeg var Tjenestedreng paa Landet i Aarhundredets Begyndelse. „Skivebogen“ 1962, S. 112—117. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.

SKIVEBOGEN 1963

SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

54. Bind 1963

I KOMMISSION HOS JUNGS EFTF. - SKIVE

Udgivet af:

Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktionsudvalg:

Pens. Førstelærer *J. C. Krogh*, Skive
(Redaktør)

Litterat *Otto L. Sørensen*, Skive
(Kasserer)

Sognepræst *Johannes Bang*, Roslev
(Formand)

Saadan saa en Zigeunerfamilie ud for 65 Aar siden i al Primitivitet med en lille Gris som Husdyr siddende ved Baalet udenfor deres indgravede Jordhule.

Et gaadefuldt Fund i Rønbjerg Mose

Af Otto L. Sørensen

I den store og langstrakte Rønbjerg Mose, som ligger vestfor Gammel Rønbjerg By, blev der i 1886 gjort et saare mærkeligt Fund; det skete, da Boelsmand Niels Christensen tæt ved daværende Søren Nielsens Gaard var ved at grave Tørv og her stødte paa Liget af et Menneske, der sikkert havde ligget der i lange Tider. Liget var vel bevaret og helt sort af Mosevand; det syntes at være af en aldrende Mandsperson, der havde rødligt Skæg og Haar. Liget var iført en Skindfrakke, men ellers nøgen, ligesom det om Halsen havde et Stykke Reb eller Sime, og ved Liget laa en Skede, formentlig til en Dolk.

En Distriktslæge, som vist kom fra Holstebro (hvormed maa menes Mauritz Gleerup), undersøgte senere Liget,

som var indsvøbt i en laadden Pels, der var bunden om Halsen og om Livet med en Læderstrikke, saaledes at Armene laa indenfor Pelsen. Paa Hovedet fandtes en Spidshue, ligeledes af laadent Skind, men denne var krænget, saa at det laadne vendte ud ad. Huen havde Form som en Hjælm med en to Tommer lang, fingertyk Spids af Læder i Toppen. Paa den ene Arm var omtalte Læderskede fasthæftet, og af Størrelse passende til en Kniv.

Liget, der efter Udgravningen desværre havde henligget udsat for Sol og Vind, var ved Distriktslægens Underøgelse stærkt skrumpet ind. Det havde et rødtligt Fuldsæg og Resten af Hovedhaaret i Nakken. Ørerne var meget store og ligesom Næsen vel bevaret. I venstre Øjenhule fandtes Spor af Øjet. Munden stod aaben og viste mange Tænder, Hals og Skuldre var godt bevarede, ligesom Lemmerne paa nogle Undtagelser nær endnu holdt sammen i Leddene. Selve Kroppen var hel, men indfalden. Det mumificerede Lig, om hvis Hals der fandtes en Strikke, laa halvanden Alen under Overfladen, med Ryggen opad.

Liget var altsaa af en Mand, lille af Vækst, hvis Alder skønnedes at have været omved Halvtreds Aar, og man antog, at det ikke var usandsynligt, at han havde tilhørt Taterslægten, som i mangfoldige Tider havde boet i Nærheden af, hvor Liget fandtes, hvortil maa siges, at man 1818 vel kender til Rakkeren Morten Abrahamsen og hans Søn Hans Mortensen, men deres Rakkerkule laa dog i den modsatte Ende af Rønbjerg Mose, mod Syd. Liget syntes ialtfald at have henligget i mange Aar i Mosen, da den øverste Del af Legemet var fuldstændig mumificeret, og blev et Fund der gav en vid Mark for Gisninger.

Det syntes sandsynligt, at Manden var dræbt ved Hængning, hvad Strikken, den aabne Mund og endnu et særligt Tegn kunne tyde paa. Muligvis er her forøvet Lynju-

stits overfor en Tater, der har øvet Heksekunster eller mulig havde „forgjort Folks Kvæg“, thi den omvendte Hue med Vranken ud, der var trykket ned paa hans Hoved, det tomme Knivhylster, der var bundet til hans Arme, og hans i Pelsen indbundne Arme synes at kunne tyde paa, at der var truffet særlige Sikkerhedsforanstaltninger for at gardére sig mod, at han atter skulle vende tilbage til Jorden og udøve sine Kunster.

Efter de mange Oplysninger at dømme, der nu daglig indløb til Egnens Aviser, baade i Skive og Holstebro, ansaaes omtalte Fund i Rønbjerg Mose at være Liget af en Kludesamler og Kniplingskræmmer Jens Hørby, og man oplyste, at han var Søn af en Mand ved Navn Laust Hørby og født i Vester Lem i Salling omtrent Aar 1800; en gammel Mand derude sagde, at han havde gaaet i Skole med ham.

Senere ejede Jens Hørby et Hus i Hald i Sevel Sogn, men efter sin Kones Død solgte han det og gav sig til at gaa omkring og drive Smaahandel. Den Sum, han havde faaet for sin Ejendom, bar han altid hos sig, og da han var meget sparsommelig og tjente ikke saa faa Skillinger, var han en ret holden Mand.

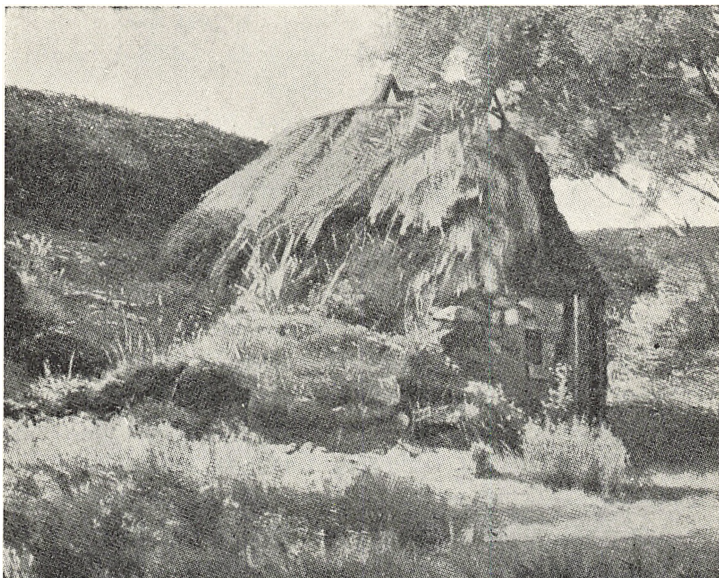
Han skildredes i flere Henseender som en Original. Udenpaa sin Dragt, der var ligesom andre Menneskers, bar han en laadden Skindtrøje uden Ærmer, og paa Hovedet havde han en lignende laadden Skindhue med en Top af Form som en Handskefinger, hvilket gjorde, at han ofte nævntes som „ham med Pikkelhuen“. Netop disse Genstande, „Skindslaget“ og „Pikkelhuen“, fandtes jo ved Liget i Rønbjerg.

Det var omkring ved 1830, at Jens Hørby pludselig forsvandt; han har altsaa været en 30 Aar den Gang. Der blev søgt en Del efter ham, men da han ingen Familie havde, døde Undersøgelsen snart hen. Det sidste Sted man havde set ham var i Rønbjerg. Sandsynligheden talte for,

at han var falden som Offer for et Rovmord. Dermed stemte det, at der paa det fundne Lig hverken fandtes Klæder, dog med Undtagelse af Skindtøjet, eller Penge. En Mand fra Hvidbjerg paastod at have kendt ham; af Kendetegn anførte han, at Jens Hørby, foruden at have Hareskaar, havde et skævt Ben, hvad ogsaa Liget havde, smalle fremstaaende Tænder, „Musetænder“, der ligeledes forefandtes hos Liget, og flere andre Kendemærker. Herefter udtaltes, at det næppe kunne anses for haabløst at anstille nærmere Undersøgelser om Mordet, thi en Umulighed var det ikke, at Morderen eller Medvidere kunne være levende, og man henstillede nu til Holstebro Politi at prøve paa en Opklaring.

Denne Fortælling kan imidlertid være urigtig, idet man nu antog Liget for at være meget ældre end fra 1830 eller deromkring. I Politiprotokollerne fra 1826 til 1837 er det ikke lykkedes at finde noget om Jens Hørby, der skal være forsvunden paa nævnte Tid, derimod modtoges der fra paalidelig Kilde den interessante Oplysning, at der i Følge Sevel Sogns Kirkebog ganske rigtig har boet en Mand i Sevel ved Navn Jens Laursen Hørby, som ganske rigtig var Kludesamler og som ligeledes ganske rigtig opholdt sig i Hahl, som en Avis skrev — hvilket ellers staves Hald — men der var den for Historiens Paalidelighed højst uheldige Omstændighed, at bemeldte Jens Hørby ikke er forsvunden i 1830, men er død i Hahl (Hald) den 12te Februar saa sent som i 1858 og begravet paa Sevel Kirkegaard den 21de Februar samme Aar, saa ham kan det i al Fald da ikke være, der blev funden med „Skindslag og Pikkelhue“ paa i Rønbjerg Mose. Sagen forblev en uopklaret Kriminalgaade.

Men hør nu! Samme Aar skriver en interesseret Mand paa Randersegnen til „Randers Avis“ om et lignende Fund i en Mose ved Gl. Estrup, ligesom han kendte adskillige andre Fund af samme Art, og nu kom der fornylig Mel-

Taterhytte paa Heden for 90 Aar siden. (Efter Maleri af Skivemaleren Hans Smidth).

ding om Liget fra Rønbjerg klædt i en ejendommelig Dragt, der gav Anledning til en hel Mængde Gisninger, fremsatte i Bladene. Om dette Lig muligvis kan henføres til en fjernere Tidsalder, maa staa hen, sagde han, indtil en nærmere Udtalelse forelaa fra Dr. Henry Petersen paa Nationalmusæet, der omsider havde foretaget en Undersøgelse paa Stedet ved Estrup, men efter Mandens egen Formening var der slet ingen Anledning til at blive særlig forbavset, naar man i en Mose finder et Lig med dertil hørende Rester af Dragten indsyet i en Dyrehud.

Jeg har, skrev han, i en Aarrække syslet med nordiske Oldsager og har haft Lejlighed dels til at se flere saadanne Lig eller Brudstykker deraf, dels til at modtage Meddelelser om Fund af saadanne, og er derved kommen

til den Overbevisning, at de sikkert omtrent alle vil vise sig at være Zigeunerlig, og det mente han ialtfald maatte gælde for det ved Gl. Estrup fundne.

Samtidig kunne han oplyse om den Skik, at naar der i en Zigeunerstamme under dens Omflakken indtraadte et Dødsfald, søgte de Efterlevende gerne at begrave Liget hemmeligt i en simpel Trækiste i et Hjørne af en Kirkegaard. Men baade Præsterne og Beboerne var imod saadanne Vanhelligelser af indviet Jord og lagde Hindringer i Vejen derfor. Zigeunerne syede da en Dyrehud om Liget, sænkede det i en Mose og befæstede det til Bunden enten med Snore om Lemmerne, fastgjorte med Pløkker i Mosens faste Underlag, eller Bøjler af Pilekviste, der omsluttede Liget og trykkedes fast paa begge Sider i Underlaget. Den Evne, Mosedyndet har til at bevare de deri nedlagte Ting, det være sig Træ, Metal eller organiske Stoffer, gør, at et saadant Lig efter mangfoldige Aars Forløb kan opgraves i særdeles vel bevaret Stand, og man har stor Vanskelighed ved at bestemme Tiden for dets Nedlægning, da der ikke ved dem er nedlagt Redskaber eller Smykker.

I det mindste, sagde Manden, har jeg aldrig kunnet faa Oplysninger om saadanne, men de bevarede Rester af Dragten og en ejendommelig Frisure man ofte træffer paa ved lignende Fund, f. Eks. en hel Række smaa Fletninger af Haaret paa Baghovedet, har passet godt til Anskuelsen om, at det er Zigeunerlig, man her har at gøre med. Paa Gottorp Slot findes for Resten et lignende Kranie med Paryk, som af Befolkningen paa Egnen kaldes en „Swebenknothe“.

Til alt, hvad her er berettet, kan yderligere tilføjes, at Nationalmusæet er klar over, at det Moselig, man fandt i Rønbjerg Mose i 1886, henlaa en Maanedstid, om der skulle komme nærmere Oplysninger nu; da dette ikke skete, begravedes det i det nordøstlige Hjørne af Røn-

bjerg Kirkegaard, men dets Klædningsstykker, som skal have været en Kappe og en Hue af Faareskind, er gaaet tabt.

Her i den nordlige Del af Gl. Rønbjerg Mose stødte man atter i 1891 ved Tørvegravning i den saakaldte Reffsgaards Moselod paa et andet Moselig, efter at man først havde fundet et Fingerled, og fra dette Lig har samme Musæum opbevaret en Rest af en Faareskinds-kjortel.

Paa et helt andet Sted paa Egnen, nemlig en halv Kilometer østfor Hvide Mose Station ad Skive til, fandt man i 1921 et Mandslig. Det laa norden for en Stenkiste over en Bæk under Banedæmningen mellem to Moser. Det blev sendt til København til nærmere Undersøgelse, hvor man paa Nationalmusæet opbevarer et Par Lædersko fra Fundet.

Paa Egnen mener man (siger Lokalhistorikeren Valdemar Frederiksen i Hvide Mose), at Liget kan stamme fra Struerbanens Anlæggelse i Tiden omkring 1865 og skal være af en forhadt Banearbejdsformand, der blev slaet ihjel af Sjakket og puttet ned ved nævnte Bro ved Hvide Mose. Man saa senere een af Arbejderne gaa i hans Tøj. Alt i alt Fund, der har været spekuleret meget over.

ANVENDTE KILDER

„Skive Avis“ 1886.

„Holstebro Avis“ 1886.

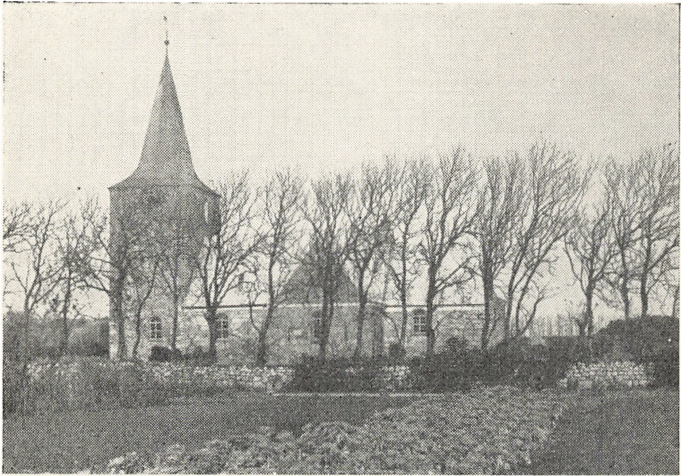
„Randers Avis“ 1886.

„Med Arkæologen Danmark rundt“, Side 361, 1961.

Politiprotokollen for Holstebro 1826—37.

Sevel Sogns Kirkebog 1858.

Artiklens Forfatter, Byarkivar, Litterat, forhv. Boghandler-medhjælper Otto L. Sørensen, Skive, er født samme Sted i 1891 som Søn af Købmand Andr. Sørensen i Nørregade. Er Redaktør af „Jul i Skive“, Medredaktør af „Skivebogen“ samt Kasserer i Historisk Samfund for Skive og Omegn.

Rødding kirke er fra romansk tid, opført af granitkvadre, men ombygget i 1769. Tårnet er fra sengotisk tid.

Præsteindberetninger

FRA VIBORG STIFT 1771

Ved Erik Hvidtfeldt

(Fortsat fra „Skivebogen“ 1962)

RØDDING HERRED

Rødding og Krejbjerg sogne

1. Rødding og Krejbjerg sogne. Begge kirker ligger i Rødding herred.

I Rødding sogn er 46 gårdmænd og 6 matrikulerede huse, hvoraf nogle giver korntiende og gør ingen høstdag, andre gør høstdag og giver ingen korntiende — alt efter mindelig akkord med præsten, siden nogle bemeldte huse er ikke betydelige af hartkorn.

Desuden er der i sognet 2 steder med tilliggende avling, nemlig: Nyemølle og Strømhuset, som under foregivende af, at de ligger under Spøttrup hovedgårds takst, svarer ingen enten korn- eller kvægtiende til præsten.

I Kreiberg sogn er 43 gårdmænd og 6 matrikulerede huse, med hvilke sidste det svarer sig i henseende til korntienden og høstdagen, som med de forhen ommeldte i Rødding sogn. Dog er især 2 af bemeldte huse i Kreiberg sogn, hvis korntiendeafgift langt overstiger valuta af en høstdag.

Desuden er og i dette sogn 2 steder på den såkaldte Gamelheede, som skal være under Spøttrup hovedgårds takst, og på sådan grund svares ingen korn- eller kvægtiende til præsten af deres liden tilliggende avling.

Rødding sogn består af 5 byer, nemlig: Rødding, Mollerup, Kiær, Eistrup, Knud, og foruden disse byer er 2 steder i Rødding Grundvad, hvilket alt med de matrikulerede huse udgiver sognets hartkorn: 173 tdr.

Kreiberg sogn består af 3 byer, nemlig: Kreiberg by, hvorunder sorterer, foruden byens egne beboere, også 4 beboere i Kreiberggård og 3 i Overgård, Ginnerup by, Nør Andrup by, og herforuden følgende enkelte steder: 1. Hummelgård, 2. Nosgård, 3. Giædholm og 4. Kreiberg Grundvad, hvilket alt beløber sig, de matrikulerede huse i sognet iberegnet, til hartkorn: 223 tdr. 2 skp.

Rødding sogn består af 19 huse, ungefær 68 familier og omtrent af 310—320 personer, unge og gamle til sammen.

Kreiberg sogn består af 21 huse, ungefær 64 familier og omtrent af 320 personer.

I Rødding sogn kan være henved 230 kommunikanter, i Kreiberg 240.

2. For Rødding kirke voterer hans excellence hr. geheimeråd Mogens Rosencrandtz til Spøttrup. For Kreiberg kirke voterer velædle og velbyrdige hr. assessor Wandborg til Kås. De, som har jus vocandi til bemeldte kirker alternerer, hvilket ses af sognets næsten lige hartkorn.

Den nuværende præst Henrich Mehl er kaldet af Hans excellence hr. geheimeråd Rosencrandtz til Spøttrup, som

ejer af Rødding kirke, efter udstedte kaldsbrev af 28. januar 1769 og derpå følgende kongelig allernådigst konfirmation dato 10. marts 1769.

Ingen ekspektance vides at være givet enten på præste- eller degneembedet.

3. Da jeg ikke i længere tid end nu på 3. år har oppebåret dette kalds indkomster, og har ved min tiltrædelse til kaldet ikke heller derover fundet eller erlanget nogen antegnelse af nogen mine sal. formænd forfattet — så kan jeg dog desuagtet med temmelig god vished og uden al egennyttig hensigt bestemme kaldets indkomster til ca. 400 rdl.

Således: Rødding sogns korntiende oppebærer jeg på kærven og kan, såvidt jeg har prøvet, ansættes i penge a td. hartkorn 4 mk., som i alt af 173 tdr. er 115 rdl.

Kreiberg sogns tiende har jeg på nogle år akkorderet til sognemændene for pengeafgift, dog byvis i sognet efter forskellige priser, som bymarken og stederne kunne være beskafne, og bedrager sig hele tiendernes afgift i penge over ..... 150 rdl.

Her til kaldet er intet mensal- eller benificeret gods, undtagen anneksgården, hvoraf svares til præsten:

Landgilde eller bondeskyld ..... 5 rdl.

De 3 korntiender af gården 5 tdr. hartkorn a td.

4 mk. er ..... 10 rdl.

12 pund smør ..... 5 mk.

Til kaldet er og et lidet jordløst hus, som ligger norden for præstegårdens have og tærer mestendels ved reparation, hvad den i husleje kan importere.

Hvert højtidsoffer om året kan ungefær ansættes til 20 rdl., altså kan med god vished det årlige højtidsoffer beløbe sig til: 60 rdl.

Ingen af disse sogne giver til præsten noget ekstraordinært offer på nogen festdag i året.

Kaldets accidenser med sct. hansrente eller såkaldte

småredselse af ost og æg, samt kvægtienden kan ansættes til 60 rdl.

Den ellers under sct. hansrente sorterende kage, som i nogle sogne betales af beboerne til præsten med rug, er her i begge sogne, ligesom i adskillige flere, aldeles gået af brug, og hverken ydes og nydes.

Fra Spøttrup hovedgård betales årlig til hver martini som en ekstraordinær afgift til præsten 12 tdr. korn in natura, nemlig: 4 tdr. rug, 4 tdr. byg og 4 tdr. havre, som kan det ene år med det andet ansættes: rug a td. 2 rdl., byg a td. 1 rdl. 2 mk., havre a td. 1 rdl., ialt henved 18 rdl.

Hvoraf bemeldte afgift har sin oprindelse, derom har jeg ingen sikker efterretning kunnet erholde. Men efter nogens beretning skal den være et ækvivalent¹⁾ for præstetienden med videre af nogle bøndergårdes jorder, som i forrige tider skal være lagt under Spøttrup hovedgård.

Andet legatum, tillæg eller beneficium vides ikke at høre til kaldet.

Her i kaldet er ingen kapellan.

4. Rødding kirke ejer hs. excellence hr. geheimeråd Mogens Rosencrandtz til Spøttrup, af hvem samme kirke ved en anselig reparation er for et par årstid siden sat i forsvarlig stand.

Kreiberg kirke ejer velædle og velbyrdige hr. assessor Wandborg til Kås, som og holder kirken i god stand.

5. Herom vides intet vist, da ingen gamle papirer eller dokumenter desangående findes i præstegården, hvoraf man kunne tage nogen oplysning. Dog findes i Rødding kirke 3 tavler med epitafier, som melder om 3 Røddings kalds præster, men deres successions serie må man næsten gætte sig til, da skriften af ælde er på sine steder fast ukendelig. Bemeldte tavler melder om:

¹⁾ Hr. Knud Brynnild, præst til Rødding og Kreiberg og provst i Rødding herred etc., som døde anno. NB.

Årstallet kan ikke kendelig ses, men ventelig er det 1589, den 17. august.

Neden under et latinsk vers, på hans tavle står disse ord: Hoc monumentum domino Canuto, superstes conjux, pius successor dominus Ericus B. et dilectus ei affinis Casp. W. amoris et moeroris ergo²).

2) Hr. Erich Christensen, præst til Rødding og Kreiberg og provst til Rødding og Hindborg herreder, død den 18. april 1629.

3) Hr. Peder Tornsen, præst i Rødding 49 år og provst i 6 år.

Efter gamle folks beretninger skal følgende videre have været præster:

4) Hr. Thorn, ventelig en søn af den forrige.

5) Hr. Hans, efter nogles sigende med tilnavn Lund.

6) Hr. Niels Haverslev.

7) Hr. Peder Rosenstand, en søn af den forrige.

8) Hr. Hans Sinding, som blev forflyttet fra Liime kald i dette herred og her til Rødding, hvor han på 3. år, efter at han var kommet her, døde meget pludselig, da han efter lidet foregående hjerteonde ville i sin stue sætte sig ned på en stol, men blev straks båret død derfra.

9) Mit navn er Henrik Mehl, jeg tjente som kapellan og adjungeret successor for Hierch og Harre menigheder i Harre herred her i Salling hos afgangne hr. Søren Bøgeschow på 5. år efter meddelt kaldsbrev af hans excellence hr. kammerherre Rosenkrantz til Spøttrup, som den tid ejede Harre kirke. Men førend bem. hr. Bøgeschows død blev jeg atter af samme høje patron kaldet til Rødding og Kreiberg menigheder, hvilke jeg uværdig har forestået på 3. år. Har altså betjent præsteligt embede herved 8 år og fylder i næstkommende februar måned mit alders 37. år.

6. Herom, såvelsom om en del af følgende poster, deg-

Rødding kirkes altertavle er i renæssancestil. Den er i 1889 forsynet med et maleri, som er en kopi efter A. Dorph. Prædikestolen er fra 1594 og alterstagerne fra 1595. De bærer navnetræk efter Spøttrup's daværende ejer, Henrik Below og hustru Lisbeth Skram. I kirken er epitafier over præsterne Knud Brynnild, † 1589, Erik Christensen, † 1629, og Peder Tornssøn samt over forpagter på Spøttrup, Laurids Nielsen, † 1692, og herremanden på Spøttrup, Nis Nissen, † 1847.

nen og degnekaldet vedkommende, har jeg fra degnen indhentet følgende forklaring:

Degnekaldets indkomster af Rødding og Kreiberg sogne kan alt i alt ej regnes højere end til 40 rdl. Degnen hedder Zone Pedersen Schwindt. Degnen er ikke studiosus. Har ej været skoleholder, men har kongelig allernådigst dispensation af dato 7. september 1759 og ved en substitut, som han har antaget ved navn Benjamin Sinding, holder skole for Rødding sogns ungdom.

Degnen er kaldet af daværende Kreiberg kirkes ejer, højædle og velbårne hr. kommerceassessor Jens de Hoffmann til Kaas under dato 10. juli 1759. Degnen bliver 38 år gammel førstkommende 18. januar 1772, han har været degn i 12 år.

Degnen har degnebolig i Rødding by, degneboligen er i nogenlunde god stand. Den holdes vedlige af degnen selv, siden hans formand i embedet sal. Peder Sparre gjorde ligeså, og huset desuden af Spøttrupps ejer overladt til bestandig degnebolig for sognedegnen i Rødding, hvilket ses i det for disse herreders skoler oprettede reglement dat. 6. oktober 1740. Til degneboligen er aldeles intet jord, uden en liden toft, hvori kan sås henved 2 skp. byg, og betaler degnen årlig deraf 1 rdl. 2 mk. til høje herskab på Spøttrup.

Degnen nyder sin kornafgift på skæppen, bestående i rug, men så ulige, at endog den største gårdmand ej giver en større skæppe rug til degnen end den mindste, så han ej ved til visse, hvad han har at kræve, men må tage til takke med, hvad bønderne vil unde ham.

Hertil vides ingen grund uden den, at hans formand før ham har haft det på samme måde.

7. I Rødding sogn og by er et skolehus af Spøttrupps ejer bygget til den under forrige nr. 6 ommeldte degnebolig, og holdes samme skolehus vedlige af bemeldte Spøttrupps ejer.

I Kreiberg sogn er intet skolehus bygget, uagtet det ovenanførte reglement tilforbinder Kreiberg sogns lods-
ejere at forenes om sådan et skolehus at sætte. Men i
mangel heraf er bygget en stue noget lidet fra kirken
til at holde skole i, hvis årlige 8 mk. betales, tilligemed
skoleholderens løn, af Spøttrupps ejer, som dog ikke er
største lodsejer i sognet, men madame sal. Damgårds til
Nørgård her i Salling.

Rødning skole betjenes for nærværende tid af en sub-
stitut ved navn Benjamin Sinding, som degnen for et års-
tid siden har antaget. Han er ikke studiosus, har tilforn
holdt skole i Nautrup og Hierch sogne her i Salling i 7
a 8 år. Er henved 27 år gammel.

Kreiberg skole betjenes af en for et par år siden dertil
antagen person ved navn Jens Lund. Han er ikke studio-
sus. Han har henved 10 år holdt skole for Tøndering og
Harre sogne her i Salling. Han er henved 40 år gammel.

Degnen i Rødning nyder for skolehold i Rødning sogn,
ifølge det forhen ommeldte reglement, årlig løn 6 rdl., og
desuden af sognets beboere 20 læs gode tørv til varme
i skolestuen.

Den antagne skoleholder i Kreiberg har hidindtil nydt
af Spøttrupps ejer i årlig løn 12 rdl. Men efter hvad for
en anordning skolevæsenet i sognet ikke besørger af den
største lodsejer, samt hvorledes skoleholderens løn er sti-
puleret³⁾ med videre, derom vides ingen anordning, end-
skønt det bemeldte reglement urgerer⁴⁾ dog på, at skole-
væsenet i bemeldte sogn skulle sættes på en fast fod.

8. Her på kaldet er to enker ved navn madame Marie
Kirstine Høeg, sal. hr. Peder Rosenstands og provstinde
Marie Sophie Stavning, sal. hr. Hans Sindings.

Til begge disse enker betales den årlige pension af
kaldet med penge — 50 rdl., af hvilke penge den første
formedelst sine ringere vilkår nyder årlig 32 rdl., og den
sidste, hvis tilstand og vilkår er bedre, nyder 18 rdl.

Pensionen i sig selv er i mindelighed akkorderet imellem mig og begge enkers lavværger, nemlig hr. amtsforvalter Uttrup i Schive på mad. Rosenstands og hr. forvalter Laurberg på Estvadgård på provstinde Sindings vegne.

Men i anledning af, at pensionen ved lovlig omgang skulle deles imellem begge enker, er også bemeldte akkorderede pension af kaldet, 50 rdl., blevet autoriseret af velædle og højlerde hr. provst Friis i Brøndum ved lovlig given decision de dato 5. februar 1770. Hvilken decision er og approberet af sal. højædle højærværdighed hr. biskop Wøldike den følgende 23.

Her i kaldet er ingen enkebolig.

9. Hans Majestæt, højlovlig ihukommelse, sal. kong Frederich den femte, har efter oprettet fundats af højædle og velbårne hr. konferensråd Rosencrandtz til Spøttrup, allernådigst skænket til Rødding sogns fattige den årlige rente af en kapital, stor 160 rdl., som Hans Majestæt ved arvelads rettighed var hjemfalden efter en gammel pige ved navn Karen Mortensdatter Kiempe, som døde i Rødding sogn og by. Den oprettede fundats er dateret den 28. september 1757, og dens kongelige allernådigste konfirmation den 25. november 1757.

Her i Rødding sogn er mange af beboerne, som aldeles indeholder det korn, som de af præsten og medhjælperne er ansatte for at svare til sognets fattige, især under det påskud, at så mange i hobetal omløbende fremmede betlere fra fremmede sogne og langt fra liggende, hvoriblandt mange unge og friske folk, tværtimod al lov og billighed, tærer og tager hos dem det, som sognets fattige skulle efter kristelig pligt gives og underholdes med. Og vil man sige dem, at de kan afvise sådanne fremmede, får man til svar, at de frygter sig for nogle af disse tiggere, der undertiden er slette mennesker, og de ømmes over andre af dem. Og om de aldrig gav til de fremmede, så har dog den uvillige anledning til at anke.

Som oftest er ham grund nok til at vægre sine pligter.

I Kreiberg sogn, hvor beboerne i almindelighed er af andre vilkår, har enhver hidindtil leveret sin andel til de fattige.

10. Hvad anneksgården angår, for såvidt indtægten af samme vedkommer kaldets indkomst, er forhen meldt under nr. 3. Men i henseende til dens beskaffenhed i andre måder, kan meldes, at den er delt lige imellem to beboere, af hvilke hver har 2 tdr. 4 skp. hartkorn. Præsten har ingen herlighed i anneksgården, men den er, som gården selv, delt mellem to ejere, da sr. Hans Hegelund i Kreiberg ejer herligheden til den ene halve gård, som beboes af Anders Degn, og en fæstebonde på Spøttrup gods i Kreiberg by ved navn Peder Jensen har for et par år siden tilkøbt sig herligheden til den anden halve anneksgård, som beboes af Niels Jensen.

Men da præsten af bemeldte hele anneksgård nyder i landgilde eller bondeskyld kun 5 rdl. årlig, og et udtog af Wiborg stiftsbog, verificeret af hans højædle højærværdighed hr. biskop Trellund den 5. februar 1728, melder dog, at den årlige landgilde til præsten af forbeholdte anneksgård er: rug 2 tdr., byg 2 tdr., havre 2 tdr. og smør 1 lispund, kan ikke vides, hvorledes denne forandring i landgilden er sket. Endskønt det heller ikke kan nægtes, at sådan landgilde, efter stiftsbogen, ville i nuværende dyre åringer blive beboerne temmelig besværlig.

Præstegården, som står for hartkorn 8 tdr. 2 skp. 3 fjk. 1 alb., ligger i en af de skarpe egne og sogne her i Salling. Til præstegården kan, såvidt man har kunnet erfare, den årlige sæd omtrent være: rug 14 a 16 tdr., byg 7 a 8 tdr., havre 16 a 18 tdr. Ellers er byg- og havreavlen mestendels mådelig her og kan undertiden næppe strække til den årlige økonomi. Men skal noget hjælpe til at stoppe de på gårdens avl gående bekostninger, og deraf indhente nogen fordel, skal det tages især af rugavlen, da såvel

den, som andre af præstegårdens avling flydende fordele kan daglig lette udgifterne, især for den præst, som sidder med familie.

Her i præstegården er ingen inventarium.

11. Den under nr. 9 anførte fundats for Rødding sogns fattige, Hofman, den gamle og nye ministerialbog, protokol over de fattiges væsen i sognene.

Har der tilforn i kaldet været slige dokumenter er det venteligt, at de er forkomne i sal. hr. Hans' tid, da præstegården, efter gamle folks beretning, skal være afbrændt ved vådeild, som skal være opkommet i nogle våde tørv, som var lagt i et af husene, da ilden skal være opkommet på en prædikedag, just da præsten var i Kreiberg for at forrette kirketjeneste.

12. Om dette kald vides intet videre at anføre undtagen hvad præsten nyder af kirkeejerne for at holde det behørende vin og brød til kommunion⁵⁾ i sognene, som betales således: Rødding kirkes ejer betaler årlig til præsten for vin og brød at anskaffe til kommunion i Rødding sogn 2 tdr. byg og 2 tdr. rug. Kreiberg kirkes ejer betaler i lige tilfælde for Kreiberg sogn 3 rdl. 2 mk.

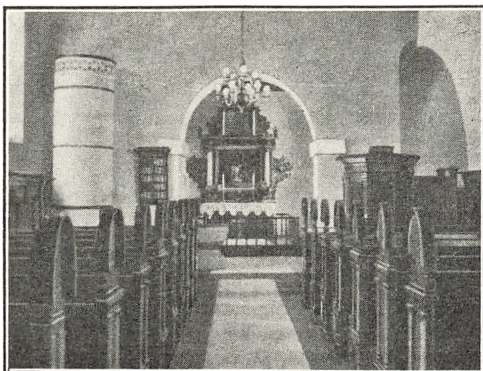
At dette således efter Hans højædle højjærværdigheds høje ordre med muligste rigtighed er forfattet, og skal således i sognenes ministerialbog blive indført, det bevidnes herved med hånd og segl af H. Mehl.

Rødding præstekald den 4. december 1771.

Balling og Volling sogne

1. Mit anbetroede præstekald består af to sogne: Balling, som hovedsognet, og Wolling, anneksset. Balling sogn ligger i Rødding herred og i ældgamle dage har været et bispe- og herresæde. Biskoppen er nu ikke bekendt af andet navn end biskoppen af Bilgrav. Af bisperesidensen Bilgrav⁶⁾, bygget og stået i Nordre Balling by, er ingen

Balling kirke stammer fra Valdemarstiden og er af den sædvanlige vestjydske type. — Altertavlen fra Chr. IV's tid har billede med korsfæstelsen. Maleriet blev genfundet ved år 1900, men stammer fra omkring år 1600.

levninger eller mindesmærker uden to gårde i bemeldte Nordre Balling, begge af 10 tdr. hartkorn kaldet endnu Bilgrav til erindring af bisperesidensen. En halv fjerding vej fra bemeldte Bilgrav i Balling sogn, vest for Nordre Balling by, har boet en ridder, kaldet ridderen af Holmgård slot, af hvilken der har været bygget ved og på de alleryderste grænser af Balling ejendom tæt ved Rødding å, som i visse dele er grænseskel mellem Balling og Rødding ejendele ses endnu rudera⁷), da slots- og bygningspladsen lader sig end denne dag lettelig udvise, samt indkørslen til og gravene om slottet er endnu at se. Fra slottet har været bro lagt over åen til den anden side, hvor Ridderen har ejet på den anden side af åen al den Wester Mark, som nu tilhører Hest-Hauge, en lille gård liggende under Spøttrup hovedgårdstakst⁸). De øvrige af Holmgård slots tilliggende marker udgør Nordre Balling bys hede, hvoraf et stort stykke gives ej andet navn end Holmgårds ager.

Wolling sogn ligger i Hindborg herred. Til Balling

sogn hører 35 decimanter, består af 7 byer, Wraa, Syn-der Baling, Nordre Baling, Westerbye, Nørbye, Nittrup og Guust. Baling sogns hartkorn er 192 tdr. 5 skp. 2 alb., har 19 husmænd, 54 familier og omtrent 235 hoveder samt 177 kommunikanter.

Til Wolling sogn hører 24 decimanter. Sognet består af to byer, Øster og Wester Wolling. Wollings hartkorn er 88 tdr. 7 skp. Har 11 husmænd, 35 familier, omtrent 131 hoveder og 106 kommunikanter.

2. Hr. kammerråd Peder Skow til Bustrup har jus vocandi til Baling kirke, kongen til Wolling kirke. Hr. kammerråden kalder to gange, når kongen kalder en gang, formedelst Ballings hartkorns størrelse mod Wolling sogns. Både præst og degn er kaldet af sal. hr. etatsråd Lichtenberg i Horsens, den tid ejer af Bustrup. Ved forefaldende vakance kalder kongen præst, men Bustrups degn. Af ekspektance på præste- eller degnekald vides ingen.

3. Baling kalds indkomster, det ene år regnet med det andet, 10 år sammentagen, beløber sig 285 rdl. 3 mk., deri beregnet a) Tiendernes beløb 161 rdl. 3 mk. b) Mensal- og beneficeret gods er ej dette kald tillagt. c) De tre højtidsofre beløber sig ialt 48 rdl. d) Af set. michels- og allehelgensofre vides ej. e) Accidensernes beløb mellem år og dag kan beregnes til 18 rdl. Andet tillæg, legatum, beneficium er ikke dette kald tillagt. Kapellan er her ikke heller.

4. Hr. kammerråd Skow til Bustrup ejer Baling kirke. Samme kirke er forrige sommer sat i forsvarlig stand. Baling kongetiende ejer hr. assessor Wandborg til Kaas. Hr. Peder Obel til Kiergårdsholm ejer Wolling kirke, der og er i forsvarlig stand og af hr. Obel for få år siden givet en hovedreparation. Wolling kirkes byg-kongetiende ligger til rektoratet i Wiborg pro officio og er bortforpagtet for en årlig afgift i penge.

5. Series pastorum nødes jeg af mangel på oplysning at afgive helt kort således: Et gammelt dokument eller rettere en obligation af 8. marts 1664 oplyser, at den tid værende præst hedder Anders Pedersøn. Om ham finder jeg ikke det allermindste i kirkebogen berettet, men vel om hans hustru, Johanne Andersdaatter, som døde her i Balling by i en alder af 82 år.

Kirkebogen melder først om hr. Anders Albertsøn Damb. Når han tiltræder embedet og hvorlænge han var her, er mig ganske ubekendt, ikke heller kan hans dødsdag udledes, thi samme er og blevet forglemt i kirkebogen at indskrives. Dette alene har jeg ved hjælp af kirkebogen og ældgamles fortællinger kunnet udlede: at bemeldte præst har været for svagheds skyld beføjet at tage sig en kapellan ved navn hr. Ole Trans, som siden ægtede bemeldte hr. Dambs enke 1706, efter at han var kaldet til medtjener i ordet for Sæbye menighed.

Hr. Anders Albertsøn Damb blev succederet af hr. Johan Melchior Hyphoff 1705, der i sin tid udvalgte til provst over Rødding herred; var præst for disse menigheder i 32 år, døde 1736 og blev begravet den 19. juni 1736 i den af ham bekostede begravelse her i Balling kirke, efterladende sig en enke, 1 søn og 2 døtre. Hans enke, Else Sørensdatter Braband, døde 1744, 63 år gammel.

Efter denne sal. mand fulgte hr. Jens Nybroe, som var præst 23 år og provst over Rødding og Hindborg herreder 8 år. Gift 3 gange, døde 1759 i en alder af 53 år og 2 måneder, efterladende sig en enke, endnu levende, samt 4 børn, 1 søn og 1 datter af første ægteskab samt 1 søn og 1 datter af andet ægteskab. Bemeldte sal. mand blev begravet den 14. maj 1759 på Balling kirkegård på østre side af kors kirken, og blev succederet af mig, som blev introduceret domin. 7. post trinitatis^o) 1759 af hr. stiftsprovst Worsøe, da præst for Skive og Reesen menigheder

og provst over Rødding og Hindborg herreder. Mit navn er Hans Frideric Laurberg. Jeg sluttede sidste 22. maj mit 39. år og har tjent 12 år i embedet.

6. Balling degnekalds indkomster rettelig beregnet er 7 tdr. byg årligt af Balling og Wolling sogne, thi hvor stort hartkorn en gård er af, ja kan og vel to gårde sammenlægges, kommer dog ej mere ud til den arme degn af begge gårdene end 1 skp. byg. Til hver højtid kan han nå 2 rdl. 4 mk. Accidenserne kan beregnes til 4 rdl. Degnens navn er Johan Christian Svane, murermester af profession. Samme har før hans tiltrædelse til kaldet holdt skole $4\frac{1}{2}$ år både i Wendsyssel og her i landet, han holder endnu skole her i Balling. Er kaldet af sal. hr. etatsråd Lichtenberg, er 50 år gammel, har været degn 17 år. Degnebolig er her, samme er i nogenlunde stand. Mådelig modtog han den, værre er den ej bleven, men bedre, eftersom han, der selv må holde den vedlige, har i sine fattige vilkår kunnet afstedkomme. Til kaldets degnebolig, eller til nogen af dette navn her i landet, er ikke (mig vitterligt) mindste fod jord, undtagen kålhaven. Hvorfor er ubekendt. Dette ved jeg: at landets folk er ikke elskere af degne, men aflægger dem så ringe, at de må arbejde med suk og ventelig gør deres arbejde med kedsomhed, tvang og ulyst. Dette agter dog ingen, men snarere ønsker (om muligt) at klippe de usle indkomster end værre.

Kornafgift nyder degnen 7 tdr. byg, som ovenmeldt er, så har brugen været i mands minde. Hvorfor loven ikke følges, vides ej tilvisse. Måske formændene har forsømt deres ret, eller rettere ingen ret set, ingen forsvar nydt, ingen nytte haft af deres klager, og tilsidst resolveret¹⁰) at tage, hvad de kunne med gode få, hvilken skik de kontribuerende utryglet har optaget, indtil det ved tidens ælde er blevet en ret således at aflægge degnen.

7. Efter forordningen af 1739 art. 5 er skolehus byg-

get til enden af degneboligen. I Wolling er intet skolehus. Skolestuens bygning er bestyret af Balling kirkeejer og patron, som skoledirektør, men bekostet af sognene og af samme vedligeholdes efter ovenmeldte forordning 22. og 25. art. Degnen er skoleholder tillige for begge sognes ungdom, assisteres gratis af min broder, Hans Severin Laurberg, her i Balling skole. Skoleholderen, som i skolehold skulle assistere degnen, er tillagt i årlig løn 10 sletdaler efter reglementet af 1741, approberet af stiftamtmanden og biskoppen.

8. I kaldet er min sal. antecessors enke, provstinde Johanne Sophie Nybroe, født Grønbech, som nyder årlig i pension her af kaldet: rug 6 tdr., byg 4 tdr., havre 2 tdr., ost 2 lispund, æg 2 ol. Hver højtid 4 rdl., er årlig 12 rdl. penge. Har ingen enkebolig, men bor i et lejet hus her i byen og sognet. Hvad pension, før er gået af kaldet, var en hemmelighed ved pensionens sættelse; ventelig skiftestretten alene, men mig ingenlunde, end ikke endnu, bekendt, thi protokollen var forglemt hjemme. Jeg betroede mig i denne vending til min provst, hr. Worsøe, som tilforn mange gange havde forsikret mig hans redelige og upartiske assistance, efter hvilken gode mands råd og i fast håb, at han søgte en middelvej: at enken kunne hjælpes og successor ikke fortrykkes, jeg ved en mindelig forering uden disput indgik ovenstående årlige pension. Imidlertid priser jeg Hans højædle højjærværdigheds priseligste anordning om dets ligelydende genparts tilførelse i kirkebogen, hvorhen som det første møbel præsten ved ankomst til kaldet behøver og ikke kan nægtes ham, den fremmede, ubekendte successor har den allerstørste frihed at forvende sig og finde de redeligste råd om skulle træffe: at pensionsprotokollen ved en mulig forglemmelse og sær hastighed skulle glemmes ude.

9. Her findes ingen stiftelser, legatum, donation eller deslige til fattige eller gudelig brug. Det forbliver ved

de almindelige fattiges anstalter. Samme holdes i skikkelig drift og orden, og enhver beboer betaler til de fattige, hvad de er ansatte for.

10. Foruden præstegården haves anneksgård i Wolling 4 tdr. 3 skp. 1 fjk. $2\frac{1}{2}$ alb., hvoraf landgilden beløber sig årlig 8 rdl. Præstegårdens hartkorn er 5 tdr. 6 skp. 1 fjk., hvortil kan årlig sås byg 6 tdr. omtrent, rug $5\frac{1}{2}$ tdr., havre 22 tdr. Inventarium ved præstegården findes ikke. Hvad jeg fik, lidet og stort, levende og dødt, betaler jeg.

11. ...

12. Til vin og brøds holdelse ved kommunionen nyder jeg af Balling kirkes ejer: rug $7\frac{1}{2}$ skp., byg 1 td., havre $1\frac{1}{2}$ tdr., og af Wolling kirkes ejer $6\frac{1}{2}$ skp. byg og 1 td. havre.

Videre ved jeg ikke til underdanigst besvaring på de rekvirerede poster at indberette.

Balling præstegård den 29. november 1771.

H. F. Laurberg.

Haasum og Ramsing sogne

1. Det mig af Gud og kongen anfortroede kald hedder Haasum og Ramsing, ligger i Rødding herred, hvortil hører 44 decimanter.

Hovedsognet Haasum har, foruden herregården Kiergårdsholm, en bortfæstet vejrmølle og to afbyggesteder, to byer, Torp og Haasum by; i fordums tider har været en by mere, kaldet Wellum by, hvis mark, jord og tilliggende i sidste århundrede er lagt under Kiærgårdsholm, og uden frigivelse af tiende, skatter med videre drives.

Foruden herregårdens hartkorn eller hovedtakst 43 tdr. 5 skp. 2 fjk. og præstegårdens 6 tdr. 1 skp. 3 fjk., består sognet Haasum af hartkorn 107 tdr. 2 skp. 2 fjk. 1 alb., 7 husmænd, 27 familier, omtrent 136 hoveder, og deraf 96 kommunikanter.

Annekset Ramsing består af 2 byer, Andrup og Ramsing byer, har 128 tdr. 7 skp. 2 fjk. 2 alb. hartkorn, 5 husmænd, 28 familier, omtrent 130 hoveder, og deraf 94 kommunikanter.

2. Til Haasum kirke har Kiergårdsholms ejere jus vocandi, dog er itzige¹¹⁾ ejer, velædle hr. Obel, for nuværende tid at kalde uberettiget. Til Ramsing kirke har Bustrups ejer, velbårne hr. kammerråd Skow jus vocandi; imellem begge samme også alterneres. Af Bustrups ejer er nuværende præst og degn kaldet. Præsten af sal. hr. etatsråd Lichtenberg, degnen af sal. hr. Ole von Lasson; men om er udgivet ekspektance, vides ej.

3. Præstekaldets indkomster, når alt kunne indkomme, kan årlig beløbe sig omtrent 200 rdl. Deri er: a) Tjendernes ungefærlige beløb 140 rdl. b) Af mensal- eller beneficeret gods er intet at beregne uden 2 tdr. 3 skp. $\frac{8}{11}$ alb. skyld-hartkorn i anneksgården i Ramsing, hvoraf præsten får årlig landgilde $2\frac{1}{2}$ tdr. byg. c) Offer på de 3 højtider kan regnes 42 rdl., thi på sct. michels- eller allehelgensdag ofres ej. d) Accidenserne imellem år og dag, omtrent 10 rdl. e) Til kaldet ligger 3 tdr. rug og 3 tdr. byg, der årlig af Kiergårdsholms ejere gives præsten som vederlag for tienden af en gammel herregård her i sognet i fordums tider har lagt, men nu henhører under Kiergårdsholm, ligesom og 2 tdr. rug af Bustrup gård, hvis mark for en del ligger i annekset Ramsing. Så og nyder præsten årlig af sognene til påskerente: æg, omtrent 16 a 20 ol, og til midsommer: ost, omtrent 16 a 20 lispund.

I kaldet er ingen kapellan.

4. Haasum kirke ejer hr. Obel til Kiergårdsholm, Ramsing kirke ejer hr. kammerråd Skow til Bustrup, som ventelig i forrige tider er gårdene tilkøbt, og af deres ejere forsvarlig holdes vedlige.

5. Series pastorum, såvidt jeg ved: hr. Christen An-

dersen Vinding, hr. Jesper Lund, hr. Christen Vinther, hr. Christen Schive, hr. Frederich Deichmann, blev i året 1758 forflyttet til Engom menighed i Aarhus stift.

Nuværende sognepræst hedder Niels Berntsen Mulvad, er 41 år gammel, har tjent 13 år.

6. Degnekaldets indkomster kan anses omtrent 18 til 20 rdl. Nuværende degn hedder Erich Pedersen Bech, 58 år gammel og studiosus. Er kaldet af sal. Ole von Lassen til Bustrup, har været degn 31 år, og i samme tid, ligesom endnu, holder skole for begge sognes ungdom. Til degnen er degnebolig i Haasum by beliggende, bestående af 7 fag hus, foruden et lidet kohus af ham selv tilbygget, som alt ifølge loven pag. 320 holdes vedlige, og er i passabel stand.

Til degneboligen et lidet stykke toftejord, hvori årlig kan sås 2 skp. korn. Kornafgift nyder degnen af sognene efter loven i skæppen, nemlig 1 skp. byg af hver gård, enten den er liden eller stor.

7. Ved skolevæsenets indretning 1740, og efter det, disse sogne betræffende, forfattede reglement, blev sal. Niels Linde til Kiærgårdsholm som største lodsejer i sognene imod refusion af de andre lodsejere, beføjet at oprette et skolehus, som og findes tilsat degneboligen i Haasum by, bestående af 4 fag, godt egetømmer og opmurede vægge, der og af følgende ejere efter ham er besørget vedligeholdt. Samme skole er og begge sognes ungdom forbunden at søge, og degnen der at holde skole, som i skolereglementet derfor nyder årlig løn 6 rdl.

8. I dette kald er ikke enke, ej heller enkebolig. Og om enke tilforn har været, og pension i denne henseende været ansat eller erlagt, vides ej.

9. Foruden de almindelige fattiges anstalter, der holdes i sådan drift, at der årlig efter almisselemmernes antal og omstændigheder bliver af sognenes beboere til disse fattiges underholdning erlagt korn, eller på anden måde

efter deres beskaffenhed forsynet. Samt af gårdfæstere, husmænd og tjenestefolk indsamlet penge til herredskassens fond at holde vedlige. Så findes i Haasum by et af grundmur opbygget hospital for 5 fattige, der fra ejerne af Kiergårdsholm, foruden fri ildebrand, nyder hver månedlig 1 rdl. 2 mk., og til nytår hver 1 rdl. Fundatsen derom læses i Hofmanns Samlinger af publice og private stiftelser pag. 460, der gemmes i præstegården og bør følge præst efter anden. Og ihvorvel i samme meldes, at hos præsten i Haasum skulle være en af stiftamtmanden og biskoppen verificeret kopi deraf, er dog ingen sinde leveret mig nogen.

10. Til kaldet er anneksgård i Ramsing by af hartkorn 4 tdr. 3 skp. 1 fjk., hvoraf herligheden 2 tdr. $\frac{3}{11}$ alb. hører til herregården Hostrup, de 2 tdr. 3 skp. $\frac{8}{11}$ alb. som skyld-hartkorn ligger til kaldet, hvoraf præsten nyder årlig, som i nr. 3 meldt, landgilde $2\frac{1}{2}$ tdr. byg, så og ifølge loven alle tiendens dele; dens udsæd er årlig omtrent 3 tdr. rug, 3 tdr. byg og 8 a 10 tdr. havre.

Præstegården, i Haasum by beliggende, består af 6 tdr. 1 skp. 1 fjk. hartkorn, fritaget for tiende og skatter. Dens årlige udsæd er omtrent 3 a 4 tdr. rug, 3 a 4 tdr. byg og 10 a 12 tdr. havre, hvorefter kan avles det behøvede korn til husholdningen, der med hvis videre en liden avlsgård forskaffer mod disse og kostbare tider anses et godt hjælpemiddel.

Ved præstegården er intet inventarium.

11. ... Et kongelig allernådigst reskript af år 1749, som deciderer og bestemmer de præstelige indkomster af Bustrup imellem præsten i Lem og præsten i Haasum.

Bogen angående de fattiges væsen, hvori til forevisning for inspektørerne over de fattiges væsen i herrederne indføres årlig regnskab, såvel for de fattiges korn, som herredskassens penge af sognene.

12. Til efterretning i fremtiden giver jeg mig den fri-

hed her at anføre, hvorledes betaling for brød og vin udredes: For brød og vin at holde til Ramsing kirke får præsten årlig af Bustrup 1 td. 2 skp. rug og 1 td. 4 skp. byg, og for brød og vin til Haasum kirke af Kiergårds-holm kun 1 rdl. 2 mk.

Underdanigst er dette såvel omstændelig som tydelig og pålidelig til bevaring på hver post forfattet, og under hånd og segl bliver tilstået af N. Mulvad.

Lem og Vejby sogne

1. Mit af Gud og kongen betroede kald hedder Lem og Weibye, er beliggende i Rødding herred. I begge disse sogne er 49 decimanter af gårdmænd og bolsmænd foruden husmænd, der ikke giver anden tiende end at give præsten en høstdag og grave tørv en dag om året for ham.

Lem sogn består af 4 byer og en for sig selv beliggende gård ved navn Kuurup, et ditto bolssted Pallishuus, Straaden, et øde sted Stardahl og to herregårde Bustrup og Hostrup.

Annekset Weibye er alene bestående af een by.

Begge sognes hartkorn er følgende: Lem sogns hartkorn er 159 tdr. og Weibye sogn består af 76 tdr., og er den summa hartkorn i begge sogne tilhobe 235 tdr. I Lem sogn 13 husmænd, i Weibye 8; er i begge sogne 72 familier, og er omtrent med små og store, unge og gamle, i begge sogne 350 sjæle. Kommunikanternes tal er 180 a 190, ligesom tjenestefolkene flytter af og til sognene.

2. Til Lem og Weibye har velædle og velbyrdige hr. kammerråd Skow til Bustrup jus vocandi. Ingen uden den, som meldt er, har jus vocandi her i sognene. Jeg som præst for bemeldte menigheder er kaldet af højædle og velbårne nu salig Oluf von Lasson, daværende ejer til Bustrup, og nuværende degn er kaldet af velædle og velbyrdige hr. kammerråd Skow.

Ingen ekspektance vides at være givet.

3. Hvad mit kalds indkomster, det ene år med det andet beregnet er angående, da er det mig umuligt at give nogen forklaring derover, thi kaldets indkomme er ligesom kornvæksten er til og ligesom Gud velsigner jordens grøde. Meget mindre er det mig muligt at beregne kaldets indkomster i sammendrag af 10 år, thi jeg har ikke nogensinde givet nogen analyse ind derover, men har været fornøjet med, hvad Gud har villet tildele mig, enten lidet eller meget.

Men a) af Lem sogns korntiende, som er akkorderet af mig i 8 år til velædle mons. Tolstrup på Hostrup, husmændene undtagen, af hvilke jeg ikke får anden tiende end arbejde, som ovenmeldt er, får jeg årlig 93 rdl.

Af Weibye sogns hartkorn, som består af 76 tdr., som haves af mig på kærven og enhver td. beregnes til 4 mark dansk, kan ventelig importeres 50 rdl.

b) Mensal- eller beneficeret gods er ikke til kaldet.

c) De tre højtidsøfre til jul, påske og pinse hver gang, når de indkommer, er 13 rdl., som bliver den summa for alle 3 dage: 39 rdl. Anden festoffer vides ikke af at sige.

d) Accidenserne dvs. bryllupper, barsler, ligprædikener — æg, ost og kage, eller korn på skæppen af nogen af bønderne for deres kage, kan (såvidt jeg kan sige) beløbe sig til 20 rdl.

Til kaldet er ikke noget andet legatum, tillæg eller beneficium.

I kaldet er ingen kapellan.

4. Ikke flere end Lem og Weibye kirker hører til mine sogne, og ejes af velædle og velbyrdige hr. kammerråd Schow til Bustrup, er ikke nogen tillagt pro officio, men holdes meget vel i stand af ovenanførte ejer.

5. Series pastorum post reformatam doctrinam¹²⁾ er mig for nogle år siden tilstillet efter min begæring af vores sal. og i livet højstelskede hr. biskop Wøldike, hvis

navn og kærlige omgang er og bliver hos os i ærbødig ihukommelse, og er af følgende indhold:

1) Hr. Lauritz Rytter, som af de gamle er kaldt den ridende præst.

2) Hr. Peder, begge disse boede i Weibye.

3) Hr. Jens Bloch.

4) Hr. Erich Knudsen, født i Eysing præstegård, Ribe stift.

5) Hr. Niels Strangesen, kaldet 1641.

6) Hr. Mathias Bendixsen, kaldet 1670.

7) Hr. Jens Lauritsen Blytækker, kaldet 1688.

8) Hr. Mads Paulin, ordineret anno 1717.

Nærværende præst for Lem og Weibye sogne hedder Hans Uttermøhlen, er næsten 52 år, har været in officio¹³⁾ i 26 år, mindre få uger.

6. Degnekaldets indkomme er 3 tdr. 6 skp. rug, 1 td. 7 skp. byg. Til hver offerdag de 3 højtider om året 4 rdl., er den summa 12 rdl., skolekassepenge 6 rdl., 1 lispund ost, 4 ol æg, til bryllupper, barsler etc. 10 a 11 mk. årlig omtrent at regne, det ene år med det andet.

Degnens navn er Christen Smidt, er ikke studiosus, har været skoleholder på Bustrup i 4 og på Straden her i sognet 1 år. Holder skole som hans formand før ham. Han er kaldet af hr. kammerråd Schow til Bustrup, er 35 år. Har degnebolig i Nørlem, og er så godt som opbygget af degnen i sommer. Degneboligen besørger vedligehold af degnen ifølge forordningen, skolevæsenet angående, hvoriblandt andet meldes, at degneboligen skulle besørger af samtlige lodsejere opbygget og derefter at vedligeholde af degnen. Ingen jord er til degneboligen, og derfor ikke heller kan sås noget dertil. Degnen nyder sin kornafgift i skæppen, som ovenmeldt er, og årsagen, hvorfor degnen nyder sit korn på skæppen og ikke efter loven, er vel denne, at Hans Majestæt, sal. og højlovlig ihukommelse kong Christian den 6., med sidst udgangne

forordning skolevæsenet angående, har befalet, at hvor det tilforn havde været skik, at degnen har hævet deres tiende eller korn på skæppen, der skulle det fremdeles have sit forblivende.

7. I Nørlem er skolehuset bygget til den østre ende af degneboligen, og der er ikke flere skolehuse, enten i sognene eller byerne end det samme. Det er bygget af den største lodsejer i sognene, daværende velb. Oluf von Lassen til Bustrup, består af 4 fag hus og holdes vedlige af sognefolk ifølge skoleforordningen. Degnen Christen Smidt er tillige skoleholder, 35 år, som er meldt i 6. post, er ikke studiosus. Han tiltræder nu først sit skoleembede, siden han i forrige vinter sildig på året blev voceret til degn og skoleholder. Anden indkomst har han ikke for skolehold end de af skolekassen ham tillagte 6 rdl. årlig, som er anført blandt degnekaldets indkomster i 6. post. Af hvad årsag han ikke får mere, kan jeg ikke sige, uden grunden dertil må være denne urimelige påstand: Ritus, qvi antea fuit¹⁴⁾, servandus, ligesom hans formand har fået, så får han og.

8. Her i kaldet er alene een enke ved navn madame Paulin, og hendes årlige pension af kaldet er følgende: 5 tdr. rug, 5 tdr. byg, 2 lispund ost, 2 ol æg og 8 rdl. i penge. Ingen enkebolig er her til kaldet, men nærværende enke har selv bygget sig et sted til beboelse på Straaden. Enkepensionen er ikke ansat ved provsten, men alene ved mindelig imellem mig, enken og hendes lavværge.

9. I Lem og Weibye sogne er et legatum på 400 rdl., givet af sal. kaptajn Peter Grubbe, som døde hos mig her i Lem præstegård. Samme 400 rdl. er sat på rente blandt de publice¹⁵⁾ penge, og renterne deraf, 4 %, deles iblandt de fattige i Lem og Weibye sogne årligt, halvdelen til hvert sogn, og hæves af mig hvert snapsting enten af Hans højjærværdigheds famulo¹⁶⁾ eller stifts-

amtmandens fuldmægtig imod min givne kvittering derfor.

Hvad de almindelige fattiges anstalter er angående, da er de i meget slet drift og orden her i sognene. Bønderne nægter at give deres kontingenter af korn til de fattige i sognet af den årsag, at mange fattige betlere løber omkring, som de undser sig for at afvise tomhændede, og formår ikke som forarmede folk at give desforuden deres almisse til deres egne fattige. Mange fortrædeligheder har jeg haft i anledning deraf, disputer med sognemændene, fortegnelser til de fattiges direktører på de modvillige til eksekution. Men dette er altid blevet ved det samme, og ingen assistance har jeg fået, og derved er de fattiges væsen (rent ud at tale) kommet i cadance, thi jeg ene kan lidet udrette mod så mange: cessante causa, cessat effectus¹⁷).

Af gavebrevet over sal. hr. kaptajn Grubes donation til mine sognes fattige gemmes en kopi hos mig i Lem præstegård, og originalen tvivler jeg ikke på jo gemmes i stiftskisten i Wiborg.

10. Foruden Lem præstegård er også anneksgården i Weibye, som nu bebos af fæstebonden Jens Broe og består af 5 tdr. hartkorn. Herlighedens ejer deri er velædle hr. Tolstrup til Hostrup. Af anneksgården nyder jeg årlig efter akkord af de tre korntiender og kvægtiende 7 rdl. 2 mk., foruden den 3. tiende, som i 3. post er anført under Weibye sogns generale hartkorn.

Lem præstegårds avling kan ungefær være, når grøden er god: 70 til 80 travet rug tvilling bind, 40 a 50 tr. byg tvilling bind, 80 a 90 tr. havre tvilling bind.

Ved Lem præstegård er aldeles intet inventarium.

11. Kirke- og ministerialbøger er vel ved kaldet, men ikke under præstens opsigt anderledes, end når de bruges ved den offentlige gudstjeneste. Såvel kirke- som ritualbøgerne til begge kirker holdes vedlige af kirke-

patronen, den ene ritual gemmes hos mig i mit hus, den anden, som tilhører Weibye kirke, er beliggende der i kirken. I det øvrige er i mit hus: 1. En kopi (som før er meldt) af sal. kaptajn Grubbes donation til Lem og Weibyes fattige. 2. Hofman. 3. Kirkebogen over Lem og Weibye sogne. 4. Bogen over de fattiges væsen her i sognene.

Hvilke 4 bøger følger de succederende præster og ingen flere. For resten er hverken breve eller andre dokumenter præstegården angående her i gården eller nogensinde har været her i min tid, endskønt det ikke kan fejle, der jo har været nogle i de første præsters tid efter reformationen. Og vist nok i hr. Jens Blochs tid, da den nuværende Lem præstegård, som i forrige tider har været to bøndergårde, Lem gårde kaldet, er givet til forbemeldte præst for kaldets ringheds skyld af 2 adelige frøkener, som den tid boede på Hostrup og ejede den, til et præstesæde, og derimod fik herligheden i anneksgården i Weibye og til ejendom, hvilket er mig fortalt af ældgamle folk her i sognet ved min ankomst hertil. Og kan det ikke fejle, der jo må være dokumenter og skøder forfattet derover, endskønt de nu ikke vides af at sige, og at der jo af ovenmeldte frøkener har været Lem præstegård ildebrand tillagt, hvoraf intet er dertil, det slutter jeg først deraf, at når de har været så grandiose at give to dem tilhørende gårde til en præstegård, så har de og lagt denne godhed til den anden at betænke den med ildebrand, som de selv havde nok af, og for det andet har jeg, medens velærværdige hr. Jonas Wazard var famulus hos den sal. biskop, selv set, at i stiftsbogen stod disse ord: *til Lem præstegård skal være fri ildebrand*, endskønt jeg tillige må tage mig den frihed at sige, at disse ord er udelukket af en reversal¹⁸), som er gjort over stiftsbogen efter denne tid (måske) af irring, og det ikke så nøje er observeret. Men i alt dette findes

ikke noget bevis eller adkomst, der kan give mig nogen hævd derpå her ved præstegården.

12. Jeg forestiller mig ikke, at noget i nogen måde er forbigået, men alting nøje overvejet og observeret af Deres højærværdighed.

De forestående spørgsmål så omstændelig, tydeligt og pålideligt postvis er besvarede, som jeg agter at forsvare i påkommende tilfælde, testerer jeg under min hånd og segl.

Lem præstegård den 23. oktober anno 1771.

H. Uttermøhlen.

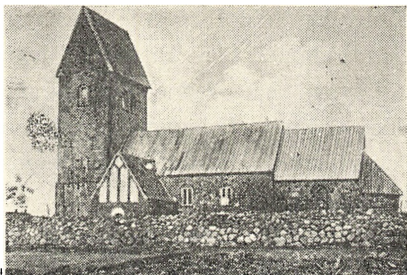
Lihme sogn

1. Dette præstekald hedder Lime. Det ligger i Rødding herred. Dertil hører 46 decimanter. Sognet består af 5 byer, 5 eneste steder og 6 huse, og af hartkorn 137 tdr. 5 skp. 1 fjk. Ligeledes af 16 husmænd, 49 familier og omtrent 250 hoveder. Kommunikanternes tal er 185.

2. Til Lime kirke har velbårne hr. assessor Wandborg på Kaas jus vocandi. Velbårne hr. assessor de Hoffmann har kaldet nuværende præst og velbårne hr. assessor Wandborg degnen. På dette præste- og degnekald er ingen ekspektance udgivet.

3. Dette kalds indkomster, det ene år regnet med det andet, og de 4 på 5 år sammentagen, som er den tid, jeg har været her, kan årlig beløbe sig næsten til den sum 220 rdl., og det således: a) Præstetiendens beløb er 83 rdl. 2 mk. 14 sk. b) Mensal- eller beneficeret gods er her ikke. c) Offer på de 3 højtidsdage om året (thi anden festoffer falder her ikke) beløber sig, når det kan fås tilhobe, som dog sjældent sker, til den sum 33 rdl. d) Hvad accidenser, visse og uvisse indkomster, er angående, da er de meget ulige i dette lille sogn. Deres sum kan efter mine tanker ikke sættes højere end til 20 rdl. e) Til dette kald er kongetienden lagt, som et beneficium,

Sct. Vincentia kirke i Lihme, som allerede nævnes 1176, men kirkens meget højere alder bekræftes af, at den oprindelige del er opført af rå granit.

hvoraf jeg nyder, ligesom af forommeldte tiende 83 rdl. 2 mk. 14 sk.

I dette kald er ingen kapellan.

4. Lime kirke ejer velb. hr. assessor Wandborg på Kaas. Han har købt kirken, og holder samme forsvarlig vedlige.

5. Præsterne i Lime sogn har været: hr. Niels Pedersen Juel — 3. lutherske præst efter reformationen, Jens Jensen Holst, Anders Hiortsvang, Jens Jacobsen Haverlund, Johan Jørgen Helsted, Mogens Wendelboe, Hans Sinding.

Nærværende præst hedder Jens Østengaard, er 36 år gammel og har tjent på 5. år.

6. Hvor store dette degnekalds indkomster er, vides ikke tilvisse, siden degnen ikke endnu har været her et år. Efter hans beretning nyder han i korn 3 tdr. rug, 1 td. 2 skp. byg. Offeret på en højtidsdag er 2 rdl. 4 mk. Småredsel af æg og ost kan ialt beløbe sig til 2 rdl. 3 mk. 8 sk. Hvad accidenser er angående, da har der alene været 2 børn ved dåben i hans tid, og enhver af disse forretninger har han fået 20 a 24 sk. — som er alt dette, der for nærværende tid rettelig kan meldes om dette lidet og fattige degnekalds indkomster.

Nuværende degn hedder Jesper Clausen Skouboe, er ikke studeret, har holdt skole på en tid af 9 år, og hol-

der endnu skole. Er kaldet af velb. hr. assessor Wandborg. Er 31 år gammel, blev kaldet til degn den 3. februar 1771. Degnen har degnebolig, samme er i god stand og holdes vedlige af degnen, ligesom af hans formænd. Til degneboligen er intet jord. Degnen nyder sin kornafgift i skæppen.

7. Skolehuset for dette sogn er i Lime by. Patronen har bygget det. Af ham holdes det og vedlige, aleneste sognemændene holder det vedlige med ler og ved reparation gør håndtjeneste dertil. Degnen, bemeldte Jesper Clausen Skouboe, er nu skoleholder, er ikke studeret, er 31 år gammel. Bliver først år den 3. februar 1772 siden han kom hertil. Hans skoleløn er 6 rdl. sc., lysepengene 3 rdl. 2 mk., og 2 rdl. 4 mk. af sognet efter skoleforordningen.

8. I dette kald er hverken enke eller enkebolig, ejheller kan nogen her huske præsteenke, som har fået pension, følgelig ejheller hvor stor pensionen har været, eller hvorledes ansat.

9. Til Lime sogn er en donation af 100 rdl., som sal. Michael Andersen, forhen forpagter på Kaas, har givet. Renten af bemeldte kapital: 5 rdl., bliver efter fundatsen af 11. december 1742 årlig uddelt på Kaas til 5 fattige i Lime sogn i præstens og medhjælpernes overværelse. Endnu er af en ladefoged på Kaas givet 10 rdl., hvoraf en fattig her i sognet nyder årlig 3 mk., som er foruden de almindelige fattiges anstalter, hvilke her holdes i god drift og orden. Hvad gavebrevene de første er angående, da vides ikke, hvor de er, thi i præstegården er intet uden Hofmans Foundationer derom.

10. Til dette kald er ingen anneksgård, men alene præstegården, som står for hartkorn 3 tdr. 6 skp. 1 alb. Til præstegården kan sås rug 5 tdr., byg 3 tdr. og havre 5 a 6 tdr. Derefter kan avles 26 travrer rug, 7 tr. byg

og 24 tr. havre. Ved denne præstegård er intet inventarium.

11. ... Men hvad breve, dokumenter eller sådant, der burde høre kaldet til og følge præst efter anden angående præstegårdens agre, engskifte og dens ildebrand, som her til præstegården nu er intet af, uden hvad jeg for min tid på hovedgårdens ejendom årlig nyder ved skriftlig begæring, da er de af min formand ganske herfra borttaget.

12. Vides ikke andet at anføre, end at en toft, beliggende på Lime mark af hartkorn 1 td. 2 skp. 3 fjk. 1 alb. bruges af præsten, imod at præsten årlig betaler 5 sletdaler, som er lysepenge, til skoleholderen, og tillige holder vin og brød til kirken.

At foranførte er ellers så tydeligt og omstændeligt besvaret, som mig har været muligt, og at en ligelydende genpart deraf i kirkebogen skal blive indført, det tilstås herved under min hånd og segl.

Aalbech præstegård den 27. november 1771.

J. Østengård.

NOTER

1) Godtgørelse af samme værdi. 2) Dette monument er for hr. Knud af hans overlevende ægtefælle, fromme efterfølger hr. Erik B., og hans kære svoger Casp. W., i kærlighed og sorg. 3) Fastsat. 4) Fastholder. 5) Altergang. 6) Ove Thygesen i Bilgrav nævnes i 1425. Bebyggelsen tilhørte i 1487 Viborg domkirke. 7) Ruiner. 8) Som medregnes til Spøttrup hovedgårdsjord. 9) 7. søndag efter trinitatis — 29. juli (1759). 10) Besluttet. 11) Nuværende. 12) Præsterækken efter reformationen. 13) I embedet. 14) At følge den skik, som var før. 15) Offentlige (penge). 16) Fuldmægtig. 17) Når årsagen opfører, ophører også virkningen. 18) Fortegnelse.

Forfatteren Jeppe Aakjær i Udsigtstaarnet paa „Jenle“ 1908
(Charles Nielsen fot.)

Var Jeppe Aakjær irreligiøs?

eller

Den religiøse Jeppe Aakjær?

Af A. H. Riiskjær

„Jeg er født paa Jyllands Sletter, der hvor Lam af Lyngen nipper, der hvor hvergarnsklædt og liden Moder tørred sine Stripper“. Ja, Jeppe Aakjær var født paa Jyllands Sletter. Hele hans Digtning og Forfatterskab er et eneste stort Vidnesbyrd herom.

Der er talt og skrevet meget om Jeppe Aakjær's Indstilling overfor Religionen. Han er vel nærmest blevet betragtet som religionsfjendtlig, og det kan jo være rigtigt nok, saafremt man dermed tænker paa hans Indstilling overfor Statskirken, dens Dogmer og den officielle Kristendom i det hele taget, og i saa Henseende har han mange Meningsfæller. Men han var ikke religionsfjendtlig, naar man forstaar Religion paa rette Maade, ja dybest set var han nok en fuldtro Tilhænger af det centrale

i Jesu Lære, der jo ikke helt falder sammen med den officielle Kristendom, som den er blevet og bliver praktiseret.

Han var de riges Revser og de fattiges Værner. De hovne, de selvgode, de egoistiske, de, der havde Magten ved Hjælp af Penge og Gods og altfor ofte misbrugte den, dem kaldte Aakjær til Orden, og han gjorde det paa en voldsommere Maade end vel nødvendigt for Formaalet, og hvorved han kunde støde an ogsaa i Kredse, der forstod og følte med ham; men denne Voldsomhed i Udtryksmaade maatte holdes Digteren til Gode, Digteren med de stærke Følelser, der kom i saa stærkt Oprør over Uret og social Uretfærdighed i det hele taget. Hans Uvilje og Harme over Magthavernes Misbrug af deres Magt fik i bunden Stil bl. a. Udtryk i „Pæ Sivensak“ og i Prosaform i „Vredens Børn“. Denne Bog, der vakte megen Opsigt og Protest, blev skrevet efter en uhyggelig Begivenhed en Solskinsommerdag i Jebjerg, hvor Jeppe Aakjær var en kær Gæst hos Mejerist Esper Andersen og undertegnede samtidig Elev paa Jebjerg Højskole. Der opstod da Brand i et Fattighus, der beboedes af to gamle Mennesker, der begge indebrændte, idet Straataget skred, fordi det var syet med Sime i Stedet for Staaltraad, som paa-krævet var, men som Sogneraadet forsømte af Sparsommelighedshensyn og udfra en asocial Indstilling overfor fattige Mennesker, der mentes at ligge Sognet til Byrde. Sogneraadene i det fede Sallingland var den Gang Storbønderne, som iøvrigt raadede over og dirigerede alt, hvad der havde med Offentligheden at gøre. Vi, der overværede denne forfærdelige Begivenhed, vil aldrig glemme den, og vi forstaar fuldtud, at Jeppe Aakjær i sin Harme brugte stærke Udtryk og Anklager i Bogen udfra sit følsomme Sind overfor de smaa i Samfundet, der blev overset og undertiden ligefrem hundset af de raadende og bestemmende. Og Aakjær følte en uimodsigelig Trang til

at skride ind og reagere kraftigt, naar han mødte social Uretfærdighed og Underkuelse. Det var ham ligefrem indgivet med Modernælken, thi det er jo saadan her i Livet, at den Paavirkning, man faar i Barndomshjemmet og Skole, i Hjemmet først og fremmest, aldrig helt ud-slettes. Jeg ved det fra mig selv, og Jeppe Aakjær har for sit Vedkommende tilkendegivet det paa tydelig og uforglemmelig Maade i sin Digtning. Slaaende Eksempler herpaa er først og fremmest Digtet fra Ungdomsaarene „I en Prækenbog til mine Forældre“, dernæst Minde-digtet „Min Hjemmen“: „Bad vi da i Lys fra Maanen, som kun Børn og Bønder beder ...“. Endvidere „Naar Rugen skal ind“ og „Havren“. Og saa, men i en anden Toneart „Den Gud, jeg beder til“, Naturens Gud, Aanden — Gud i Naturen. Nej, man slipper aldrig helt fra sit Ungdomspunkt og sin Livsstart, heldigvis. En from og opofrende Mor glemmer sig selv for at leve for andre, efterlader altid en Arv til sine Børn, som ikke lader sig udviske. Aakjærs Forfatterskab er præget deraf. Og dette er nok en af Grundene til, at han er blevet saa folkekær, som Tilfældet er. Thi en folkekær Digter blev han, og en af dem, som satte sig de dybeste Spor i Folkelivet, i det jævne Folk, men ogsaa i de højere litterære Kredse. Ham kunne man ikke — lige saa lidt som Johan Skjoldborg og Thøger Larsen — indrangere under „Skolelærerlitteraturen“, som de højforne litterære københavnske Kritikere i Smoking og Laksko i min Tid haanligt rynkede paa Næsen ad. Og saa udrettede disse saa ringeagtede Forfattere nok langt mere til almindelig Folkekulturs Fremme og Højnelse end de salonradikales overæstetiserede Yndlingsforfattere.

Hele Jeppe Aakjærs Digtning og hans Prosaværker havde som Grundtone Medfølelse med de svage i Samfundet, de lidende og tilsidesatte, og han revsede i stærke Ord den Samfundsordning, der tillod dette, og de Menne-

sker, der sagde god derfor og støttede den. Slaaende Eksempler har man f. Eks. i „Da Hyrdedrengen skulde i Skoven“, „Frederik Tapbjergs Plovgilde“ og noget lignende i Digtene „An Wolles Dreng“ og „Kom mi bette Kipkal“.

Men han følte til Gengæld Ærbødighed og Hengivenhed for dem, der uselvsk ofrede sig for Samfundsopgaver til Gavn for de enkelte Mennesker og for Helheden. Det kom saa tydeligt frem i de smukke Digte om *Søren Olesen* og *Ole Nygaard*: „Gamle Søren, lad mig mindes end en Gang med Pen i Haanden, hvad du var for mig og mange, mens du selv var ung i Aanden ... Intet Hovmod, ingen Fraser, stille Ord om Kristensynet, og to milde, brave Øjne ærligt lysende bag Brynet“. Og *Ole Nygaard*: „Han var en stille Vandringsmand, hvis Sjæl var i hans Sag: han spurgte ej om Navn og Stand, men kun om Hjerteslag ... Han trykked mangan barket Haand, der var af Feber hvid; han løsned tit de værste Baand i Fattigdommens Strid. Hvor vilde Magters Skygge hang som en Tordensky, der hjalp han til at bygge for Fredens Gud et Ly“.

Paa Baggrund af foranstaaende er der vel Grundlag for at stille Spørgsmaalene: Var Jeppe Aakjær irreligiøs og kristenfjendsk, eller var han i Virkeligheden religiøs af Natur og handlede og virkede derefter? Det er fra flere Sider hævdet, at han var uden religiøs Sans og derudfra rettede haarde og uretfærdige Angreb paa Kristendommen. Og dette sidste er vel — som foran nævnt — sandt, men det maa dog ses under den Synsvinkel, som den da raadende officielle Kristendom gav Anledning til, idet den forholdt sig altfor indifferent overfor de sociale Uretfærdigheder, som da i saa rigeligt Maal fandt Sted, og derved indirekte støttede deres Opretholdelse, tilsyneladende stillede sig paa Magthavernes Side. Og dette er jo ogsaa ubestrideligt. Men heroverfor maatte

en Mand af Jeppe Aakjærs Støbning reagere og tage sit Digtergeni i Tjeneste derimod og bruge det i kraftige og stærke Ord til det sidste. „Lad mig eje til Graven et Hjerte, som flammer“. Dette Hjerte flammede altid i Harme mod Uretten og den sociale Nød, der paaførtes de mange af dem, som „sad paa Flæsket“ og med Egoismens fuldeste Udslag klamrede sig til deres nedarvede „Rettigheder“. Og undre kan det derfor ikke, at det mest gik ud over Kirken og dens „Tjenere“, fordi man paa Forhaand maatte vente, at dér var Støtten at finde for dem paa Livets Skyggeside, at Kirken vilde følge sin Herre og Mesters Eksempel, og dens Mænd heller ikke holde sig for gode til at sidde til Bords med „Toldere og Syndere“. Men det tog sig jo almindeligvis helt anderledes ud, og Aakjær gav bl. a. harmfuldt Udtryk derfor i det stærke, agitatoriske Digt „Bedst i Danmark“: „Lyd af Latter, Klang af Gafler, Taler for den nye Præst, som for Bisp og for Kolleger fejrer en lukulisk Fest ... Tro mig Venner, siger Bispen ... Aa, vi kjenner disse Røster, disse plumpe Raab om Brød; maa jeg spørge, mine Præster, lider man i Danmark Nød? — Aa, vi har det godt i Danmark! — — Ræk mig Stegen, Pastor Steisz!“

Her er Ironiens Vaaben brugt, og mon Aakjær ikke har haft Søren Kierkegaard i Tankerne, da han nedskrev Ordene, Kierkegaards bidende satiriske lille Novelle om Cand. theol. Franz From, der søgte — dog ikke først og fremmest Guds Rige, men det fedest mulige Embede. Det var den Gang. Nu er det jo anderledes. Da Staten slog sig paa Humaniora, fulgte Kirken efter — bagefter.

Religiøsitet. Hvad er det. Er det ikke noget, vi alle sammen er inde under, mere eller mindre, bevidst eller ubevidst, med eller mod vor Vilje? Men det har ikke noget med en bestemt Religionsform at gøre, kristelig, muhammedansk, buddhistisk o. s. v. Det er noget med

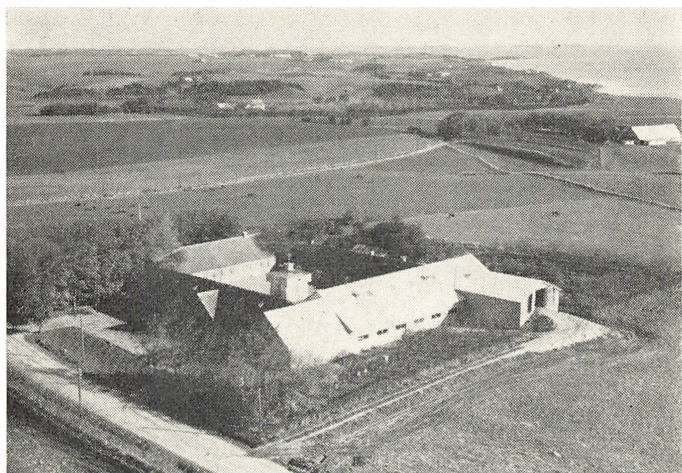
medmenneskelige Følelser, Næstekærlighed, Retfærdssans, Ærlighed og Retsind, og det indpodes i et Barne-sind i et Hjem, hvor en from og selvopofrende Mor raa-der. Og saa kan man — og Gudskelov — aldrig blive frigjort derfra, men lever og handler derefter, stille eller voldsomt, alt efter ens Temperament. Jeppe Aakjær skulde med sit digteriske Sind tale højt og lydeligt, men drevet af en Retfærdighedssans og menneskelig Med-følelse, som dog til syvende og sidst er det eneste, der bærer fremover.

Og saa vender vi tilbage til Udgangspunktet. Var Jeppe Aakjær irreligiøs og kristenfjendsk? Nej, det var han ikke, naar Kristendommen forstaas i sit Udspring, som Mesteren lærte, og ikke som den ad dogmatisk og anden Vej er blevet forvandsket gennem Tiderne.

Og saa det andet Spørgsmaal. Var Jeppe Aakjær da religiøs? Ja, det er givet.

Og det er da Hensigten og Formaalet med denne Ar-tikel at virke til, at vor store og folkekære Digter ikke skal gaa over i Historien som irreligiøs og kristenfjendsk, som han slet ikke var, men som det, han var — rettelig forstaaet — den religiøse Jeppe Aakjær, som derved dreves til at digte og virke, som han gjorde.

Artiklens Forfatter — tidligere Amtslæge og Kredslæge A. H. Riiskjær, døde i Ribe 1959, 77 Aar gammel. Han havde praktiseret i adskillige Byer og var kendt dels som politisk Kronikør og dels som Forfatter af en Række Bøger om for-skellige Sygdommes Historie.

Nutidsbillede af Abildgaard, som Ejeren, Væbner Jep Kat til Frøslevgaard paa Mors, i 1542 skænkede til Præstebordet i Lyby som Vederlag for hans Forældres Sjølemesser.

Abildgaard i Øster Lyby

Et Bidrag

til Gaardens og dens Bruges Historie gennem 500 Aar

Af J. S. Fruergaard

Stednavne med Endelsen „Gaard“ er af meget gammel Oprindelse, de kendes ikke alene fra Skandinavien, men ogsaa fra det i sin Tid af de nordiske Vikinger besatte Vesteuropa, f. eks. fra Irland som „Apilgard“ fra 1316, se Aarvog for nordisk Oldkyndighed 1900, S. 309. Her fra Landet træffer vi det i ældre Tid bl. a. i 1582 fra en Gaard i Sindbjerglund, Nørvang Herred, Vejle Amt, i 1650 fra en Gaard i Sdr. Lem og i 1671 fra Hornum Herred, Aalborg Amt. Og saa findes det anvendt paa en Gaard i Øster Lyby i Salling Nørre Herred saa langt tilbage som i Erik af Pommerns Tid, og hvor gammelt det da er, ved vi ikke.

Om Abildgaard i Øster Lyby berettes det, at den af

Væbneren Japp Kat til Frøslevgaard paa Mors den 5/2 1452 blev skænket til Præstebordet i Lyby Kirke som Vederlag for Sjølemesser over Forældrene. Meddelelsen om Donationen kendes kun fra en daarlig Afskrift fra 16/11 1691 af en vidimeret Udskrift af en „gammel forannævnte Jebjerg Kirkes Bog af Pergament“ fra 12/10 1570. Reprt. Dipl. Viberg, S. 41, hvor Gavebrevet har følgende Ordlyd: „Bolde Wolffsdætter, Masten Swrs Efterlewurske, med Broder Japp Kat med begge Forældre giver til Helgeands Kirken i Aalborg for Sjølemesser to Gaarde i Øster Grynghe i Norudhæret i Salingholm som iboes af Krestiern Graii og Azser Morsingh med agher ængh fægangh fiskevandh wot och thiwrt intet undtagen. Bevidnet af Oloff Powlssøn, Prior i Wor Frvkloster i Aalborg, Hr. Michil Persøn, Sognepræst i Aalborg, Volaff Maltisøn, Mattis Bork, Per Laisen, Ingwar Nielsson, Raadmand, och Kristiern Winther, Borger i Aalborg“.

Lyby Kirke og Abildgaard og maaske mere Jordegods der paa Egnen maa altsaa paa dette Tidspunkt have hørt under Frøslevgaard, som foran nævnte Jep Kat forøvrigt havde giftet sig til. Hustruen, Else Frost (Bild), var af gammel, fin Adelsfamilie, blandt sine Aner kunde hun tælle baade Niels Ebbesen og Niels Bugge paa Hald. Efter Gavebrevets Ordlyd maa det antages, at den bortskænkede „Abelgaardth“ har været en „Enestegaard“, i det nævnte Diplomatarium Vibergense staar nemlig: „sitam cum universis et singulis“, der maa forstaas som enligt beliggende.

Siden kom Gaarden under den Viborg Bispestol, og til Præsteembedet blev der kun nogle Tdr. Korn fra Gaarden; en Ydelse, hvis Oprindelse snart gik i Glemmebogen. I 1771 beretter saaledes den snurrige Pastor Patbjerg i Jebjerg til Viborgbispen: „Til Præstens Indkomster af Lyby Kirke hører et lidet Legatum, hvortil ingen Oprindelse vides (!), som aarligt indbringer 1 Td. Rug og

2 Tdr. Havre, beregnet til 4 Rd. af en Gaard i Øster Lyby „Abildgaard“ kaldet“. Da de to Gaarde, Matr. Nr. 4 og Matr. Nr. 5, i 1874 blev samlet til en Gaard, blev Præstekorntienden paa den sidste ansat til 2 Tdr. 6 Skpr. 2rd. Byg, der igen ved en Deklaration, læst den 18/9 1908, blev nedsat til $\frac{1}{2}$ Td. Byg efter Kapitelstakst 9 Kroner 60 Øre pr. Td. Og denne lille Afgift, der nu er tilbage af den oprindeligt store Donation, søges efter Menighedsraadets Indstilling afløst af en Engangsydelse paa 25 Gange den aarlige Ydelse + 9 Kroner 60 Øre for Aaret 1960 til Lyby Kirkekasse. Saaledes kan fordums Gavmildhed blive reduceret. Hvorledes Gaarden er kommet fra Lyby Kirke og til Viborg Bispestol lader sig ikke oplyse; men maaske kan det være som Vederlag for Gæsteri til Bispen, som Præstekaldenes Gods i Reglen maatte udrede.

Ved Reformationen og den dermed følgende Konfiskation i 1536 af Bispe-, Kirke- og Klostergoods kom Abildgaard under Kronen; maaske har de Salling Bønder yderligere været implicerede i Grevefejden paa den forkerte Side, og derved mistet deres Selvejerrettigheder. Ved denne Lejlighed dukker Gaardens Navn op i Hald Lens Regnskaber fra Aarene 1545—46. Sammen med andet Bøndergods blev Gaarden dog underlagt det kgl. Skivehus Len, der ofte var forpagtet ud, i 1562 saaledes baade for Hovedgaard og Bøndergodsets Vedkommende til Iver Krabbe, Krabbesholm, saa Tilværelsen har nok været noget omtumlet med ublide Kaar for Bønderne i de følgende hundrede Aar.

Den 20. August 1661 maatte Kongen (Frederik III) mageskifte Schifvehus Hoved- og Ladegaard med 39 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn og en Uendelighed af Bøndergods i Salling og Fjends Herreder, i Ulborg og Skodborg Herreder, i Sønder Herred i Calø Len m. m. m. bort til Rigsadmiral Ove Geddes Arvinger, der til Genæld maatte afstaa Admiralsens store Jordegodsbesiddelser

Kort over Øster Lyby By, Lyby Sogn, ved Aar 1800, efter det originale Matrikelkort. Midt i Kortets højre Halvdel ser man Abildgaards gamle Beliggenhed paa Matrikel Nr. 4 a over Christen Pedersen Tækkers Navn.

i Skaane, som Kongen maatte afstaa til Sverige som Verderlag for Bornholm. Blandt Jordegodset, som Arvingerne kom i Besiddelse af, nævnes udtrykkelig Gaarden Abild-

gaard i Øster Lyby, se Kronens Skøder II, S. 97. Det blev den ene af Admiralens to Sønner, Chr. Gedde, der sammen med Hustruen Magdalene Sibylle kom til at trækkes med det forfaldne Gods, indtil de i Armod maatte forlade Skansen i 1689. Den 27. Marts 1693 købte saa Major Werner Parsberg til Eskjær Skivehus sammen med det tilbageværende Bøndergods. Han efterfulgtes i 1719 af Sønnen Johan Parsberg, der døde i 1730. Derefter overtog hans Stedfader, Claus Reventlow, Godset indtil 1750, da han solgte det til Werner Rosenkrants til Krabbesholm, der igen solgte det til Prokurator Peter Lund paa Skivehus, i hvem baade Skive By og Fæsterne paa Bøndergodset fik en vanskelig og nøjeregnende „Naadigherre“. Forholdene bedredes dog langtfra under Efterfølgeren, Bondeplageren, virkelig Justitsraad Chr. Lange til Eskjær, Skivehus og senere Edelgave i Smørum Sogn Vest for København. Chr. Lange overtog Eskjær i 1781 og Skivehus i 1791. Bøndergodset maa paa den Tid have været i en meget daarlig Forfatning, for alene det første Aar efter Overtagelsen maatte Lange af med omkring 1600 Rd. for resterende Skatter. Med Vold og Magt søgte han nu at forbedre Bøndergodsets Drift; han udlante Trækdyr og Saasæd, men oftest til liden Nytte. I 1792 begyndte han at udskifte Gaardenes Jorder af Fællesskabet, for derefter at sælge disse til Selveje. I 1797 solgte han Eskjær og købte Edelgave, som han flyttede over paa. I den følgende Tid indblandedes han i forskellige industrielle Foretagender i Hovedstaden, der slugte hans Formue, og han døde i største Fattigdom den 22. Marts 1823 i et Logihus i Badstuestræde, og hans Kone maatte laane Halvdelen af Begravelsesomkostningerne for at faa ham jordet. En indgaaende Beskrivelse af denne mærkelige Mand har Jeppe Aakjær givet i „Skivebogen“ for 1923, S. 48 ff.

Efter dette Sidespring omhandlende „Naadigherrerne“,

som de Lyby Bønder har været undergivne fra Krongodsets Overgang til Privateje i 1661 og til den næste store Forandring: Overgang til Selveje omkring Aar 1800, maa vi se nærmere paa Fæstebøndernes Forhold, specielt hvad angaar Abildgaard.

I Jep Kats Gavebrev af 1452 betegnes Abildgaard som en „Enestegaard“, d. v. s., den har ligget for sig selv og ikke i en Landsby. Den var beboet af to Familier, men næppe delt i to Gaarde, som den senere blev. Hvornaar Delingen har fundet Sted kan ikke oplyses, muligvis har det været i 1581 sammen med Nyrebningen af Lyby Mark, se herom: Henrik Larsen, Sallings Landsbyer før Udskiftningen, Skivebogen 1935, S. 9, og Ældste danske Arkivregistraturer V, S. 84, 86 og 89, ved hvilken Lejlighed der fandt gennemgribende Ændringer Sted. I Skivehus' Jordebog for 1608/09 ses det, at Delingen i hvert Fald er fuldbyrdet, der tales her om en Gaard og en „Gaardtjener“. Men først med „Markbogen“ af 1683 med Forarbejderne til Christian V Matrikel af 1688 faar vi Besked om, hvorledes Rebningen ca. et Hundrede Aar forud var foretaget. Byens dyrkede Jord blev opmaalt til ialt 409 Td. Ld., takseret til 64 Td. Hartkorn, se Markbog 1331 (Ra = Rigsarkivet). Jorden var fordelt i 600 a 700 smalle Agre med en Bredde varierende fra 15—20 Alen. Der var 21 Gaarde og Bol i Byen, som efter deres Størrelse havde et varierende Antal Agre liggende fordelt i de 14—15 Fald (Skifter), som Agerjorden var delt i. Faldinddelingen har efter alt at dømme dog ikke haft saa stor Bestandighed, som Markens Inddeling iøvrigt; dog er sikkert flere af Marknavnene af en betydelig Alder, og en Del af dem har holdt sig til langt op i Tiden, maa ske helt frem til vore Dage, derfor skal enkelte af dem anføres her: Haagensagre med 50 Agre, Melleurveje 33 Agre, Stisserfald 73 Agre, Møgelagre 42 Agre, Staael Pive 38 Agre, Dammersrøgels Fald 51 Agre, Løvenhøjs-

fald 29 Agre, Højesagre 94 Agre, Bredlands Fald 67 Agre, Nørremark 145 Agre, Stenems Fald 27 Agre, Langagers Fald 27 Agre, Frellesses Fald 67 Agre, hvortil kom en Del Tofter, bl. a. Avildgaards Toft, Kaa Bjerres Toft, Tyges Toft m. fl.; hvorledes disse var fordelt imellem Gaardene kan ikke oplyses.

Byens Jord var delt i 9 „Aarsindtægter“, hvilket vil sige, at Faldene var indordnet i 9 lige store Grupper, der enten dyrkedes i 5 Aar i Træk og derefter fik Lov at „hvile“ i 4 Aar eller ogsaa omvendt. Agrene var fordelt imellem Gaardene og Bolene paa en saadan Maade, at de fulgtes ad i „Sæt“, f. Eks. med 2 Agre til hver Gaard og 1 til hvert Bol og altid i samme Rækkefølge indenfor hvert Sæt Agre.

De to Gaarde, gl. Matrikel Nr. 1 og 2, havde deres Agre liggende sammen i alle de foran nævnte Fald undtagen i Langagers Fald med som Regel 2 Agre til hver af Gaardene, det vil sige, at der blev 46 Agre til Nr. 1 og 45 til Nr. 2, eftersom den mangler 1 Ager i Langagers Fald. Det angives tillige i Markbogen, at Abildgaard var den største af Byens Gaarde, den havde 16 Favne Jord eller 32 Td. Ld. I Areal var de to Gaarde omtrent lige store — uden Hensyn til Antal Agre — nemlig henholdsvis 479.000 og 480.000 Kv. Alen.

Med Hensyn til Landgildeydelsen var der imidlertid en ret stor Forskel paa Gaardene. Nr. 1 ydede til Præsten i Jebjerg 1 Ørtug Rug (10 Skpr.) og 1 Ørtug Byg (12 Skpr.), senere omsat til 20 Skpr. Havre, d. v. s. 1½ Ørte Havre, og dertil 1 Lspd. Smør. Sandsynligvis er det den Skyld, der i 1452 blev skænket Præstebordet i Lyby. Men foruden Skylden til Præsteembedet var der „Herlighedsretten“ tilbage, som tilhørte Skivehus Len, og Ydelsen hertil var langt mere trykkende. Ifølge Lensjordebøgerne fra 1600-Aarene blev der til Skivehus ydet 4 Tdr. Byg, 2 Mk. 10 Sk. og 2 Al. „Gæsteri“ og 4 Sk. i Spindepeng.

Den anden Gaard, „Gaardtjeneren“, ydede ingen Præstepenge, men i Landgilde til Skivehus 2 Ørte Byg, senere omsat til 1 Ørte Rug og 1 Ørte Byg, 1 Mk. i Gæsteri og 2 Mark i Spindepeng.

*De økonomiske Tilstande i Salling
under 1700-Aarene*

En tilbundsgaaende Undersøgelse af Landsdelens økonomiske Forhold i den Tidsperiode, der omfatter de private Godsherrers Tid, vil det blive for vidtløftig at gøre Rede for her. Jeppe Aakjær har forsøgt i et Par Afhandlinger i „Skivebogen“ for 1918, S. 76, og i Aargang 1922, S. 58, at give et Billede af Tilstandene, der er interessante ved de mange beskrivende Enkeltheder, men som ikke kan bruges til Sammenligning med Forholdene i andre Landsdele.

Iflg. overleverede Beretninger om Tilstandene under og efter Svenskekrigene omkring Midten af 1600-Hundredaarene led ogsaa Salling meget; men dog næppe i samme Grad som de syd- og sydøstjydske Landsdele, hvor Befolkningen blev decimeret af den med de polske Hjelpe-tropper indslæbte „Pest“, d. v. s. Plet- eller Hungertyfus, saa kun omkring 25 pCt. af Befolkningen overlevede. Men maaske holdt Eftervirkningerne sig længere i Midt- og Nordjylland, end den gjorde imod Syd i f. Eks. Kron-godset Koldinghus' Omraade, fordi der efter al Sandsynlighed fandt en betydelig Afvandring af unge Mennesker Sted til bedre Kaar under Krongodserne, hvorved Folketallet stagnerede imod Nord/Nordvest, medens det steg ret hurtigt imod Sydøst i Jylland.

En Undersøgelse af et betydeligt Antal Arveskifter fra anden Halvdel af det attende Aarhundrede, altsaa paa en Tid, da Krigens Virkninger forlængst maa være op-hørt, viser, at Gaardenes Husdyrhold i Salling og Kolding-

hus Amt er af omtrent samme Størrelse, og det samme gælder for Bygningernes Antal Fag (Størrelse); men en væsentlig Forskel paa Dødsboernes Formueforhold viser sig deri, at der i de koldingske Dødsboer ofte var en relativ god Arvepart til de Efterladte, medens det er uhyre sjældent, at der er noget at dele i de sallingske Dødsboer. Var mon Bøndernes økonomiske Forhold ringere her end i Sydjylland? Flere Ting kunde nok tyde derpaa; men en afgørende Forskel synes her at have været i Boopgørelserne under de private Godsbesiddere i Salling og f. Eks. paa det kgl. Ryttergods Koldinghus, og denne Forskel, der berørte Vurderingen af Besætning, Inventar og især Bygningerne i de to Omraader, kan meget vel være Skyld i det tilsyneladende fattige Udfald af de sallingske Arveskifter. Forskellen, der hentydes til, er det, der under Begrebet „Boets Gæld“, d. v. s. Passiverne, noteres som manglende Besætning, Redskaber og Bygningsreparationer, især vejer det sidste under Betegnelsen „Husenes Brøstfeld“ tungt til i de fleste Arveskifter og har været en væsentlig Aarsag til, at Godsets Fordringer har overgaaet Arvingernes. Men Fattigdom har der aabenbart været i mange Tilfælde, derom vidner f. Eks. Vurderingen af den sal. afgangne Mands Gangklæder i Boet efter Christian Nielsen i Øster Lyby, der var:

1 Par gl. Lærits Buxer, vurderet til ...	0 Mk.	3 Sk.
1 Par gl. Skind Buxer, vurderet til	0 „	4 „
1 gl. sribet Nattetrøje, vurderet til	1 „	0 „
1 gl. hvid Vadmelsvest, vurderet til	0 „	12 „
1 Vadmelsvest, bedre, vurderet til	1 „	0 „
1 gl. Blaargarns Skiort, vurderet til	0 „	12 „
1 gl. Blaae stomp Hoser, vurderet til ...	0 „	4 „
1 gl. Hat, vurderet til	0 „	6 „

Ialt 4 Mk. 9 Sk.

Og der kan fortsættes med et Arveskifte efter Niels Abildgaard i Øster Lyby. Iflg. Udskrift af Skifteprotokollen for Skivehus 1767, Pag. 25, (Landsarkivet = LA) fandt Skiftet Sted Anno 1767. Dend 3die Juny, Som Rette 30te Dag efter Niels Abildgaard i Øster Lybyes død, Mødte paa Hands Høye Herskabs Vegne til Krabbesholm og Skivehuus og udi Fuldmægtigens Absence, Skriver Drengen fra Krabbesholm Christian Hoffmann Vos for at Registrere og Wurdere hvad sammesteds i Stærvboen findes efter bemeldte afgangne Niels Abildgaard, til Vii-dere Skifte og Deeling Imellem Enken og Deres samenaulede Børn. Og var da overværende og tilstæde 2de Vitterligheds Mænd og Wurderer Navnlig Jens Abildgaard og Jens Kiisum, Begge af Øster Lyby, samt Enkken Else Pedersdatter med antagne Laugværge Søren Nielsen paa dend Eene siide, og Børnene som ere, 1 Stifsøn af bemeldte afdøde Peder Christensen = 23 aar gl. 1 Dito Christen Nielsen 15 aar gl. 1 Dito Anders Nielsen 14 aar gl. 1 Dito Peder Nielsen 8 aar og en Datter Karen Nielsdatter 13 aar gl. paa dend anden Siide.

Og som ingen af Børnenes Føede Værger efter Loven var mødt eller tilstæde, blev beskicket og autoriseret, De umyndiges Tarv at Observere Lauus Jensen af bemeldte Lyby, Og blev begyndt og foretaget som følger:

En Opremsning af Boets Ejendele skal her undlades. Der er fire Huse: Dend Syndere Lade, Dens Nordre Lade, Fæhuuset og Salshuuset, som efter deres „Brøstfeld“ maa været meget ringe, saaledes at de anslaaede Reparationsomkostninger faar Saldoen til at falde stort ud til Herskabets Fordel. Der fortsættes med: Da der af dette allerede anførte udgift sees langt at overskyde Indtægten, følgelig bliver intet til Deeling Imellem Enken og de umyndige Børn, Som Enken og de Committerede forlængst hafde slutte at indtet kunde blive at arve, men meget meere Gælde, Saa underkastede Enkken sig under

sit Høye Herskabs Naade, og havde betenkt at overlade stædet til Hendes ældste Søn om hund der om med sit Herskab kunde blive til Eens og Eenig, som hun da vilde forblive hos hendes Søn. og da hiælpe og forhiælpe hendes umyndige Børn det mest muelige var og holde dem til Lære. Og forsikrede ved hendes Søns og andres hielp at see Gaarden paa Bygning forbedret, saa vel som Resterende Skatter betalt.

Paa Skifte Rættens tilspørgelse, begiærede Enkken med Laugværge saa vel som tilstæde værende skiftet for denne sinde sluttet, Saasom joe flere opsættelser joe meere udgifter.

Og blev da dette skifte med alles Consence sluttet og til Ende bragt.

Underskrifter.

At Tilstanden paa den anden af Abildgaardene ikke var bedre, viser et Arveskifte derfra 14 Aar senere, iflg. samme Skifteprotokol 1781, Pag. 97 b (LA):

Anno 1781 den 19 Juli mødte udi Stærvboen i Øster Lybye Efter afgangne Fæster Peder Tecker paa Hosbondens og Skifteforvalterens, Velædle (!) Hr. Procurator Lund til Schivehuus, Sebbercloster og Kyhøe, Hans Vegne Niels Hiersing fra Schivehuus for at Registrere og Wurdere den afdødes efterladenskaber, samt at foretage Skifte og deeling imellem Bemeldte afdødes Efterladte Enke Anne Christensdatter, og deres i Ægteskab sammen aulede Børn, som ere 1 Søn Christen Pedersen, gl. 25 aar og 1 Datter Inger Pedersdatter 24 aar gl., og om muligt i dag samme at faa sluttet og tilendebragt.

Dernæst meldte sig Mølleren i Hagens Mølle Laust Sørensen og tilkiendegav at Enken havde formanet Ham til at være Hendes Laugværge hvorfor han i Dag var mødt. Til den umyndige datters Formynder blev antagen hendes Broder som Fødte Værge ifølge Loven og blev alt som i overværelse af anførte og 2de Vitterligheds og Wur-

derings Mænd si: Peder Jensen og Peder Melchiorsen begge af Øster Lybye Forrættet som form. følger:

En Oprensning af Detaillerne skal ogsaa her forbigaaes. Indtægterne (Aktiverne) blev kun paa 90 Rd. 7 Sk., og herimod stod Passiverne med 136 Rd. 5 Mk. 13 Sk. Saa der blev ikke noget at dele. Enken oplyste, at hendes afdøde Mand havde bedt hende blive ved Gaarden, til den kunde gives Sønnen i Fæste. Hun fik da ogsaa Lov at fortsætte paa Mandens Fæstebrev mod at svare alle Fordringer paa Boet.

I Underskriften skriver Laugværgen sig som L. Hjort fra Hagens Mølle, i Stedet for Laust Sørensen, som foran er nævnt.

I Lyby Kirkebog nævnes 5 Børn fra Peder Tækkers og Anne Christensdatters Ægteskab, af disse maa 3 være døde inden Peder Tækkers Død den 1/4 1781:

Peder, f. d. 16/6 1754.

Else, f. d. 30/11 1755, død 27/12 1756.

Christen, f. d. 6/1 1757.

Inger, f. d. 27/12 1758.

Ole, f. d. 18/11 1765, død 4/12 s. A.

Og saa skal til Slut anføres endnu et Arveskifte fra den førstnævnte af Abildgaardene, den viser, at de økonomiske Forhold ikke er bedre end for 30 Aar siden; men derudover tillige, at man maa betragte disse Skifter med nogen Mistillid. Det viste sig nemlig, at 5 Aar efter Skiftet, der sluttede insolvent ligesom de to forannævnte, kunde den ældste Søn købe Gaarden til Selveje, hvilket egentlig ikke tyder paa Fattigdom i Hjemmet. Arveskiftet er indført i Ny Skivehus' Skifteprotokol for 1797 og lyder:

Anno 1797 den 6 October som rette 30te Dagen efter Anmeldte Dødsfald (Fæsteren Mikkel Poulsen i Gaard Nr. 5) indfandt sig paa Skifte Forvalteren S: F: Hr. Justitsraad Langes Vegne Chr. Biørn fra Eskier med tiltagen 2de Vitterligheds og Vurderingsmænd Christen

Pedersen Tækker og Just Sørensen begge af Øster Lyby sig paa Stervboen efter afgangne Fæster Michel Poulsen, som boede og døde paa Gaard Nr. 5 i Øster Lyby paa Skivehuus Gods, for paa lovlig Maade at registrere og vurdere den Sl. afdødes ringe Efterladenskaber til paa følgende til videre Skifte og Deling imellem hans efterladte Enke Maren Pedersdatter paa den ene Side og deres i Ægteskab med hinanden avlede Børn som blev angivet at være 1. en Søn Peder Michelsen 24 Aar som var hieme her i Stervboet i Gaarden, 2. en Datter Mette Marie ? aar tienende i Balling Præstegaard, 3. en Ditto Maren ? aar og hieme, 4. en Ditto Dorthea 16 aar*) hieme. Som Formynder blev efter fælles Samtykke Antagen Moderens Søsters Mand ... boende i Væster Lybye, som af Skiftemretten blev antagen at beopagte de umyndige Børns Tarv og Bedste under Skiftet. Som Laugværge havde Enken antaget som var til Stede Christen Thommassen i Øster Lyby. Skifte Retten fandt det nødvendigt førend videre blev foretaget at spørge Enken om hun agter at ved blive hendes Sl. Mands Fæste? hvortil hun svarede rent Ja. Forretningen blev begyndt og derefter foretaget som følger ...

Den fuldstændige Opregning af Boets Ejendele skal ikke anføres her. Som allerede nævnt var Boet insolvent; men Enken blev betroet at fortsætte Fæstet imod at afbetale Underskuddet efterhaanden, hvilket nok er lykkedes, efter som Sønnen, Peder Michelsen, har kunnet overtage Fæstet efter Moderen og i 1802 har kunnet købe Gaarden til Selveje.

Og hermed må vi slutte med denne Stikprøve- og overfladiske Undersøgelse af de økonomiske Forhold i Salling i Almindelighed og paa Abildgaardene i Særdeleshed.

---

*) Protokollen ødelagt i Kanten, hvorfor Læsningen i visse Tilfælde er usikker.

Stor Fattigdom har der sikkert været i mangfoldige Hjem; men at Tilstandene har været saa daarlige, som Arveskiftene lader formode, maa dog betvivles.

Abildgaardenes Besiddere

I Fortsættelse af de foran meddelte spredte Oplysninger om Gaardenes Besiddere indtil omkring Aar 1600, skal det nu forsøges gennem Udsagnene fra Fæsteprotokoller, Skøde- og Panteprotokoller, Kirkebøger o. m. a. at følge Fæsterne og Ejerne indtil vore Dage. Ved Løsningen af denne Opgave indtræffer ofte den Vanskelighed, at Navnet Abildgaard benyttes baade som Gaard- og som Ejernavn, det sker hyppigst i Kirkebøgerne og i ældre Dokumenter, meget sjældent derimod i Skøde- og Panteprotokoller og i Skiftedeklarationer. Men ved at sammenholde de forskellige Vidnesbyrd mod hinanden er det i de fleste Tilfælde lykkedes at stedfæste de forskellige Personer. En anden Vanskelighed støder man ogsaa paa derved, at Navnet ikke altid er benyttet om den samme Gaard. I Begyndelsen vist kun om Gaard Nr. 1, der paa Kortet ses liggende indenfor den uregelmæssige Kreds paa vedføjede Kort, og Nr. 2 nordenfor denne. Yderligere ligger der 3 lystskraverede Huse i Kredsen, som sandsynligvis er den ene af Gaardene, der opstod ved Delingen i 1705. I Slutningen af 1600-Tallet blev der bygget 2 Gadehuse paa Abildgaards Grund, hvis Beboere var fri for at svare Afgift til Præsten mod at gøre Ugedagsarbejde i Stedet; men ingen af Husene i Kredsen synes at kunne identificeres som Gadehuse. For at kunne holde Rede paa de to Gaardes Besiddere, vil det være formaalstjenligt at behandle dem hver for sig.

G a a r d N r . 1 .

Iflg. Lensjordebogen af 1608 og af senere Jordebøger boede der paa det nævnte Tidspunkt en Mand ved Navn

Jep Dideriksen paa Gaard Nr. 1. Formentlig et Medlem af den paa Egnen da ret udbredte „Diderik“-Slægt. Han nævnes ogsaa i et Skattemandtal af 1610. Samme Aar udstedte Kongen et aabent Brev om, at Peder Diriksen i Øster Lyby, boende i en af de gamle Selvejergaarde i Byen, jfr. Lensjordebøgerne, og Morten Andersen i Bostrup, Sandemænd i Nørre Herred i Skivehus Len, maa være fritaget for Ægt og Arbejde, saa længe de er Sandemænd, eller til Kongen bliver anderledes sindet. Jydske Registre 6, 488, Kancel. Brevbøger (RA). Et Par Aar senere er der kommet en ny Sandemand i Øster Lyby, nemlig ovennævnte Jep Diriksen i Abildgaard. Dette erfares bl. a. af Lensjordebøgerne, hvori der fra denne Tid er tilføjet „Sandemand“ efter hans Navn, dels ogsaa af et nyt kgl. Brev af 19/3 1613, hvori det hedder: „Jep Diriksen i Øster Lyby, Sandemand i Nørre Herred i Salling, maa paa Grund af den med Sandemandsbestillingen forbundne Besværing være fri for at gøre Ægt og Arbejde af den Gaard, han bor i, medens han er i Sandemands Bestilling, derimod skal han svare sædvanlig Landgilde af Gaarden til Kronen. Jydske Registre 6,531, Kancel. Brevbøger (RA).

Sandemandshvervet, der gennem tre Generationer var knyttet til Beboeren af Abildgaard i Øster Lyby, havde sin Rod i middelalderlige Lovbestemmelser. Der skulle iflg. Jydske Lov være 8 Sandemænd i hvert Herred, de udnævntes paa Livstid, og til dem var Afgørelserne i en Række Retssager henlagt, idet deres Afgørelse „Sandemandstov“ blev lagt til Grund for Rettens Afgørelse, altsaa nærmest en Institution der kan sammenlignes med vore Dages Nævningeinstitution og var vist i mange Tilfælde et Værn for Bønderne imod Herremændenes Overgreb. Og derfor skete Udnævnelsen gennem kgl. aabne Breve vel ogsaa for at give en personlig Rygdækning og Autoritet. Med Stillingen fulgte altsaa visse Begunstigel-

ser, som f. Eks. Fritagelse for Ægt og Arbejde; men meget tyder paa, at de paa anden Maade maatte bløde for dels Æren, dels Lempelserne i deres Hoveriforpligtelser. Saaledes staar der f. Eks. i Lensregnskaberne for Skivehus i 1638/39 under uvisse Indtægter: „Thiderik Jepsen i Øster Lyby fæstede den Gaard, hans Fader fra-døde, 36 rdl.“. I Almindelighed laa Indfæstningen paa 15—20 Rd., saa det er en overraskende høj Indfæstning, Didrik Jepsen her har maattet betale. Han beboede sin Fødegaard i 16 Aar og var Sandemand ligesom Faderen, og hans Navn er som saadan indført baade i Jordebøger og Skattemandtal. Han maa være død i 1654, for i Skivehus' Lensregnskab for 1654/55 findes indført: „Af Jens Pedersen i Lybye af den Gaard som Diderich Jepsen fra-døde, 40 Daler i Landgilde. Herigennem faar vi Navnet at vide paa den næste Fæster, men uden Mulighed for at kunne paavise en mulig Slægtskabsforbindelse med Didrik Jepsen. Vi er imidlertid nu naaet saa langt frem i Tiden, at der aabner sig andre Kilder at øse af til Oplysning om Gaardenes Beboere. Disse nye Kilder er dels de to Matrikler af 1664 og 1688, dels Jordebogen, der optoges ved Rigsadmiral Geddes Overtagelse af Skivehus Len i 1661 og ved Skødet af 20/8 1661 til Arvingerne, Bornholmske Ækvi., S. 67 (RA). I Jordebogen og i Skødet er Abildgaard direkte nævnt, hvad der ellers ikke er almindeligt i Jordebøger fra den Tid. Under Øster Lyby nævnes først 8 gamle Selvejergaarde, der er kendelige paa Ledingsafgiften, de skal svare, derefter følger „Abildgaard“, beboet af Jens Pedersen, Sandemand, og med den foran anførte Landgilde, hvortil er kommet 1 Læs Lyng. Derefter følger paa næste Linie en Gaard, beboet af en Peder Jensen eller Jepsen.

Kort Tid efter, i 1683, er Abildgaard overtaget af en ny Fæster, Espen Pedersen, der nævnes baade i et Skattemandtal af 1687 og i Matriklen af 1688 og i flere andre

Kilder. Han var gift med Anna Jepsdatter, Skmd. 1687. I hans Fæstetid blev Gaardens Hartkorn forøget med 1 Td. 1 Skp., ved at Kirkens Gaard Nr. 20 blev lagt til. Omkring 1690 havde Espen Pedersen en (Dreng) Karl i Gaarden ved Navn Jep Jørgensen. Vi møder ham i et Skattemandtal og i en Notits i Kirkebogen om, at den 29/4 blev Jep Jørgensens dødfødte Drengbarn begravet, og hermed forsvinder alle Spor af ham. Muligvis har han boet i et af de tidligere omtalte Gadehuse til Abildgaard.

Omkring 1698 rykkede en ny Fæster, Bertel Jensen, ind paa Gaarden, som da tillige omfattede Kirkens Gaard Nr. 20. Bertel Jensen er født omkring 1658, død den 7/2 1740, 82 Aar gl. Hustruen, der hed Ane Nielsdatter, er født ca. 1655, død den 6/1 1729, 74 Aar gl. Der synes kun at have været et Barn i Ægteskabet, Sønnen Jens Bertelsen, født den 6/1 1702. Ægteparret nævnes hyppigt i Kirkebogen som Faddere i Forbindelse med Barsedaab, et Tegn paa, at de har været ansete Folk i Sognet.

I 1705 blev Gaarden vist delt i to Halvgaarde med Bertel Jensen paa den ene og en Christen Jensen paa den anden; men sidstnævnte kan dog ikke have siddet der længe som Fæster, for i en Lægdsrulle af 1724 for Aalborg og Viborg Amter nævnes i hans Sted en Lars — eller Laurits Jørgensen. Gaardenes Størrelse og deres Beboere er da:

Peder Abildgaard . (Gaard Nr. 2) Hartkorn 5-1-3-2
 Bertel Jensen ..... (Gaard Nr. 1) Hartkorn 3-2-2-2½
 Lars Jørgensen ... (Gaard Nr. 1) Hartkorn 3-2-2-2½
 Jens Bertelsen ..... (Gaard Nr. 17) Hartkorn 4-3-2-1

I 1734 har Jens Bertelsen vist overtaget Faderens Halvgaard i Fæste, og efter hans Død den 15/10 1747, 45 Aar gl., fortsatte Enken Fæstemaalet til 1764. Under hendes Fæstetid forøgedes Gaardens Hartkorn i 1754 med ¼ af Gaard Nr. 2' Hartkorn eller 1 Td. 2 Skp. 1 Fdk. ½ Alb., hvorved den blev paa 4 Td. 5 Skp., se iøvrigt nær-

mere herom under Gaard Nr. 2. Fæsteren paa den anden Halvgaard, Lars Jørgensen, angiver Mag. J. C. Hansen i sit Topografica over Lyby Sogn (LA) skulde være død i 1735, dette kan dog ikke bekræftes ved Eftersyn i Kirkebogen. Men paa hans Gaardhalvdel er der i Tiden omkring 1750 — maaske før, rykket en ny Slægt ind, der i de følgende Aar kom til at spille en afgørende Rolle i Abildgaards Historie, nemlig Slægten „Tækker“, som paa dette Tidspunkt synes at have været en Del udbredt i Grønning og Lyby Sogne. I Kirkebogen støder vi dog først paa Navnet i 1751, da Peder Thækers Hustru bliver jordet den 8. December. Og som knyttet til Abildgaard stifter vi først med Sikkerhed paa Navnet, da Peder Tecker fra Abildgaard — nok den samme som foran nævnte — den 16. Juni fik sit første Barn døbt i Lyby Kirke, siden kom der yderligere 4 Børn til, se foran under hans Arveskifte i 1781.

Ved det nævnte Arveskifte af 19. Juli 1781 fik Enken Anne Christensdatter Lov at fortsætte Mandens Fæste, indtil Sønnen kunde overtage dette. Ved Folketællingen i 1787 finder vi da ogsaa Peder Tækker, Bonde og Gaardbeoer, 31 Aar, i 1. Ægteskab med Karen Andersdatter, 30 Aar, boende paa Gaarden tillige med hans Moder, den 71-aarige Enke Anna Christens. Ved den følgende Folketælling i 1801 finder vi som Bonde og Gaardbeoer den 45-aarige Christen Pedersen med Hustruen Karen Andersdatter, begge i 1. Ægteskab, Børn nævnes ikke, og heller ikke nævnes Enken Anne Christensdatter, trods det, at hun først er død den 20/3 1802, 82 Aar gl. Forklaringen paa de skete Ændringer maa sikkert være, at Peder Tækker enten er død eller fraflyttet Egnen omkring 1790, hans Død er ikke fundet hverken i Lyby eller omliggende Sognes Kirkebøger, ligesaa lidt som hans Navn findes i Lægdsrullerne fra den Tid.

Den ny Fæster, Christen Pedersen, maa være Peder

Tækkers yngre Broder, født den 6/1 1757, gift den 24/9 1785 med Karen Andersdatter, med hvem han kun samlevede i faa Aar, inden hun døde. I Ægteskabet var der en Søn, Peder, født den 10/8 1788, der døde som mindreaarig. Efter Karen Andersdatters Død giftede Christen Pedersen sig med Pigen Ane Pedersdatter fra Øxenvad, hun er født ca. 1780, død den 24/5 1862. I dette Ægteskab var der ogsaa kun et Barn, Sønnen Peder, født den 11/5 1808. Nævnes kan endvidere, at ved Folketællingen i 1801 boede Søsteren Inger ogsaa paa Gaarden.

Den 20. Juni 1795 købte Christian Pedersen Gaarden til Selveje af kgl. Maistæts virkelig Justits-Raad Christian Lange til Eskier og Skivehus for 498 Rd., hvortil kom Afgiften paa 1 Td. Rug og 2 Td. Havre og 1 Lspd. Smør til Sognepræsten og 4 Skp. Byg til Lyby Kirkeejere. Han faar den Gaard i Øster Lyby, staaende for Hartkorn 4 Td. 6 Skp., som han iboer, tilligemed det Sted, Peder Abildgaard ibidem sidst beboede og fradøde, af Hartkorn 6 Skp. 2 Fdk. $2\frac{7}{12}$ Alb., samt det Gadehus som Niels Bødker ibidem fraflyttede, ialt Hartkorn 5 Td. 4 Skp. 2 Fdk. $2\frac{7}{12}$ Alb., eller omtrent hele den oprindelige Gaard Nr. 1. Det er muligt, at det Sted, som Peder Abildgaard fradøde, er Resterne af den anden Halvgaard. Forøvrigt havde Faderen, Peder Tækker, allerede i 1770 erhvervet en Del deraf med Hartkorn 1 Td. 3 Skp. 3 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. Hvorledes har nu Christen Pedersen kunnet financiere Købet af Gaarden, naar den Armod tages i Betragtning, der var ved Faderens Død i 1781? Muligvis kan han have giftet sig til Penge, og nogle har han laant, der er i hvert Fald en Pantegæld paa 590 Rbd. Sølv, da han i 1836 afstod Gaarden til Sønnen. Men som en medvirkende Aarsag maa sikkert dels de gode Tider i Slutningen af Aarhundredet — og saa Mandens Dygtighed nævnes. Alleerede i 1794, faa Aar efter Overtagelsen af Gaarden, kunde han af Møller Klinteby, Hagens Mølle, købe en Jordlod,

Vesterhagens Agre kaldet, med Hartkorn 1 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 17/12 Alb. Sandsynligvis har det været Lodden Matr. Nr. 4 b paa Matrikelkortet. Nu en Ejendom vest for Landevejen, som i 1831 blev afstaaet til en Datter og Svigersøn, Jens Jespersen fra Lundø.

Gaarden med det foran nævnte Hartkorn, 5 Tdr. 4 Skp. 2 Fdk. 27/12 Alb., afstod Christen Pedersen i 1836 til Sønnen Peder Christensen Tækker for 300 Rbd. samt Overtagelsen af Pantegælden paa 590 Rbd. Sølv og en stor Aftægt, se Skøde- og Panteprotokol for Skive Kbst. og Salling Herreder 11/563 a (LA).

Peder Christensen Tækker er, som foran nævnt, født den 11/5 1800, gift den 21/10 1833 med Else Nielsdatter fra Møllegaarden, født den 25/3 1799. Kirkebogen meddeler om 3 Børn i deres Ægteskab, nemlig:

Niels Pedersen, født den 17/6 1836, død den 15/11 1922.

Jens Chr. Pedersen, født den 28/9 1837.

Laurs Pedersen, født den 15/11 1839.

Af dette Slægtled fik Niels Pedersen ved Bevilling af 27/7 1905 Tilladelse til at føre Slægtsnavnet „Tækker“. Det blev ham, der ved Skøde af 15. Januar 1873 kom til at fortsætte Traditionerne paa Slægtsgaarden. Han blev i 1866 gift med Ane Bilstrup fra Grønning, født den 19/6 1834, død den 16/4 1920. I deres Ægteskab var der Børnene:

Else Pedersen, født den 26/9 1867.

Peder Pedersen Tækker, født 17/6 1873, død 3/1 1945.

I Niels Pedersen Täckers Ejertid kom de store Omvæltninger i begge Gaardes Besiddelsesforhold og med deres Forening i 1874. Af Pladshensyn kan det store Komplex af Købekontrakter og Skøder, der i den Anledning blev vekslet, ikke medtages her. En kort Oversigt er anført under Gaard Nr. 2, nu Matr. Nr. 5, med Anførsel af Skødeprotokoller og Sidetal, hvor eventuelt interesse-rede let kan finde Detailoplysningerne.

I 1874 er Kredsløbet sluttet, og den fra Begyndelsen anselige Gaard er igen samlet, enkelte Smaabidder var vel nok gaaet fra; men der var dog 8 Td. 4 Skp. og 2¼ Alb. Hartkorn til Gaarden, da Niels Pedersen Tækker den 20. Januar 1918, Skødebog 1918, S. 829/30, Dommerkontoret i Skive, afstod den til Sønnen, Peder Pedersen Tækker, der i 1900 var blevet gift med Petra Kaastrup fra Dølby. Paa dette Tidspunkt var Niels Pedersen Tækker dog ikke til Sinds til at afstaa Gaarden. I et Aars Tid gik de unge og de gamle sammen paa den; men saa flyttede Niels Pedersen og Ane Bilstrup op paa den lille Jordlod, som de i 1898 havde købt af Peder Iversen, Matr. Nr. 5 d. Her boede de indtil 1917, da flyttede de tilbage til Abildgaard for Resten af deres Levetid.

I Peder Pedersen Tækker og Petra Kaastrups Ægte-skab kom der to Døtre:

Anna, født den 25/3 1906.

Elisabeth, født den 29/7 1909.

Sidstnævnte fik sammen med Ægtefællen Arne Jepsen fra Jebjerg et betinget Skøde paa Gaarden den 4/11 1940. Og fra dem gik den den 1. November 1944 over til den selvejende Institution Pajbjergfonden.

I over to Hundrede Aar besad Slægten „Tækker“ delvis eller helt den gamle „Enestegaard“, hvis Historie med smaa Afbrydelser kan følges fem Hundrede Aar tilbage. Det har været en livskraftig Slægt, hvis Medlemmer opnaaede en høj Levealder. Begynder vi med den gamle Peder Tecker, saa blev han 82 Aar. Sønnen Peders Levealder kendes ikke, men hans Broder Christen Pedersen blev 93 Aar, og hans Søn igen, Peder Christensen, blev 89 Aar, saa gaar det lidt ned med 86 Aar til Niels Pedersen Tækker og 72 Aar for den sidste, Peder Pedersen Tækker, der døde i Skive den 3/1 1945.

G a a r d N r . 2 .

Med de under Gaard Nr. 1 nævnte Kilder som Grundlag kan der tidsfæstes følgende Fæstere paa Gaard Nr. 2: Jens Pedersen Jebjerg indtil ca. 1660, Niels Olufsen indtil 1686 og Niels Nielsen, ogsaa kaldet Niels Abildgaard, indtil omkring 1693. Han maa være født omkring 1666 og er død den 14/7 1709, 40 Aar gl. Den 28/3 1706 blev han gift med Kirsten Henriksdatter. I deres Ægteskab synes der ikke at have været andre Børn end en dødfødt Dreng i 1706. Efter Niels Abildgaards tidlige Død overtog en Broder, Peder Abildgaard, Nr. 2. Han er født omkring 1669, død den 8/12 1751, 82 Aar gl. Den 26/10 1710 blev han gift med Karen Christensdatter af Daalgaard, født ca. 1685, død den 19/11 1739, 54 Aar gl. I deres Ægteskab har der været mindst 6 Børn, af disse er et Par Stykker døde som mindreaarige. Af Børnene overtog den ældste Søn, Niels Nielsen, Fødegaarden i Fæste. Han er født den 6/5 1714, død den 20/5 1767. Han var to Gange gift, første Gang formodentlig omkring 1748, for den 11/5 1749 ses det af Kirkebogen, at Hustruen er introduceret i Kirken efter den første Barnefødsel. Hun døde Aaret efter den 5/9 kun 28 Aar gl. efter en ny Barnefødsel, et Barn blev begravet sammen med Moderen. Niels Abildgaard maa være blevet gift umiddelbart derefter, for den 13/6 1751 har han igen et Barn i Kirke, og derefter gaar det hyppigt paa Barnedaab i de følgende Aar. Hans anden Kone hed Else Pedersdatter, men derudover savnes der nærmere Oplysninger om hendes Herkomst. Vielsen har ikke fundet Sted i Lyby Kirke. Da Niels Abildgaard saa døde i 1767, se tidligere S. 57, udtalte Enken ved Arveskiftet, „at hun vilde underkaste sig sit høye Herskabs Naade, og havde betenkt at overlade stedet til Hendes ældste Søn, om hund derom med sit Herskab kunde blive Eens og Eenig“. Denne Enighed maa det imidlertid have glippet med, for i 1770 overgik Fæstet

til en ny Mand, Mikkell Povlsen, hvis Herkomst er os ubekendt. Han maa være født ca. 1738, død den 7/9 1797, 59 Aar gl. Gift ca. 1770 med Maren Pedersdatter. Ved Arveskiftet efter ham, se foran S. 59, ses det, at Boet er insolvent ligesom i 1767. Men ved denne Lejlighed fik Enken dog Lov at blive ved Fæstet, til Sønnen Peder Mikkelsen kunde overtage det, hvornaar dette saa er sket, er ikke nærmere undersøgt. Men den 30. November 1802 er han i hvert Fald i Stand til at købe det til Selveje. Skødet, der findes indført i Skøde- og Panteprotokol for Skive K. og Salling Herreder 1797—1804, Pag. 398 (LA), skal anføres som et Eksempel paa den Tids Skrivemaade:

SKJØDE

Jeg Christian Lange til Edelgave i Sælland og Ny Schivehuus i Jylland, Deres K. M. virkelig Justitsraad. Gjør vitteligt:

At jeg haver solgt og afhændet, som jeg og herved skjøder og afhænder fra mig og mine Arvinger til Peder Mikkelsen i øster Lybye og hans Arvinger hans Moders Michel Poulsens Enkes i Fæstehavende Gaard, beliggende i øster Lybye By Lybye Sogn, Nørre Herred, Salling, Wiborg Amt staaende for Hartkorn 5 Td. 4 Skp. samt 1 Skp. 3 Fdk. 2 Album Hartkorn som er ved Siden af Jens Kisums i Fæstehavende Gaard i Nordre Side af Stissen (Fald), og som er ved Udskiftningen tillagt af gl. Søren Nielsens forhen i fæstehavende Huus, tilligemed den Hedelod bemeldte Hartkorn 1 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Kan tilkomme ved Siden af Jep Jepsens Hedelod, saa og afgn. Søren Nielsens Huusplads og Hauge samt den Ret Søren Nielsen som Huusmand havt haver til den Schivehuus ved Udskiftningen tillagte Heede, alt ligesom bemeldte Hartkorns Eyendomme er udlagt og tildelt ved Udskiftningen, og med same Ret, og Rettighed, som jeg det selv kiøbt og eyet haver, undtagen Herlighed i Følge Forordn. af 13 Maii 1769 § 2 som ikke bestaaer i viidere, med Skiftehold, hvorfor dog i høyeste maa kun tages 1 rdl. i Skiftesalarie hver Gang Dødsfald indtræffer, Jagt og Fiskeri, Sigt og Sagefald, som reserveres til Nye Schivehuus nu værende eller efterkommende Eyere — Og da den accorderede Kiøbesum er mig i Dag betalt med

998 rdl., skriver Nii Hundrede Halvfemsindstyre og Otte Rdl. D. C. saa frasiger jeg mig og Arvinger all Ret og Rettighed til bemeldte herved solgte Gaard, Hartkorn, Huusplads, og Jordeiendomme, undtagen som meldt med Forbeholdenhed af Herlighed til Nye Schivehuus nuværende og tilkommende Eiere i Følge Forordn. af 13 Maii 1769 § 2, men skal tilhøre Peder Mikkelsen og Arvinger. Skulde noget eller alt af bemeldte Eyendom blive Kiøberen eller Arvinger fravunden af nogen, som derpaa med Rette kunde tale, saa forbinder jeg mig og Arvinger at erstatte det fravundne i Forhold til Kiøbesummen efter uvillige Mænds Sigende.

Dette Skiøde kan uden at indkalde mig eller Arvinger læses til førstkommende Juni Maanedes Landsting for Nørre Jylland.

Nye Schivehuus den 30. November 1802. C. Lange.

Det maa vel have været det stadigt stigende Prisniveau, der har bevirket, at Gaard Nr. 2 kostede det dobbelte af Prisen paa Gaard Nr. 1 7 Aar tidligere. I Hartkorn var de omtrent lige store, og paa Udenomsbekvemmelighederne kan der vel ikke have været stor Forskel. Hvad der er blevet af Moderen og de tre yngre Søskende, melder Historien ikke noget om.

Peder Mikkelsens Hustru hed Mette Olesdatter, hun er født omkring 1776, død den 24/4 1836, 60 Aar gl.

Umiddelbart efter Hustruens Død afstod Peder Mikkelsen Gaarden til Sønnen Ole Pedersen, født den 14/4 1808, død den 6/5 1855, 47 Aar gl.

Med Ole Pedersen, der forblev ugift, kom Gaarden ind i en ustabil Periode med Udstykninger og hyppige Salg. Det begyndte med, at han ved Købekontrakt af 7/12 1853 og senere Skøde af 8. April 1854 sælger Gaarden med 4 Td. 6 Skp. 3 Fdk. og $2\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn til Anders Jacobsen Thorup af Naundrup Mølle. Af Købekontrakten, der er indført i Skødebog 19, S. 520 b, (LA) fremgaar det, at Købesummen er 6300 Rd., deraf 2300 kontant betalt inden 1. April 1854, da Tiltrædelsen skal ske. Besætning og Inventar medfulgte i Handelen med Undtagelse af lidt,

som Ole Pedersen tog med sig; det var af Besætningen 2 Køer, 4 Faar, en Vædder, 6 Høns og en Kok. Sælgeren forbeholdt sig desuden for sig og sin Husholderske, Maren Christensen, og dennes Barn til fri Afbenyttelse et Stykke Jord, der ved Handelens Afslutning er udvist ved Gaardens Indmarkslods sydvestre Hjørne. Brugsretten gjaldt for baade Ole Pedersen og Husholderskens Levetid, i hvilken Køberen skulde være forpligtet til mod et Vederlag af 10 Rd. aarligt at drive Jorden. Og tilmed forpligtede han sig til inden 1. August 1854 at lade opføre et Stuehus og et Udhus af nærmere foreskrevne Dimensioner. Efter som Husholdersken, nævnte Maren Christensen, var en yngre Kvinde, kunde Forpligtelserne med Jordens Drift godt blive en kostbar Sag, selv med de 10 Rd. Betaling.

Til denne Ejendom flyttede Parret altsaa den 1. August 1854, til liden Glæde for Ole Pedersen, idet han døde ca. $\frac{3}{4}$ Aar efter. Særlig velbeslaaet med Penge har Køberen vist ikke været, eftersom han maa udstede en Panteobligation til Ole Pedersen paa 4000 Rd. Hans Ejertid blev heller ikke af lang Varighed. Allerede den 19. Januar 1856 solgte han ved Købekontrakt Gaarden til Brødrene, Gaardmændene Hans Andersen af Hundslund og Anders Peder Andersen af Hesselballe for 6750 Rd., heri indbefattet Pantegælden til Ole Pedersens Arvinger. Købekontrakten, der ikke skal anføres her, findes i Skødebog 21, Pag. 113 (LA). Af Købesummen skulde kun de 750 Rd. betales inden Overtagelsen den 1. April 1856.

Men denne Handel kom aldrig i Stand, hvad saa Grunden kan have været. Brødrene transporterede Købekontrakten til en Gaardejer Iver Mikkelsen fra Øster Snede. Det er muligt, at der kan have været et Familieskab imellem de tre Østeregnskøbere, der var fra omtrent samme Egn. Iver Mikkelsen solgte kort Tid efter Overtagelsen en Parcel, Matr. Nr. 5 b, med Hartkorn 1 Skp. 1 Fdk.

2 Alb. til Naboen Anders Laursen Grove paa Gaard Matr. Nr. 7 for 500 Rd. Skødebog 22, Pag. 227 (LA). Og den 9. Juni 1871 afhændede han den lille Jordlod, som Ole Pedersen i sin Tid tog fri til sig og Maren Christensen. Nævnte Maren var siden blevet gift med en Niels Jacobsen, og det er ham, der er Køber af Lodden, der beskrives som ca. 107 Favne lang og af hele Markens Bredde, og endvidere et Hedeskifte ca. 40 Favne lang og med samme Bredde som Hovedskiftet og med Færdselsret for Køberen langs Markens nordre Dige. Købesummen var 1925 Rd. Skødebog 22, Pag. 974 (LA).

Og saa kommer endelig Foreningen af de to Gaarde, Matr. Nr. 4 og Matr. Nr. 5, tidligere henholdsvis Nr. 1 og Nr. 2, til en Gaard. Ved Købekontrakt af 3. Marts 1874, se Skødebog 31, Pag. 673 a, (LA) solgte Iver Mikkelsen Matr. Nr. 5 til Ejeren af Matr. Nr. 4, Niels Pedersen Tækker, for 14.400 Rd. Efter Frasalget af de foran nævnte Parceller er Hartkornet nu 4 Td. 1 Fdk. $2\frac{1}{4}$ Alb. Men Handelen gik ikke i Orden, hvorfor kan ikke oplyses. Maaske kan der have været Vanskeligheder med Sammenlægningen af de to Gaarde. I hvert Fald lod Niels Pedersen Tækker Gaarden udstykke i to Ejendomme, nemlig en Hovedparcel Nr. 1 med 2 Td. 7 Skp. 1 Fdk. Hartkorn, som han selv beholdt, og en Parcel Nr. 2 med 1 Td. 1 Skp. $2\frac{1}{4}$ Alb. Hartkorn, der sammen med en Hedelod udgjorde knap $14\frac{1}{2}$ Td. Ld., som han overdrog til en Søn af Iver Mikkelsen, Peder Iversen, for $4169\frac{1}{2}$ Rd. Angaaende Købekontraktens mange Bestemmelser maa der henvises til ovennævnte Skødebog. Det synes at skinne igennem i Købekontraktens Ordlyd, at den fraskilte Parcel er et Pligthus, som det har været nødvendig at oprette, for at faa Lov til at lægge Hovedparcellen sammen med Køberens Ejendom. Peder Iversen boede paa den fraskilte Lod, hvor han lod Bygninger opføre — vist fra den nedlagte Gaard, indtil 1898. Den 15. August dette Aar solgte han

den til Niels Pedersen Tækker for 10.250 Kr., en Prioritet til Kreditforeningen indbefattet. Og hermed er Gaard Matr. Nr. 5's Historie som selvstændigt Brug endt.

Interessen for den gamle Slægtsgaard, der har givet Anledning til Indsamlingen af de anførte Oplysninger, hidrører fra, at Forf. ved Salget til Pajbjergfonden i 1944 som Leder af denne Institutions Forædlingsvirksomhed var medvirkende ved Handelen.

Jordfaldshullers opståen kan forklares ad biologisk vej

På de steder, hvor der findes
jordhuller, er der tillige betydelige gasforekomster

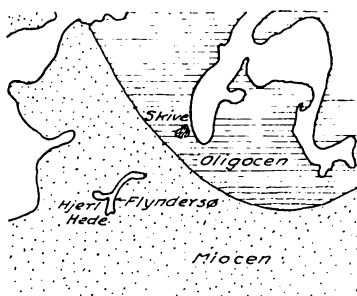
Af civilingeniør C. H. Pape

Geologerne har gennem mange års arbejde (se N. V. Ussing: Danmarks Geologi 1913) udarbejdet en række geologiske kort over Danmark, hvor skillelinierne mellem forskellige aflejringer er nøje angivet.

En af de mest karakteristiske skillelinier er den mellem Oligocæn og Miocæn, som går skråt over Jylland fra egnen syd for Skive ned til Horsens fjord.

Nord for denne linie ligger lersletter, og syd for findes sandsletter, som strækker sig helt til sydgrænsen. Langs skillelinien mellem ler

og sand findes på Hjerl Hede langs Flyndersø ca. 100 mærkelige, regelmæssigt tragtformede fordybninger, som af geologerne betegnes som „jordfaldshuller“. På Høje

Skillelinien mellem Oligocæn og Miocæn
ved Flyndersø.

Møn findes ligeledes et system af „jordfaldshuller“, et forhold vi vil vende tilbage til.

Omkring 100 huller

Om hullerne på Hjerl Hede skriver f. eks. N. V. Ussing i Danmarks Geologi (side 258): „Den smukkeste gruppe af jordfaldshuller, som er opstået ved issmeltningen, findes på den flade sandslette omkring Flyndersø sydvest for Skive. Der ligger her henimod hundrede regelmæssigt tragtformede jordfaldshuller; de fleste er tørre i bunden, men et af dem, med en bredde af over 200 m og en dybde af 15 m, rummer en lille sø (Mørksø)“.

Finn Hjerl-Hansen skriver i Turistforeningen for Danmarks årbog 1944 (Salling, Fur og Mors):

„De såkaldte *jordfaldshuller*, der er det mest karakteristiske træk for landskabet, gør i kraft af deres store antal og velbevarethed terrænet til noget i geologisk henseende enestående; jordfaldshullerne er opstået derved, at hele terrænet var isdækket, kort før smeltevandsfloderne satte ind og aflejrede den flade sandslette. På sine steder var isen endnu ikke helt bortsmeltet, og adskillige isblokke begravedes under sandet. Ved deres endelige bortsmeltning sank overfladen ind, og hullerne i terrænet dannedes“.

Mere sandsynlig løsning

Af nedenstående redegørelse vil det fremgå, at disse hullers opståen også kan forklares ud fra en geologisk-biologisk betragtning, og at denne løsning tillige synes at være langt mere sandsynlig end den hidtidige.

På figurerne har jeg gengivet den del af det geologiske kort, som viser skillelinien mellem Oligocæn og Mio-cæn. Tillige har jeg vist placeringen af Flyndersø. Netop her, hvor ler holder op, ligger ca. 100 store jordfaldshuller.

Forklaringen af jordfaldshullernes opståen er efter min opfattelse følgende:

Fra det store gasområde i Vendsyssel — hvor stadig metandannelse finder sted — har overproduktionen af gas søgt bort og søger stadig bort og har — hvor ler ikke fandtes, fundet adgang til atmosfæren, idet gas og vand i forening er brudt igennem de lerfri aflejringer og har dannet de huller, som nu står i Hjerl Hede.

Med et snit (se fig.) i ét af jordfaldshullerne på Hjerl Hede har jeg søgt at anskueliggøre denne proces, og hvorfor hullerne netop må ligge, hvor de ligger, nemlig der hvor det vand- og gasstandsede lerlag mangler. Efter at opskylningstragten er dannet i det færdigaflejrede terræn, har dette hævet sig, eller grundvandspejlet er sunket. Opskylningstragten står derfor mærkværdig ubørt.

Også på Møn

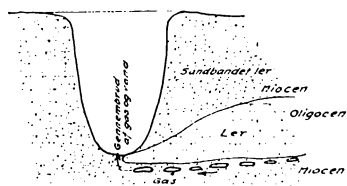
På Høje Møn findes ligeledes et system af jordfaldshuller; herom skriver professor Noe Nygaard på side 130 i sin Geologi fra 1955:

„På de steder, hvor vand i større mængder finder vej ned, f. eks. hvor to revner skærer hinanden, dannes der dybe, tragtformede huller; efterhånden synker de understøttede overladelag ind, og vi får dannet et „jordfaldshul“, et svælg (Stevns). Jordfaldshuller af denne form er normalt dannet over grundvandspejlet. De kan være ganske regelløst fordelt, eller de kan, hvor der er mange af dem, være indordnet i et vist mønster, der er betinget af strukturen i kalkstenen. Størrelsen kan variere fra de små „skorstene“, vi lige har omtalt, til indsykning på hundreder af meter i diameter (doliner)“.

Også ved disse hullers opståen har gasdannelser i jorden haft en finger med i spillet. Jeg skal med nedenstående betragtninger søge at anskueliggøre hvordan.

Et af de mest typiske af hullerne på dette sted er jordfaldshullet „Kælderen“ på Høje Møn. Se skitsen med omtrentlige mål.

En del af de øvrige 30—35 stk. huller er noget slidt af tidens tand; de fleste er tørre i bunden, og her ligger næsten altid store og mellemstore sten i bunden af hullet.

Snit igennem et af jordfaldshullerne på Hjerl Hede. Der er her anskueliggjort, hvordan hullet kan tænkes at være opstået.

Såvel på Møn som på Hjerl Hede findes disse karakteristiske huller inden for et begrænset område; på Møn således ca. 30 stk. huller inden for en cirkel med radius 1 km og centrum i Kanebanken, og herunder findes kun nogle få flere.

Mine undersøgelser af metan-forekomster på Møn viser, at hele Møn er stærkt plaget af metan-forekomster, således f. eks.:

Lidemark Mejeri	25,5 mg/l CH ₄
Røddinge-Sprove Vandværk	10,9 „ „
Nødbølle Vandværk	26,2 „ „
Stege Vandværk	16,1 „ „
Lidemark	15,5 „ „
Stege Tørmælksfabrik	14,3 „ „
Magleby Vandværk	34,6 „ „

Det skal anføres, at Magleby ligger ca. 25 km fra „Kælderen“.

Fra nogle huller udstrømmer der fra tid til anden gasarter; gassen fra hullerne nord for Budsene har jeg analyseret. Sammensætningen af gassen er:

Kuldioxyd (CO ₂)	1,7 %
Ilt (O ₂)	1,8 „
Brint (H ₂)	0,4 „
Metan (CH ₄)	32,7 „
Kvælstof (N ₂)	63,4 „

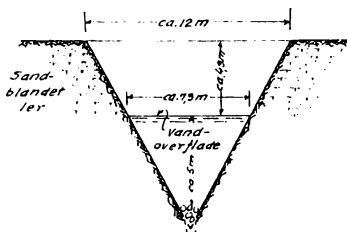
d. v. s., vi har her en sikkerhedsventil, hvor overskuddet

af metan-dannelsen på Møn åbenbart stadig finder adgang til atmosfæren. Det kan derfor tilrådes at omgås ild med forsigtighed, når man er nede i hullet.

Betragter man et kort over Høje Møn, vil det ses, at regnvandet uden nogen hindring kan løbe frit af fra bakkerne omkring Budsene fra kote ca. 120 gennem afløbet ved Stengården (kote 60) ud i Østersøen.

Derimod har det knebet mere for grundvandet, som, blandet med gas, d. v. s. det metan-overskud, som Møn-området leverede, har presset på for at komme fra kote 120—130 og ud i havet, og denne luft-vand-blanding har lavet de tragtformede huller, idet vand og gas fra højderne omkring Budsene-bækkenet er brudt igennem, hvor modstanden er mindst, d. v. s. i lavningen langs bakkerne omkring Budsene-bækkenet. Hullerne, der ligger i kote ca. 80, er altså dannet ved opskylning fra neden.

Jordfaldshullet „Kælderen“.

Jordfaldshul under dannelse

Gennem mine undersøgelser for metan, som omfatter hele landet, har jeg konstateret, at der på de steder, hvor der findes jordfaldshuller, tillige er store gasmængder i jorden; det gælder både Vendsyssel og Limfjordsegnene, Møn og Nordsjælland.

Det blev mig klart, at dannelse af jordfaldshullerne kan henføres til, at en strøm af luft og vand bortskyller jordmasserne.

I Nordsjælland er således et jordfaldshul under dannelse i Søborg Mose 2—3 km syd for Gilleleje — stedet hedder „Odderholm“. Her kan man se vand og gas i for-

ening lave et jordfaldshul. Virkningen er så stærk, at afvandingskanalen, som går midt gennem gaskilden, må stives af med en tre-dobbelt pæleramning — og ustandselig renses op for fint sand, som fra dybet skylles ind i afvandingskanalen. Ved Nøddebo i Gribskov har jeg været med til at stoppe et jordfaldshul, som var så dybt og stort, at det var til fare for mennesker og dyr; hullet blev fyldt med sten og tilstøbt med beton. I Langstrup Mose er der udført mere end 50 boringer, der viser det nøjagtige profil af jordlagene, og på det sted, hvor lerdækning netop mangler, findes en sikkerhedsventil for gasudstrømningerne for Langstrup-området.

Jeg skal derfor til slut foreslå, at begrebet „jordfaldshul“ erstattes med begrebet „opskylningstragt“.

Civilingeniør C. H. Pape er født 1889 på Sejlgård ved Silkeborg, blev i 1914 cand. polyt. som Fabriksingeniør og har fra 1916 til 1959 været ansat som Kemiker ved Københavns Vandforsyning; siden sin klarlæggelse af Metanens tilstedeværelse i vand har han arbejdet med dette problem i mere end 25 år, et arbejde, som har skaffet ham anerkendelse uden for landets grænser.

I Harre Herred

Af August F. Schmidt

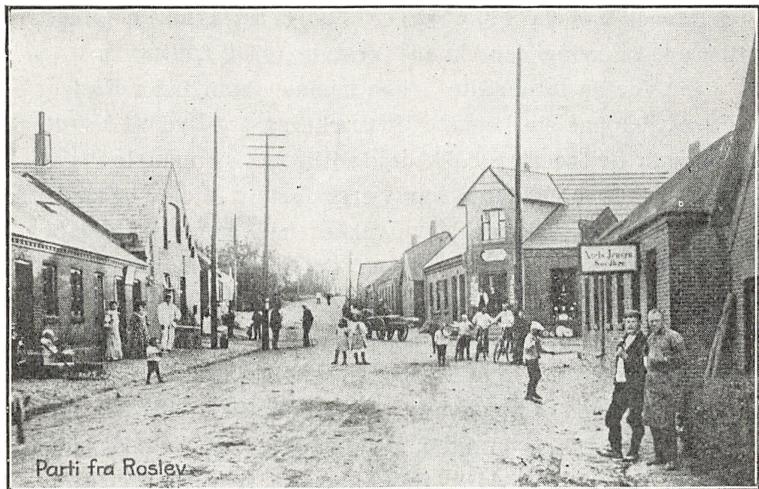
Harre Herreds Grænser har man i Oldtiden afsat med Omtanke, idet man har taget Hensyn til de naturgivne Forhold. Herredets Vestgrænse er Salling Sund, mod Nord når det ud til Limfjorden og Fur Sund. Østgrænsen begynder ved Bugten ind til Selde. Lidt nede i Landet danner Hinnerup Å Herreds- og Sognegrænse mod Øst. Længere mod Syd udgør Hegnetmølle Å Østgrænse. Resten af denne Grænse går gennem fordums ubeboede Strøg i Sognenes Udmarker. Sydgrænsen udgøres af Hjerk Nor, Lysen Bredning og Aen, der fra Øst flyder ud i denne lille Bredning. Herredets Sydøsthjørne mødes i et trebundet Sogneskel, idet Hjerk, Lyby og Oddense Sogne her støder sammen. Til sådan et Knudepunkt var der altid knyttet Sagn og Overtro, men slig Overlevering er måske glemt herfra.

Harre Sogn, der har givet Herredet Navn, er et vel arronderet Område (1081 ha) ind i Landet Nord og Øst for Harre Vig. Harre Nor danner Sognets Vestgrænse. Harre Å udgør en Del af Nordgrænsen, medens Resten af denne samt Øst- og Sydgrænsen i Middelalderen er blevet trukket næsten snorlige og vinkelret på hinanden hen gennem Landsbyernes Udmarker. Fra de ældste Tider har der boet Mennesker her i Landet omkring den lune Vig. Omkring ved 88 Gravhøje kendes i Sagnet, hvis

Navn er fra den senere Oldtid. Harre betyder enten „Offersted“ eller „Stenhob“. Det kan ikke afgøres bestemt, hvilken Betydning man skal lægge i Harre, men da denne Landsby har været navngivende for Herredet, kan der muligvis være noget om, at her har været et hedensk Offersted, hvortil Folk fra en større Omegn i fjerne Tider søgte, når Gudstjenester m. v. skulde finde Sted.

Sydvest for Harre Kirke ligger nær ved Vigen mellem Lyngbakker Ruinen af „Frue Kirke“, den har væsentlig været af Granit, dog findes også Rester af Mursten. En Hulvej ved Ruinen kaldes „Kapel dalen“ og Bakkerne der omkring „Kapelbakkerne“. Hvorfor denne Kirke er sunket i Grus, kan ikke opklares, men da der i den romanske Stilperiodes Tid (1100—1250) blev opført en Kirke i Harre, har det været for meget med to Kirker indenfor det lille, tyndt befolkede Område (i 1801 var der kun 193 Indbyggere i Harre Sogn). — Ved Lysen Bredning var i det 17.—18. Århundrede en *Havn*, der da var et meget benyttet Udskibningssted, som Skive Købstad ofte klagede over, da den omfattende Handel dér skadede Byens Næring¹). Det er let nok at forstå, at Sallings Hovedstad har været utilfreds med Konkurrencen ude fra *Lysen Havn*. Det må dog indrømmes, at Havnen ved Lysen Odde havde en mere praktisk Beliggenhed for den store Halvø Salling, end Skive havde, men Mangelen af en By ved Lysen har bevirket, at Havnen her ikke kunde blive ved med at klare sig overfor Skive, der dog også havde en Konkurrent i Hjarbæk. Skive havde imidlertid den Fordel, at den lå nærmest ved det store midtjyske Bagland.

Ved Harre Vig blev i 1859 oprettet et Handelsetablisement af Diderik Svindt, født i Skive 9/10 1824. Virksomheden voksede sig stor og varede ved til 1901. Harre Sogn havde i 1960: 496 Indbyggere og 141 Husstande.

Hovedgaden i Roslev

Syd for Harre Sogn har vi *Hjerk Sogn*, der med sine 1624 ha udgør et noget mangelkantedt Område Syd for Harre Vig og ind østpå til Viummølle Å. Meget af Østgrænsen og Nordgrænsen går hen gennem fordums Udmarker. Hjerk er her den førende By. Den ligger i et Vejknodepunkt nær Vigen, og den fik o. 1200 sin romanske Kirke. Hjerk har oprindeligt haft -vig knyttet til sit Navn, og Forleddet betyder nok Hjerne, måske afledt af Vigens rundagtige Form. Sydøst i Sognet findes Landsbyen *Vium*, der antagelig betyder Helligdom. Vium ligger centralt mellem en Række Landsbyer: Jebjerg, Roslev, Hjerk og Lyby, så her kan nok tænkes at have været et hedensk Helligsted for Egnen.

Vestligst i Hjerk Sogn nær Fjorden findes et Skallag fra ældre Stenalder, og 41 Oldtidshøje kendes spredt beliggende i Sognet. Her boede i 1801: 297 Indbyggere, i 1921: 519 og i 1960: 554 Beboere. Husstandenes Antal

i Sognet var da 143. Der er stadig ret tyndt befolket herude omkring den skønne Vestvig ind i Salling.

Øst for de to omtalte Sogne kommer man ind i *Roslev Sogn*, der har sin længste Udstrækning fra Syd til Nord. Sognets Grænser er bakkede og ujævne, og man tør tro, at der i Middelalderen har været ført livfulde Forhandlinger, da Grænserne blev trukket hen gennem Udmarkerne. Da der o. 1200 var blevet opført en romansk Kirke i Roslev, har det været nødvendigt at tage Hensyn hertil, så der blev et passende Område, hvorfra Befolkningen skulde søge til denne Kirke. Der har dog næppe været nogen nævneværdig Bebyggelse på nævnte Tid udenfor Roslev, der fik en praktisk Beliggenhed i sit Sogn. Roslev er en By af høj Alder, fra det 4.—5. Århundrede efter Kristi Fødsel. Forleddet er Ejefald af det gammeldanske Mandsnavn *Roir*, der også indgår i Købstadnavnet *Roskilde*. Endelsen *-lev* betyder „Efterladenskab, Arv“.

I Naboskab til Roslev ligger Landsbyen *Gamstrup*, der er grundlagt i Middelalderen af en Udflytter fra Roslev. Endelsen *-strup*, oprindelig *Torp*, betyder Udflyttergård. Forleddet er Ejefald af det gammeldanske *Gam* „Grib“, et Ord der også anvendes om store, fabelagtige Fugle og som Skældsord. *Gam* er vel her et Tilnavn.

Roslev Sogn er på 815 ha, og det havde i 1801: 155 Indbyggere, 1901: 523 og 1960: 1252 Beboere og 383 Husstande. Stationsbyen Roslev har trukket Folk til sig. Her var 1960: 1041 Indbyggere og 327 Husstande. Der bor altså ikke mange Sognefolk uden for denne Egnens største By³). Der kendes 56 Oldtidshøje fra Sognet.

Nord for Roslev har vi *Tøndering Sogn*, der ligger indeklemmt mellem Vandstrømme. Det ret lille Sogn (899 ha) er bredt mod Nord og ender mod Syd i en Spids. Da der i Middelalderen blev opført en Kirke i Tøndering, måtte der oprettes et Sogn til denne. Det lykkedes også.

Den middelalderlige Herregård Hegnet gav Sognet Area-ler mod Syd.

Der kendes 14 Gravhøje fra Sognet, alle sløjfede eller overpløjede, ingen fredede Oldtidsminder forekommer her.

Tøndering er antagelig det ældste Landsbynavn i Harre Herred, idet Navne, der ender på -ing, er fra de første Århundreder efter vor Tidsregnings Begyndelse. Navnet er dannet med Afledningsendelsen -ing, der her maaske kan betyde „Område“. Forleddet er et gammel-dansk *Tundr*, samme Ord som Bynavnet Tønder i Søn-derjylland. Tundr er kendt fra flere nordiske Ånavne og er lig med det oldnordiske Navneord *tundr*, dansk Tønder, „alt, hvad der bruges til at opfange Gnister og tænde Ild med“. Betydningen af Ånavnet er „den gnist-rende, den tindrende“. Tøndering ligger ved Hinnerup Å, og *Tundr må have været det oprindelige Navn på denne. Også Bynavnet Tønder er snarest oprindeligt et Ånavn.

Hegnet er lig med det gammeldanske Navneord hægh-nath: „Hegn, Gærde, Indhegning“, vel i Betydningen „indhegnet Skov“.

Mod Sydøst i Hegnets Eng ligger en c. 1,6 ha stor Bakke, *Volden*; omtrent midt på den er der et ophøjet, halvkredsformet Voldsted, c. 19 m i Tværmål, hvorpå ses Murbrokker og Rester af Kalk. Her har vi Forløbe-ren for Hegnet, der siges at have tilhørt den berømte Hr. Niels Bugges Fader, Bugge Nielsen, men allerede fra Midten af det 15. Århundrede ejedes den af Familien Skeel.

Tøndering Sogn havde 1801: 176 Indbyggere, 1901: 345. 1921 var her 62 Gårde og Huse⁴). 1960 havde Sog-net 387 Indbyggere og 97 Husstande.

Tøndering Sogn er Anneks til Durup Sogn, hvis Hoved-by ligger ret Vest for Tøndering. Durup Sogn er med sine 722 ha det mindste i Harre Herred. Sognets Form tør man næsten sige er ganske ureglementeret, Hoved-

længden er fra Syd til Nord, og Bredden er c. 3 km. Durup ligger på Sognegrænsen midt i Sognet, hvor det er smallest.

Det middelalderlige Torpnavn *Durup* har i sit Forled antagelig Tilnavnet *Due*, samme Ord som Fuglenavnet.

Syd for Durup har vi Landsbyen *Toustrup*, der er grundlagt af en Mand *Tovi* eller *Toki*. — På Hedeskifterne ind mod Harre skal der have ligget en By *Gammelby*. Vadestedet over Bækken i Sogneskellet hedder *Gammelby Vadested*.

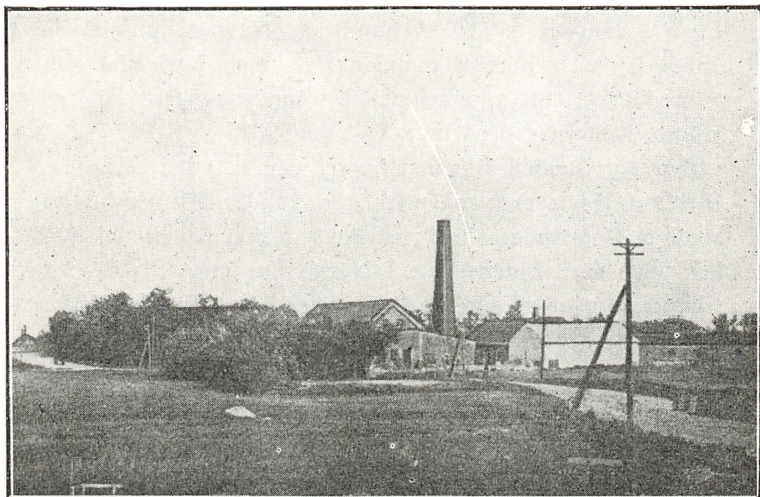
Omkring 1680 var *Tingstedet* for Herredet ved *Tinghøje* midt imellem Roslev og Toustrup By i Durup Sogn. *Tinghøj* påvises ved Durup lige Nord for *Tremarksskellet* ved det Sted, hvor Harre, Roslev, Tøndering og Durup Sogne mødes. Et sådant Sted, hvor ikke mindre end fire Sogne berører hinanden, måtte uvilkårligt tildrage sig Opmærksomheden, og det var da rimeligt, at man valgte dette Knudepunkt til Herredsting, selvom det ligger lovlig sydligt i Herredet, især når man betænker, at Fur hører til dette. Tinget lå nær ved Sogneskellet til Harre⁵). Ved *Tinghøj* (Lyby Sogn) mellem Bostrup og Vium holdtes mulig i ældre Tid Sallings Sysselting, og herhen lagdes *Tingstedet* igen ved Reskript af 13. Marts 1688, da Sallings fire Herreder og Åsted og Krejbjerg Birker samt Fur sammenlagdes til een Jurisdiktion. Den 12. Maj 1727 forlagdes *Tingstedet* til Skive⁶).

Der er, som man vil forstå, megen dyster Historie knyttet til Egnen mellem Durup og Bostrup, det mest centrale Område af Salling.

I Durup Sogn findes 4 fredede Oldtidsminder, og der kendes herfra endvidere 47 sløjfede eller ødelagte Høje. 1801 havde Sognet 161 Indbyggere, 1901: 454. 1921 var her 189 Gårde og Huse. 1960 var Folkemængden på 1094 Personer, og Husstandenes Antal var 327.

Vest for Durup ligger det 1494 ha store *Nautrup Sogn*,

Durup Mejeri før Ombygningen

hvis Vestgrænse er Salling Sund. Kirken, fra den romanske Tid, ligger omtrent midt i Sognet, og da man i Middelalderen trak Sognegrænserne, har man uden Tvivl taget Hensyn til dens Plads, så den fik en god Beliggenhed i det Område, der skulde sogne (søge) til den. En Del af Sognets Sydgrænse udgøres af Harre Å. Den noget bugtede Østgrænse har sit Løb hen gennem Landsbyernes Udmarker mellem Durup og Glynge.

Som det var at vente, er der mange Oldtidshøje her nær Salling Sund. De findes mest i den sydlige og vestlige Del, der kendes 89, ofte samler de sig på Højdedragene i større eller mindre Grupper eller Striber, således især Syd og Sydvest for Nautrup og Øst og Vest for Glynge. Der er en ejendommelig Stemning af Fortid her i den storslåede Egn med Udsigt over Salling Sund til de skønne Legind Bjerge på Mors.

Torpbyen *Nautrup* er i den ældre Middelalder blevet grundlagt af Manden Nafni. Nordvest i Sognet ligger

Bysted, fra det 9.—10. Århundrede. Navnet kan betyde „Sted for en senere tilkommen By“, men Forleddet kan også været det gammeldanske Mandsnavn By, norsk Bjogr. Endelsen -sted betyder „Bosted“.

Syd for Bysted ligger *Glynge*, der betyder „Åbning, Hul“, et Navn, som må være givet under Påvirkning af stedlige Overfladeforhold; måske kan den nærliggende Å her have øvet Indflydelse. I Norge har man Elvenavnet Glugga, der er af samme Oprindelse som Glynge. *Glyngvad* Huse findes, hvor Vejen fra Bysted til Glyngøre passerer Engdragene Vest for Bysted og Glynge. Vad, der betyder „Vadested“, oplyser om Overgangen over Engdragene.

Nautrup Sogn havde i 1801: 223 Indbyggere, 1901: 760. 1960: 432 og 119 Husstande.

Glyngøre Sogn blev den 24. Marts 1922 udskilt fra Nautrup, Sæby og Vile Sogne, fra 1. April 1922 at regne. Glyngøre Sogn udgør sammen med de nævnte 3 Sogne een Sognekommune og danner med Sæby ét Pastorat. Glyngøre By fik i 1919 egen Kirke. Sognet var i 1955 på 321 ha, og der kendes fra det 23 Oldtidsminder, hvoraf de 6 er fredede. 1960 havde Glyngøre Sogn 1020 Indbyggere og 296 Husstande. Glyngøre By havde 1960: 930 Indbyggere. Vi har her en moderne Stationsby med Havn. Her findes Endestationen for Statsbanen Skive—Glyngøre, der åbnedes 1. Maj 1884 og kostede 1 Million Kroner, hvoraf 304.000 Kr. refunderes Staten af vedkommende Kommuner. Banen er 29 km lang. Senere bestod Staten et Dampfærganlæg over Sallingsund fra Glyngøre, hvis Havn Staten overtog ifølge Lov af 8. Februar 1889. Færgen har Forbindelse med Nykøbing. Når Dampfærgen medregnes, kostede Havneanlægget $1\frac{1}{6}$ Mill. Kr.⁷).

Endelsen i Glyngøre (-øre) betyder „grundet Strandbred“. Et Øre er almindeligvis et Stykke fladt Land, en

Glyngøre By paa sin Tange med Mors i Baggrunden

Odde eller Banke, som stikker ud i Vandet, især ved Udløbet af en Å. — Til Glyngøre Sogn hører Overfartsstedet *Pinen*, en Gård og en Kro. Navnet er givet af Folk, der her var nødt til ofte i Timevis at vente på Færgen fra den modsatte Kyst, hvor man gav Overfartsstedet det lige så talende Navn *Plagen*. *Pinen* er kendt fra Blichers Novelle: „Kjærlighed i *Pinen*“ (1843).

Fra Nautrup fører to gamle Veje i nogen Afstand fra hinanden ned til og igennem *Vile Sogn*, der nærmest er et Næs, der begrænses i Vest af Salling Sund, i Syd af Lysen Bredning, i Øst af Harre Nor og i Nord af Nautrup Sogn, hvortil Sognegrænsen er draget i en let nordgående Bue mellem Harre Nor og Salling Sund. Det lille vel arronderede Sogn er på 876 ha, og dets romanske Kirke ligger praktisk i Området. Herfra kendes 82 Oldtidshøje, hvoraf de 54 er sløjfede eller ødelagte. Fra adskillige af de 28 fredede Oldtidsminder er skønne Udsigter.

Stednavnet *Vile* kan måske betyde „Kløft“, „Indskæring“ el. lign., en Tolkning som passer godt på Naturforholdene ved *Vile*, der ligger på en Halvø.

Bebyggelsesnavnet *Kybe* betegner en skålformet For- dybning i Terrænet. — *Norupgårde* har navn efter Beliggenhed nær ved Harre Nor. I Markbogen 1683 nævnes „en Indwiig kaldis Noer. Wed Nordt“. — *Sønderhuse* kaldtes tidligere også *Langerhuse* efter Beliggenheden ved Langerodde.

Der var i *Vile Sogn* i 1801: 159 Indbyggere, 1901: 353, 1921: 293 og i 1960: 202 Beboere samt 56 Husstande.

Nord for Nautrup og Glyngøre Sogne kommer man ind i *Sæby Sogn*, et aflangt smalt Område mellem Salling- sund og Grynderup Å (Grynderup Sø). Naturforholdene har gjort det let at finde de rette Sognegrænser til dette Kystsogn, der førhen var på 895 ha, men efter Glyngøres Fraskillelse er det på 859 ha. I *Sæby Sogns* nordlige Del er påvist Affaldslag fra ældre Stenalder. Gravhøje ken- des især fra Sognets sydlige og højere Del, ialt 23, hvor- af nu de 17 er ødelagt eller sløjfede. Bebyggelsen Syd i Sognet har nok været stedsevarende gennem alle Old- tidens Århundreder, og ved Begyndelsen af Middelalderen eller lidt før fik en liden Landsby her Navnet *Sæby*, der betyder Søby, idet det gammeldanske *Sæ* er lig med *Sø*. Byen ligger ved Sydenden af Grynderup Sø.

Grynderup har i sit Forled et gammeldansk Mands- navn Grundi eller muligt Grumi.

Snabe, Gårde og Huse, af Navneordet *Snabe*: „en Strim- mel Skov, der strækker sig ind i Marken“. Stedet ligger på Grænsen mellem dyrket Land og Hede. Øst for *Snabe* findes en Hedestrimmel, som kan have været skov- eller kratbevokset og være en Rest af den oprindelige Skov- strimmel.

Holmgårde ligger på det faste Land ved Engstræk- ningen Grynderup Sø. En Holm er et Område, der skiller

sig ud fra Omgivelserne, navnlig hvor disse består af lavt og sumpet Terræn; det er særlig almindeligt i Navne på små Engstykker. — *Kærgård* ligger ved Grynderup Sø, hvorfor Navnet forklarer sig selv. — *Skruehuse* har Navn efter en Bakke, Skruen. Ordet Skrue har her Betydningen „Top“.

Med Undtagelse af Grynderup har de nævnte Stednavne i Sognet Naturforhold til Forudsætning.

I Heden findes Diger og Spor af ældgammel Opdyrkning. Der er nu c. 59 ha Heder og Lyngbakker i Sæby Sogn, hvor der har været en Del Sandflugt, som begyndte c. 1747, men nu forlængst er standset⁸). Blæsten ude fra det åbne Vand har haft fri Bane ind over det udsatte Fjordlandskab, hvor der førhen ikke har været nævneværdigt til at standse dens Fremfærd. Der er nu 37 ha Skov i Sæby Sogn, der er forsynet med en Landevej, som har sin Rute nede fra Bysted og op til Fur Sund. Vejen passerer den forholdsvis store By Grynderup, der siden Middelalderen er vokset frem i to Gårdrækker, een på hver Side af Landevejen.

Nede i Sæby blev i den romanske Stilperiodes Tid opført en lille kullet Kirke, og da der i 1801 kun var 87 Indbyggere i Sognet, har Kirken nok kunnet rumme Menigheden. Man forundres her såvel som i Vile og Durup, at der i Middelalderen kunde blive opført Kirker i de dengang også meget små Landsbyer, og at de kunde blive Sognebyer. Afstandene til de nærmeste Nabo-kirker var små, men en Kirke har man villet have også de 3 nævnte Steder, og det lykkedes. Når man betænker, at Grund og Kampesten var gratis, og meget Arbejde er blevet udført vederlagsfrit af Sognets Beboere, der i den ekstensive Agerdyrknings Århundreder uden Roeavl havde Tid nok, har Udgifterne ved Opførelsen af en lille Kirke ikke været store. Stenhugger, Bygmester og hans Håndlangere har sagtens fået Føde og Husly uden Beta-

ling i Gårdene, hvilket også har nedsat Bekostningen af Bygningen, så hele Foretagendet, der kan have taget flere Somre at gennemføre, har ikke stået i mange rede Penge. Og da Kirken først stod der, har den vist sig holdbar og uundværlig. — 1901 var der i Sæby Sogn 224 Indbyggere, 1921: 236 og i 1960: 215 boende i 61 Husstande.

I fordums Dage har Sø, Å og Enge dannet et betydeligt Skel mellem Sæby og Åsted Sogne. Man har skullet sydom ned til Bysted for at kunne komme ind i det 2139 ha store *Åsted Sogn*, hvis Nordgrænse er Fur Sund. Et Stykke af Sognets Østgrænse udgøres af Hinnerup Å, der skiller til Torum Sogn.

Sydgrænsen er en buet linje gennem Markerne hen Nord for Tøndering og Durup Sogne. Det sidstnævnte Sogn har, for at få mere Areal, presset sig nordpå, hvorfor Åsteds Sydgrænse i Sydvest har en ikke ubetydelig Bue i nordlig Retning.

Da Sognets romanske Kirke i Tiden mellem 1100 og 1250 blev opført i Åsted, har man nok her haft Områdets betydeligste Bebyggelse, og det ser ud til, at man har taget Hensyn til Kirkens Beliggenhed, da Sognegrænserne blev afsatte; thi Åsted ligger meget centralt i Sognet. Mange Veje fører til Åsted, der ligger nær Å og Eng. Grønne Græsområder var Forudsætningen for overmåde mange Landsbyers Placering i Landskabet.

Åsted, der er sammensat af Ordene Å og Sted, er opnævnt efter Beliggenheden ved Hinnerup Å, og her har siden det 5.—6. Årh. e. Kr. F. den By ligget, som senere blev Sogneby. Den er dog yngre end de to -um-Byer i Sognet: *Nissum* og *Risum*, der nok er et lille Par Århundreder ældre end Åsted. Nissum har i sit Forled Ordet Næs, der betyder Odde, her om een eller flere Odder ved Hinnerup Å. Risum har i Forleddet Ordet „Ris, Krat“. Efterleddet -um betyder „Bosted“. I Navnet på Gårdene *Hjorbusk* forekommer Ordene Hyrde og Busk, „lavt

Krat“. — *Elkær Gårde* har Trænavnet El i Forleddet. — Gården *Torps* Navn betyder „Udflyttergård“. — *Risum Remmer* er af Landsbynavnet Risum. Remmer er Flertal af jysk Rimme, „lang, bred, lav Vold af Sand eller Sten“. På Mors betyder Rimme „flade, sandede Jordstrækninger ved Fjorden“, og det er denne Betydning, vi har her. — *Sæbygård* har Navn efter Nabosognet Sæby. — Herregården *Østergård* (1495 skrevet *Østherægordh*, 1511 *Østhergardh*) har fået sit Navn efter Beliggenheden.

Byen Nissum, „Næsum“, skal allerede i det 14. Århundrede have tilhørt Familien Krabbe, som her havde en fast Borg, men den ældste med Sikkerhed kendte Ejer er Hr. Niels Mikkelsen Krabbe (1406—25), hvorefter fulgte hans Søn Morten Krabbe. Dennes Søn Lucas eller Glob Krabbe (død 1543) nedbrød den gamle Borg og opførte 1516 en anden 2 km Sydøst herfor, som han kaldte *Østergård*. Den arvedes af hans Søn Iver (død 1561), der fik Godset afrundet ved at bortbytte en Del Strøgods i Salling med Asmild Klosters forrige Gods i Åsted Sogn. Østergårds Hovedbygning er anselig, og Anlægget her med Grave og store Volde kan have mindet om Spøttrup⁹). Østergårds Gods havde særlig *Birkeret* (Åsted Birk) fra 1560 til 1688¹⁰). Omkring 1680 holdtes Birketinget ved Åsted Kirkegård. Birkets Galgehøje findes 1 km Nordvest for Åsted By. De 2 Høje er tvivlsomme Oldtidshøje. Ved Foden af Galgebakkens Affald, på den jævne Skråning ud mod Hinnerup Å, kendes en Skaldyngede fra ældre Stenalder. Fra en betydelig senere Tid er Sognets 88 Oldtidshøje, hvoraf nu de 6 er fredede, de 82 sløjfede og overpløjede.

I Åsted Sogn boede 1801: 334 Indbyggere, 1901: 752, 1921: 768 i 168 Gårde og Huse. 1960 var her 730 Indbyggere og 192 Husstande.

Endelig bør det nævnes, at Hinnerup Å, der gennem-

løber Sognet, er en Rest af en Vig fra Limfjorden, der før har udskåret de 4 Sogne, Åsted, Selde, Junget og Torum som en Ø fra det øvrige Salling.

*

Vi har nu været på en Rundrejse i Harre Herreds Sallingsogne, men tilbage er Øen *Fur*, det største Sogn hørende til Herredet. Denne særegent skønne Ø Nord for Fursund, der på det smalleste Sted er 510 m bredt, har et Areal på 2223 ha (c. 22 km²). Allerede i den ældre Stenalder fik Øen Befolkning. Ved Foden af en fremspringende Bakkepynt ud mod det flade Forland ved Færkør Vig har der været et Affaldslag fra dette tidlige Oldtidsafsnit (6—8000 År f. Kr. F.). Fra yngre Stenalder og Bronzealderen kendes 83 jordfaste Mindesmærker, så godt som alle beliggende i det høje Land mod Nord. De lave Strækninger på Sydlandet har øjensynlig ikke egnet sig for Bebyggelse i den fjernere Fortid.

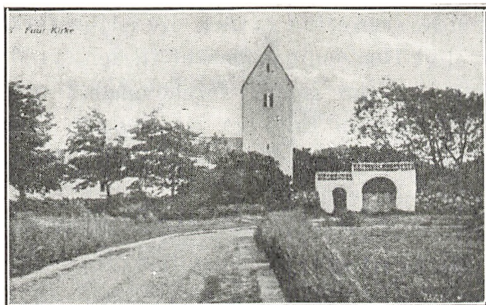
Navnet *Fur* kan afledes af Trænavnet Fyr, men det kan måske snarere identificeres med det oldnordiske Navneord *furr*, der betyder „Ild“. Dette Ord er temmelig almindeligt i norske Elvenavne og svenske Sønnavne. Vandets Blinken i Sollyset er Forudsætning for „Ild“-Navnet.

Inde på Øen træffer man straks Landsbyen *Madsbad*, hvis Forled er Apostelnavnet Matthias. Efterleddet er Navneordet Bad, idet der her mulig har været en hellig Kilde, hvor de syge har badet.

På Sydsiden af Øens nordlige Bakkeparti ligger *Helligkilledalen*, hvori fandtes 3 Kilder, hvis Vand vistnok tidligere har været anset for helbredende.

Nord for Madsbad ligger Landsbyen *Debel*, der betyder „Sump i Marken; Lavning der ej kan pløjes“. — Øst for Debel findes Landsbyen *Vojel*, som betyder Vadested. Mellem Vojel Vig og Vojel Kær går en Landevej, og her har nok i ældre Tid Vadestedet været. — Landsbyen

Fur Kirke, der fordum tilhørte Krabberne paa Næsum
og fra dem gik over til Viborg Domkapitel

Hvirp betyder „Drejning, Vending“. — *Kønsborg* er opkaldt efter den tyske By Königsberg. Allerede 1683 havde man på Fur Marknavnet Königsberg fald. — Gårdene *Blegager* er opnævnt efter jysk Blege: „Kalksten“. — *Grisselgårde* er måske sammensat af Gris og Vedel: „Vadested“. — *Færker Vig* er snarest sammensat af Fæ, Kvæg, -ør „gruset Strandbred“ og -vig „Bugt“.

Fur havde i 1801: 398 Indbyggere, 1901: 1550. 1921 var på Øen 1711 Beboere, der havde hjemme i 383 Gårde og Huse. 1960 havde Fur 1473 Indbyggere og 449 Husstande. — 1953 blev der oprettet et *Museum* her, det har en betydelig geologisk Samling, navnlig af Forsteninger fra Moleret, samt en Samling af historiske og kulturhistoriske Sager fra Øen. Man må meget påskønne det Arbejde, som her af interesserede Furboer holdes i Gang, så der efterhånden kan blive tilvejebragt så mange håndgribelige Oplysninger som muligt om den tillokkende Ø.

Mest kendt af Furlands Naturmærkværdigheder er *Rødstenen* imellem høje Bakker i den vestlige Side af en Slugt omtrent 500 m fra Øens Nordkyst. En Række interessante Sagn er knyttet til denne Sten, hvorom man nu kan finde alle tænkelige Oplysninger i min Bog: „Danmarks Kæmpesten“ (1933), S. 252—61, 422. Her er den

rige Rødstenoverlevering samlet, ordnet og forklaret, og et fuldstændigt Henvisningsapparat til den spredt tilgængelige Litteratur om Emnet forekommer i den nævnte Bog. Litteraturen om Fur, der er nævnt i 4. og 5. Udgave af Traps Danmark, har naturligvis ingen Henvisninger til Detailoptegnelser.

Naturaleren *Rasmus Kruse* (1796—1877) har skrevet det første større Arbejde om Furs Historie, trykt i „Samlinger til jydsk Historie og Topografi“ 1866—67, S. 375 ff. *Niels P. Bjerregaard* har i „Jul i Skive“ 1952 offentliggjort en nyttig Levnedsskildring¹¹⁾ af Rasmus Kruse. Folkemindesamleren *Evald Tang Kristensen* foretog ved Majdagstid 1888 en Indsamlingsrejse på Fur. Han har fortalt lærerigt og fornøjeligt om dette Furbesøg i sine „Minder og Oplevelser“ III (1926), 177—79¹²⁾. Her lærer man bl. a. en hel Del om Rejsebesværlighederne, når man skulde til og fra denne Ø. Tang Kristensen beretter om et Besøg i Rs. Kruses Ejendom Hellesminde, og efter at have set Huset og skænket dens forhenværende Beboer en venlig Tanke, gik han helt ud til, hvor alle menneskelige Boliger hørte op. „Der var endnu et Par spredte Smaahuse, og saa var det hele en fuldstændig øde Ørken. Det gjorde et helt forunderligt Indtryk paa mig. Alle Bakkerne var deroppe bevoksede med kort Lyng. Jeg gik ind i det sidste Hus og spurgte om, hvor jeg kunde finde Rødstenen, og det fik jeg saa Besked paa. En Kvinde, jeg traf der i Huset, og som jeg snakkede med, fortalte mig en Smule om Stenen, men jeg fik dog ikke andet ud af hende, end hvad jeg omtrent forud vidste. Selve Stenen fandt jeg at være en ligefrem Aldannelse ... Jeg gik saa efter et kort Ophold her tilbage til Sydlandet ...“

Med disse Bemærkninger om Fur i 1888 tager vi Afsked med denne Ø, hvis gamle Folkeliv er velkendt gennem *Hans Kyrres* Bog: „Furboerne“ (1912).

Og hermed forlader vi også det minderige Harre Her-

red, hvis Sogne (ialt 12.768 ha) vi nu har foretaget en Rundrejse i. På denne Færd har vi dvælet ved Steder og Emner, hvorom det nok kan have sin Værdi at erholde nogen Besked.

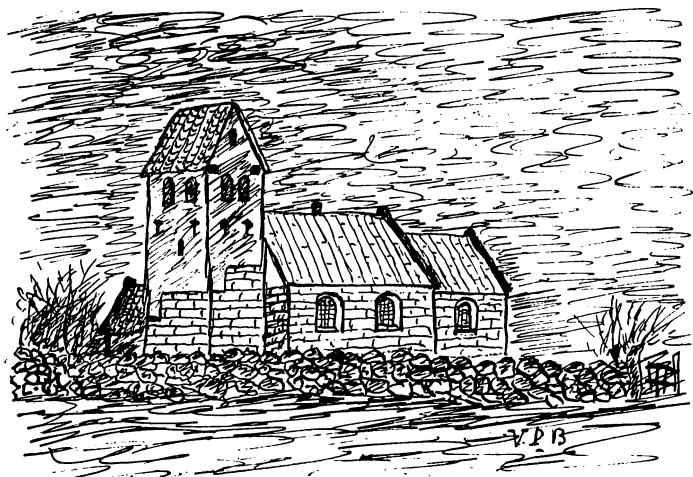
NOTER

- 1) Skivebogen 1909, 84 ff.
- 2) I „Jul i Skive“ 1950, 6—8, har jeg skrevet udførligt om Egnen ved Harre Vig og om Svindts Handelshus. Endvidere om Digteren Anton Thorsen, født 1885 ved Harre Vig. I min Omtale af hans Roman: „Af Bjærrernes Slægt“ har jeg henlagt noget af Handlingen til Hagebro Kro. Skal være Kærgårdsholms Kro (se Skive Folkeblad 24/11 1950). Ved Harre Vig har været Bådehuse („Nøst“) til Vikingskibe, se Th. Ramskou i Skivebogen 1960, 168—73.
- 3) Se P. A. Knudby: Roslev Borger- og Haandværkerforening gennem 50 Aar (1950).
- 4) Om Tøndering Sogn se C. N. Kroghs store Afhandling i Skivebogen 1933, 71—163.
- 5) Jfr. Mogens Lebech: Jyllands gamle Retskredse (Jyske Samlinger 5. Rk. 2. Bd. 2. Hæfte, 1936, 276).
- 6) Skivebogen 1909, 78 ff. 1911, 106 ff.
- 7) Om Glyngøre se Skive Folkeblad 4/6 1957 (Aug. F. S.). Om Overlæge A. F. R. Halk, der skabte Plantagen ved Glyngøre, se Morsø Folkeblad 25/2 1957.
- 8) Skivebogen 1935, 61—97.
- 9) Se nærmere om Næsekongeslægten Krabbe fra Næsum. Otto L. Sørensens Afhandling i Skivebogen 1960, 5—32.
- 10) Se Mogens Lebechs i Note 5 anførte Arbejde, 278—79. Om Fur, S. 277.
- 11) Suppleret af mig i Morsø Folkeblad 12/12 1952.
- 12) Refereret og suppleret af mig i Morsø Folkeblad 2/3 1956.

Oplysninger om Oldtidsminderne er hentet fra Traps Danmark, 5. Udgave, Bind VII¹ (1962), hvor Harre Herred er omtalt S. 174—194.

Stednavnetolkningerne er meddelt efter Værket: „Viborg Amts Stednavne“, udgivet af Stednavneudvalget 1948.

Artiklens Forfatter, August F. Schmidt, er født 1899 i Gjesten og Søn af Mejeribestyrer J. B. Schmidt. Var først ved Landbruget, blev Assistent i Dansk Folkemindesamling 1921—26, derefter Lærer ved Galtrup Højskole på Mors 1926—30. Nu historisk Forfatter i Brabrand. Har gentagne Gange haft Artikler i „Skivebogen“, hvilket blot er en ganske lille Del af hans efterhånden enorme Antal Afhandlinger og selvstændige Bøger fra alle Dele af Landet.

Durup kirke før ombygningen 1930 (efter tuschtegning af forfatteren).

Durup kirke i Salling

Af Vilh. P. Beck

Grøn og grå er din kampestensmur
og uden pryde, men fast du står;
storme har fløjtet og arret din kind,
og uglen har hvinet uhygge i mit sind.

Alvorsfuld og tung du ser
fra bakkens top over sognet ud,
hellig som en fader from,
men du er også en søn af Rom.

Storken stod på tårnets spids,
mod aften hen på sit ene ben,
drømte om sit hjemlige land,
men glemte aldrig Danmarks strand.

Her min moder bar mig op
og holdt mig over dåbens vand,
mens hun bad en stille bøn
og betroede sig helt til Gud i løn.

Ringet solen op og ned
det har min klokke så tit, så tit,
ringet fred over grav og tag
og sluttet med ni bedeslag.

Her jeg stod som faderløs
og skulle svare på dåbens pagt,
gav mit ja og hånd i pant,
at følge Gud og det, der er sandt.

Moder og jeg, vi fulgtes ad,
den første gang jeg knæled ned
ved det fattige Herrens bord,
men jeg forstod vel knapt et ord.

Gamle kirke, du er min ven,
i læ af dig jeg voksed op,
ordet, sangens og bønnens hjem;
du er fra Gud, et åndens gem.

Uanset ad hvilken vej man kommer til Durup, får man øje på kirken — sognets ældste hus.

Et nøjagtigt årstal for oprettelsen og afgrænsning af Durup sogn kan selvfølgelig ikke gives. Men da sogneinddelingen i almindelighed fandt sted i 10.—11. århundrede, går vi ud fra, at oprettelsen af Durup sogn tilhører nævnte tidsperiode.

Det er ingen stor banke, kirken ligger på, men betragter vi terrænet, fremgår det tydeligt, at det plateau, kirken ligger på, muligvis har været et næs eller en holm.

Sognet er gennemskåret af ud- og indbugtede engdrag, der er gravet af fortidige vandløbs erosion, længe før menneskene havde betrådt stedet. Dog er det vist mest sandsynligt at hælde til den anskuelse, at her er tale om et næs.

Øst for kirken spores en hævning, der strækker sig videre i østlig retning. Afdøde lærer Chr. N. Krogh, Tøndering, omtaler i sin bog „Tøndering sogn“ stedet, hvor

den gamle skole lå, nedrevet 1887, som Durupvad. Ved denne oplysning blev jeg yderligere styrket i min opfattelse, at det har været et næs, hvor urfolket anlagde deres offerplads.

Pave Gregor meddelte sine trosforkyndere i England, at de ikke måtte ødelægge gudehovene, men skulle indvi dem til kristen brug. Derved blev pladsen bibeholdt, og hvor der ikke i forvejen fandtes et træhus, skulle bygges et, der svarede nogenlunde til brugen.

De gamle hedenske gudehuse blev rensede, og Odins alter fjernedes. En tilsvarende henvendelse er naturligvis også sendt til Norden.

Ved denne historiske redegørelse går vi ud fra, at Durup kirke er opført på den ældgamle hedenske offerplads, hvor urfolket langt tilbage, ja, længe før vor tidsregning, har ofret og tilbedt deres guder, derved var stedet tidligt blevet dem helligt.

På dette gamle kultsted blev der ved særlige lejligheder og på årets store fest- og højtidsdage udfoldet et vildt og barbarisk liv, hvor der ikke blot er ofret dyr, men også mennesker, fortrinsvis trælle.

Nordboernes offerfester havde en yderst blodig karakter. Ved menneskeofring troede urfolket, at de bedre tilregnede sig gudernes gunst.

Blev egne hjemsogt af onde tider, øde og misvækst, skyldtes det åbenbart gudernes vrede. Såfremt offeret var uden resultat, sammenkaldtes stormændene og holdt råd og enedes om, at landets ulykke skyldtes kongen, hvorefter man overfaldt og kastede ham på bålet for at mildne de vrede og strenge guder.

Året 98 efter Kr. meddeler Tacitus, at nordboerne ikke indelukkede guderne bag tempelvæggene, men tilbad dem i det frie.

Det ligger nær at spørge, hvad grunden kan have været

til, at urfolket netop valgte det sted, hvor kirken ligger, til deres boplads? Grundene kan være mange.

Såvel af udseende som af beskaffenhed var helligstederne meget forskellige.

Et af naturen særpræget terræn, hvor naturkræfter åbenbarer sig på en sådan måde, at urfolket troede, det var et hjemsted for dæmoner og andre høje himmelmagter.

Dyrkelsen foregik i den frie natur. Dog var der steder, hvor der var opført et lille blokhus til opbevaring af de hellige genstande.

Disse urgamle offerpladser har stadig bevaret en dæmonisk tiltrækning hos sig, fordi guderne har haft deres plads ved blotet, hvorved de er bleven levendegjort gennem handlinger. Tor var i hele sin fulde styrke og væsen i sine dyrkere, når de mættede sig med offermaden og øllet og gennem blotets ceremonier overvandt dæmonerne.

Et gammelt sagn meddeler, at vesten for kirken har ligget en stor gravhøj. En Durupmand kom en sildig kvæld gående, til sin forbavselse så han, at højen stod på fire gloende pæle, og en flok småfolk med rød hue dansede rundt.

På hovtomten blev kirken bygget, men samtidig måtte den fastlægge sine højtidsfester således, at de faldt sammen med de gamle hedenske fest- og højtidsdage.

Midvinterfesten, solhverv, var årets største højtid og spillede den betydeligste rolle, det var jo selve lyset, det gjaldt. Mørket var de onde ånders tid, derfor samledes man på denne årets mørkeste tid i fællesskab bag stængt dør og hægt i kreds om bålet; ilden var stærkere og beskyttede mod onde magter. „Dagen er din, natten er min“, sagde jætten til bondens kone.

I sin tid da kristendommen kom her til landet, var de kirker, der den gang blev bygget, af træ. Desværre er de enkelte fund, der er gjort på dette område, kun af

ringe værdi. På Nationalmuseet opbevares en planke — Hørningplanken, som vel har været anvendt i en trækirke — stavkirke, hvor væggene bestod af lodrette tæt sammenstillede svære træstokke. Hørningplanken er prydet med træskæring, der minder om vikingetidens drageslyngninger, og derved er vi i forbindelse med det ældste kirkebyggeris udsmykning, der er anvendt her i landet.

Trækirkernes levetid her drejer sig om ca. 200 år og blev så afløst af stenkirkerne. Ca. 1095 skriver Adam af Bremen, at der fandtes mange kirker i Danmark.

Godt og vel hundrede år senere opgives tallene på kirkerne i Jylland: 1300, Sjælland: 400 og Fyn: 300.

Det hævdes, at 90 pct. af vore landsbykirker allerede var bygget inden året 1200.

Disse gamle og arrede kirker er sande klenodier og pryder vort land. De er, som før nævnt, bygget i det 12. århundrede — Danmarks stortid — og står endnu og vidner tildels om noget uforgængeligt, som om de skulle overleve troen på den Gud, til hvis ære de rejstes.

Durup kirke har sikkert været kullet — uden tårn — således var den romanske kirkes oprindelige form. Det gamle tårn, nedrevet 1930, var, hvad man kalder en gotisk tilføjelse. Derimod det nuværende tårn, som opførtes 1930, da kirken blev gennemrestaureret, er romansk. Forskellen i disse to nævnte former består i, at det gamle tårn var smallere end kirkeskibet, det nuværende har samme bredde som skibet og udgør en forlængelse af dette.

Desværre findes der ingen historisk beretning om Durup kirke, men selvfølgelig har den sin historie, vi kender den bare ikke.

Vi må nøjes med at omtale den i relation til de sparsomme beretninger, der findes om kirkelivet i middelalderen indtil reformationen.

Det samme er tilfældet med præsterne i den katolske tid.

*Hvordan kirkerne oprindelig har været indrettet
og set ud*

Skibet og koret har bjælkeloft liggende i højde med tagskægget; forbindelsen mellem de to rum er korbuen, en ikke særlig bred åbning i skibets østgavl.

Vinduerne var mindre og sad højere oppe end de nuværende. Der var ingen siddepladser eller gulvbelægning. Der har været to indgange, en sydportal, mændenes, en nordportal, kvindernes.

Døbefonten var af træ og stod ved døren, den var sindbilledet på, at kun gennem dåben går vejen ind i kirken.

Vievandskarret kunne være forskelligt af udstyrelse, undertiden kun en rå kampesten med en fordybning og indmuret i væggen, dens plads var ligeledes ved indgangen, så man kunne tvætte sig, førend man trådte ind i Herrens hus. Prædikestol fandtes ikke. Dog var der vist en lille pult i koret, hvor præsten undertiden prædikede.

Efter 1215 indgår prædiken som et fast led i gudstjenesten, der hovedsagelig bestod i messe.

Kirkens ydre

Durup kirke er opført af kvadersten og har stort set ikke skiftet karakter, når vi fraregner omforandringen af tårnet og et opført våbenhus mod syd.

Det gamle våbenhus — mod nord — er bevaret og bruges som ligkapel. Det gamle tårn havde en kraftig bulning i muren mod vest, og mange var ængstelige for, at det skulle falde ned.

August F. Hornemann, præst i Durup 1834—1854, gik altid langt udenom.

Mod syd var tårnet — det gamle — opført af kvader

i højde med skibets tag, mod vest ligeledes af kvader, men knap så højt, mod nord var det af munkesten med enkelte utilhuggede kampesten imellem. Det resterende af tårnets murværk var munkesten. På syd- og vestsiden var der profileret sokkelstenskant, det samme var tilfældet med skib og koret, men hele bygningen rundt. På nordsiden af tårnet var der en lille løndør, der førte ind til en smal vindeltrappe, som gik i højde med skibets loft, der i al sin primitive og simple form var meget tiltalende. Foran den lå en stor natursten med en jævn overflade, der erstattede en trappe. Sandsynligvis blot-stenen fra det gamle hovtempel.

Mod syd er både skibet og koret tækket med bly, mod nord kun koret, og det halve af skibet er ligeledes tækket med bly, resten med tegl.

Om præsterne i den katolske tid

Der kan selvfølgelig ikke være tale om en universitetsuddannelse, da et universitet her i landet først blev oprettet i 1479. Men der var en del klosterscholer, hvor præsteuddannelsen fandt sted. Disciplene måtte underkaste sig kirkens tugt, uden han behøvede at blive munk. Der blev skænket meget til skolerne til underhold for disciplene. På skolerne undervistes disciplene i syv frie kunster, i retorik, grammatik, dialektik, aritmetik, astronomi, geometri og musik.

Samtidig deltog de i kortjeneste ved gudstjenesten som korvikarer. De lærte at synge tidebønner, forskellige liturgier og deltog i messen. I 1310 udstedte ærkebiskop Esger Juel af Lund den bestemmelse, at korvikartiden skulle strække sig over 3 år, hvorefter biskoppen udstedte et dimisbrev, der gav korvikaren adgang til at søge sognekald i det stift, hvor han hørte hjemme.

I sjællandsk kirkelov fra 1171 siges der om præste-

valget: „Når en kirke vorde løs — ledig — da skulle bønder biskops vilje præst tilvælge“.

Bønderne var forpligtet til at beholde ham. Jydsk lov fra Valdemar Sejrs tid siger: „Kirken skal hver kristen mands hjem og hus være“.

Daglig blev der holdt messe ved højaltret. Messen holdtes på latin, som folk naturligvis ikke forstod, men der fandtes en messeforklaring på dansk. I mange kirker har der været kalkmalerier, der tjente til anskueliggørelse af bibelen. Her i Durup kirke kan der ikke være tale om kalkmalerier, da væggede omkring 1850-tallet blev afrettet — pudset jævne.

Ved reformationens indførelse her i landet blev både kalkmalerierne og andre kirkelige prydelser, der mindede om den katolske tid, ødelagt eller fjernet.

Om gudstjenesten til reformationen

Som før nævnt fandtes der ingen siddepladser, menigheden stod op i skibet. Gudstjenesten var, når præsten hævdede brødet og vinen, der efter katolsk opfattelse forvandlede det til Jesu legeme og blod, faldt hele menigheden på knæ i dyb ærefrygt for underet.

Det må indrømmes, at de gamle præster har haft en lang og streng arbejdsdag. Meget af tiden tilbragte de i kirken, såfremt de overholdt de såkaldte tidebønner, som fra 1215 blev pålagt alle præster, d. v. s., at enhver præst kl. 3 nat til kl. 6 morgen og derefter hver tredje time indtil kl. 9 aften skulle holde korte gudstjenester, mest bestående af bønner, ofte hentet fra Davids salmer.

Der har sikkert været en præst ved hver kirke (Tøndering), eller måske kan tidebønnerne kun være læst regelmæssigt i den ene kirke.

Men der var meget andet for præsten at gøre. Han skulle øve sjælesorg — som det kaldtes, der bestod i at høre folks skriftemål, det var nemlig tvungent, og derefter

pålægge dem en bod og tilsige dem syndernes forladelse.

Dåbshandlingen skete lige inden for kirkedøren, som før omtalt, hvor døbefonten stod. Samme sted blev brudefolkene sammengivet, bagefter blev der læst brudemesse ved altret. Ved begravelser blev der læst sjælemesse. I mange tilfælde blev der betalt for sjælemesser, så de kunne gentages til evig tid.

Ved reformationens indførelse blev naturligvis en så meningsløs vedtagelse ophævet.

Det ejendommeligste og mest særprægede ved middelalderens kirkeliv var uden tvivl processionerne, der fandt sted på Kristi legemsfest, torsdag efter trinitatis søndag. Præsten holdt på den dag messe i kirken, og bagefter gik han med det hvide nadverbrød, Kristi indviede legeme, på en måde så brødet kunne ses af folket, gennem byen og hele sognet rundt, hvor han hilstes af knælende sognefolk, som tilsluttede sig processionen.

Foran følget blev båret et krucifiks på en lang stang, der kaldtes processionskors.

Ved påsketid gik præsten sammen med en messedreng, som bar et vievandskar. De gik omkring til alle gårde og huse, hvor præsten med vievand bestænkede bøndernes mad i spisekammer, køkken og kælderens; det kaldtes madvielse.

Præstens vederlag (påskerente) bestod af brød og æg. Præstens indkomster lå tildels som bøndernes. Han havde en gård. En præstegård skulle tilhøre hvert sogn. Desuden havde han påskerenten, og for kirkelige handlinger. Men der påhvilede ham tunge skatter til den gejstlige overøvrighed, særlig paven.

I begyndelsen af det 12. århundrede indførtes tiende, en årlig afgift af jordens afgrøder, som deltes i tre dele, en til bispen, en til kirkens vedligeholdelse og en til sognepræsten. Denne lov vakte harme, mødte stor modstand og kostede megen strid at få gennemført.

Præsterne levede for det meste i ugift stand — cølibat — trods det, de gamle landskabslove forudsætter præsteægteskab. Dog var den almindelige opfattelse den, at man ikke tålte, præsten levede i gift stand.

Dette kan man få bevidnet ved at læse om den strid, der i begyndelsen af 1120 rejste sig mod de gifte præster. Det var særlig galt på Sjælland, hvor mange præster blev lemlæstede og dræbt, andre jaget bort.

Efterhånden blev der mere ro om forholdene. Der, hvor præsten levede ugift, men havde en kvinde i huset, blev der mange steder en stor børneflokk.

Ved reformationen skete der en ændring på dette område, så præsterne kunne leve deres liv som andre mennesker.

ANVENDTE KILDER

Danmarks gamle landskabslove.

L. P. Fabricius: Håndbog i kristendomskundskab.

Hal Koch og Bjørn Kornerup: Danmarks kirkehistorie.

Kirkehistoriske samlinger.

Oplysninger fra Nationalmusæets arkiv.

Artiklens forfatter, Vilh. P. Beck, forhv. malermester i København, er født i Durup 1894 som søn af skolelærer Peder Pedersen (Beck). Afstod sin virksomhed i 1945 og blev assurancearkivarmedhjælper. Nu pensionist.

Flyndersø med den lumske snævring, hvor lærer Gregersen druknede 1839.

Skivelæreren Anders Kier Gregersens levned og tragiske død på en andejagt ved Flyndersø 1839

Ved lærer G. Friis, Viborg

Anders Kier Gregersen er født i Kollerup i Han-herred den 23. oktober 1816. Hans far, Niels Gregersen, var lærer her, men flyttede siden til True ved Århus og til Odder. Sidstnævnte sted var han lærer og kirkesanger fra 1825 til 1868. Afdøde kirkeminister Thorvald Poulsen var hans dattersøn. Niels Gregersen har nedskrevet sønnen Anders Kier Gregersens levned i den tids følelsesfulde stil. Først fortæller han, at sønnen tog lærereksamen fra Lyngby seminarium i 1835 med en fin 1. karakter.

Derefter skriver han:

Da han saaledes med Ære havde bestaaet siin Examen, tog han Tjeneste som Huslærer hos Sognefoged E. Søren-

sen paa Bjærgagerhougaard, hvor han i lige Egenskab havde været de 2de sidste Aar, før han kom paa Seminariet; men denne Gang var han der kun i kort Tid — omtrent i 4 Maaneder; thi i Vinteren 1836 blev han constitueret til anden Lærer ved Borgerskolen i Skive og til Organist ved Kirken sammesteds. — Det varede ikke længe, før han — ikke fuldt 20 Aar gl. — blev fast beskikket og kaldet til disse Embeder. — Fremtiden smilede ham nu venligt imøde; thi han var i Besiddelse af et fast Levebrød, der afgav tilstrækkelig anstændigt Udkomme for ham. — Ved Duelighed og Flid, Beskedenhed og en exemplarisk Vandel vandt han ogsaa der alles Yndest, Agtelse og Kjerlighed.

I Foraaret 1839 indgik hans nærmeste Foresatte, Skolekommissionen, til Directionen med et Andragende om, at han maatte tilstaaes et Gratiale for hans Dygtighed og Flid i Skolen. — Vel erholdt han ikke dette, men blev dog givet Haab om dets Erholdelse, saasnart Omstændighederne ville tillade det.

Det vil af foranstaaende kunne indsees, at ligesom han i sin Barndom havde været sine Forældres Glæde, saaledes vedblev han i forøget Grad at være det som Yngling og som Embedsmand. Kun een Gang i hans Liv følte hans Forældre en stor Sorg, eller maaske rigtigere, en stor Angest over ham, nemlig da han — faa Maaneder efter hans Confirmation — blev, den 18. Juli 1832, af Lynilden, som da slog ned heri Skolens Udhuus, hvor han da stod, slagen til Jorden, berøvet Bevidstheden, og først noget efter, baaren ind i Stuen, tilsyneladende død. Dog denne Gang skaanede Døden ham; men først efter henimod 2 Timers Forløb kom han helt til sig selv igen, og Ulykkestilfældet syntes ikke Dagen efter eller siden at have havt videre slemme Følger for ham.

Saaavel i legemlig som aandelig Henseende modnedes han tidligere for Livet; thi kun neppe 18 Aar gl. var

han en fuldvoxen Karl, høiere end hans Fader; kun eet Aar var han paa Seminariet, og neppe 19½ Aar gammel betroedes ham et rigtigt Embede, det han — som ommeldt — allerede da var duelig til at forestaa.

Forsynet fandt ham ogsaa tidligere moden for Evigheden. — Kort før hans Forældre havde ventet, at han, efter sit givne Løfte, vilde 3die Gang efter sin Ansættelse i Skive, havde glædet dem med sit kiære Besøg, erholdt de i det Sted den især for dem saa høistsørgelige Efterretning, at han den 14de Juli 1839 ved en pludselig Død var kaldet bort fra dem og Verden. — Uden mindste Anelse om hans nære Endeligt bleve hans Forældres store Glæde og tillidsfulde Forhaabninger om ham i en Hast tilintetgjorte; og istedet for disse glade, blide Følelser trængte en rystende dyb Smerte ind i deres Sjæle, som næsten bedøvede dem, især ved Budskabet om hans Dødsmaade.

Ommeldte 14de Juli gik han, efter at have forrettet sit Kald i Herrens Huus, ud i den frie Natur for der at glæde sig især ved Jagten, som han var en stor Elsker af. — I Selskab med et ungt Menneske, en Søn af Eieren til Nyholm, ikke langt fra Skive, og en Tjenestekarl gik han i nogen Tid omkring ved Flyndersøen og kom derpaa med dem til et smalt, ikke over 2 Favne bredt, men meget dybt Sted af denne Søe, hvor de haabede at finde en Baad, som de ville have afbenyttet ved Andejagt paa Søen, men da Baaden laae ved den anden Side, var han, som den eneste af dem, der kunne svømme, strax villig til at svømme over efter den. — Dog kom han neppe i Vandet og gjorde nogle faa Tag, før han — anfalden af Krampe og et Stikflod i Brystet — sank i Dødens kolde Favn.

Ingen Redning var muligt, og endskiønt der snart søgtes efter ham, maatte han dog tilbringe Natten i den

vaade Grav. — Først næste Dags Formiddag fandtes hans Liig og bragtes til Skive.

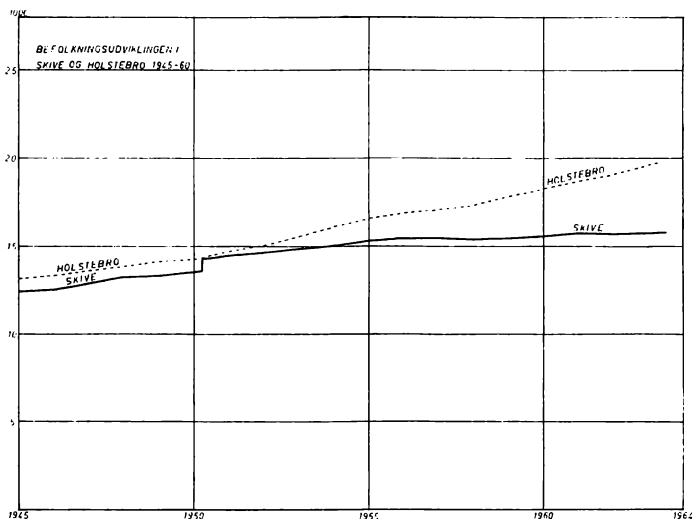
Ved dette især for de ømme elskende Moder- og Fader-Hjerter saa yderst sørgelige Budskab reiste hans Fader med hans yngste Broder snart didhen, for endnu engang at see sin meget elskede Førstefødte og at overvære hans Begravelse. — Men, ak! han kom — den 21de Juli — for sildigt for at naae det første Ønske, da den Hedengangnes Liig allerede da var saa forvandlet, at det ikke kunde kjendes, og derfor fik han det ikke fuldt at see.

Derimod blev han, under megen Smerte, Vidne til den elskede afdødes Jordefærd, som gik for sig den 22de Juli, og saae og hørte han ved denne sørgelige Leilighed flere smertelige skønne Beviser paa, at hans saa tidligen bortgangne Søn havde forhvervet sig megen Yndest, Agtelse og Kjærlighed iblandt sine Medmennesker. — Ja, den Forklaredes Minde blev paa denne Dag hædret paa en udmærket Maade. — Væggene i Skolestuen, hvor hans Liig var, behængtes, og hans Liigkiste prydedes med mange smukke Krandse, Veien, som Liget passerede, Garderne ud af Porten og uden for samme lige til Graven paa den lidt fra Byen liggende Kirkegaard, var bestrøet med Blomster og grønne Blade, Byens Ynglinger bare ham uanmodede til hans sidste Hvilested, og en ikke liden Skare af de ældre fulgte ham — alle uindbudne — didhen hvor hans ædle og retsindige Sognepræst, Velærværdige Hr. Pastor Aagaard holdt en rørende og hjertelig Tale.

Til Efterretning om ovennævnte elskede og agtede Hedengangne maa endnu føies den Mærkelighed eller uforklarlige Omstændighed, at han, denne ellers saa besindige Yngling, paa sin Dødsdag viste megen og usædvanlig Hast med at komme afsted til den forhen omtalte Jagttour, saa at han neppe gav sig Tid til at spise Middagsmaden, og at han overtalte en Mand, ved hvis Barns

Daab bemeldte Dags Eftermiddag han havde lovet at spille Orglet, til at lade ham være fri for dette Løftes Opfyldelse, for at han des snarere kunne komme ud. — Glad takkede han Manden derfor, ilede hjem til sit Logis efter Gevær m. m., og uagtet hans brave ogsaa af ham meget agtede Værtindes og hendes Børns gjentagne indstændige Anmodninger om at blive hjemme, hastede han dog afsted til Nyholm, hvor han blev buden Forfriskninger, men havde ikke Tid til at nyde nogen. Selv da han, som forhen meldt, derefter havde gaaet nogen Tid omkring, skudt et Par Ænder, og var kommen til det Sted, hvor han endte sit Liv, var han ikke af sin Jagtfælle at formaae til at tøve lidt, for med ham at nyde noget medbragt Smørrebrød, men begyndte strax at afklæde og noget — dog vist ikke tilstrækkeligt — at afkøle sig til den ommeldte Svømmetur.

Var det ikke, som om en usynlig Haand drog ham i den vaade Grav, eller trøsteligere, at den Algede hastede med at føre hans Sjæl over i hine Lysets Egne, hvor han nu lever, og hvor han haabes at gjensees af hans Forældre.

Befolknings- og erhvervsforhold i Skive

Af seminarieadjunkt Kaj Nysted

Med sine 15.801 indbyggere er Skive nr. 28 af Danmarks 86 købstæder. Skive nåede pr. 1. juli 1963 op på det angivne folketal. Det er det højeste Skive nogensinde har haft. Man vil måske sige, at det er en selvfølge; men det har det ikke været i Skive i de sidste år, hvor der kan opvises flere tilfælde af nedgang i indbyggertallet.

I 1945 har Skive pr. 1/1 12.438 indbyggere. Det videre forløb ses af figuren; den viser befolkningstallet for de enkelte år indtil 1963. I perioden 1/1 1945 til 1/7 1963 er befolkningstallet i Skive steget med 3363, hvilket svarer til 27,0 % (gennemsnitlig 1,5 % pr. år). Til sammenligning kan anføres, at Holstebro siden 1945 har forøget sit folketal med 44,2 % (gennemsnitlig 2,5 % pr. år). Skive har altså ikke kunnet følge med sin vestlige nabo og konkurrent. Endnu mere grelt bliver forholdet, hvis vi ser på tiden efter 1950. 1/4 1950 sker nemlig en kraftig forøgelse af Skives indbyggertal ved indlemmelse af

en del af Skive landsogn på ialt 763 personer. Siden 1/1 1951 er befolkningstallet i Skive kun steget med 8,8 %, svarende til en gennemsnitlig årstilvækst på 0,7 %. Holstebro har i samme periode forøget sit indbyggertal med 33,9 %, svarende til 2,8 % pr. år. Mens de to byer i 1951 er ca. lige store — 14.526 indbyggere i Skive og 14.729 indbyggere i Holstebro — er Holstebro i den forløbne periode vokset så stærkt, at den i dag har ca. 4000 indbyggere mere end Skive. Hvorfor er Skive sakket bagud i kapløbet med Holstebro, vil man spørge? Det kan der ikke gives et enkelt svar på. Der skal her peges på et par faktorer, som har spillet en afgørende rolle. Det første, der skal nævnes, er arbejdsløsheden. Skive har i mange år været en såkaldt arbejdsløshedsø. Først i årene siden 1960 er ledigheden blevet bragt ned på et niveau, der kan kaldes nogenlunde forsvarligt. Endnu er man ikke nået ned på den gennemsnitlige ledighed for Danmark. Der har naturligvis også været arbejdsløshed i Holstebro; men den har ikke været nær så stor som i Skive. Det skal dog siges, at den gennemsnitlige ledighed i dag er lidt større i Holstebro end i Skive; men det har sin begrundelse i en afskedigelsespolitik, der giver en abnorm stor ledighed i december måned i Holstebro. En by, der har stor arbejdsløshed, har meget svært ved at vokse, idet mange folk, der går uden arbejde i længere tid, søger bort fra byen hen til egne, hvor man kan skaffe sig arbejde. Det betyder, at der i 1955, 1956, 1957, 1958, 1959 og 1961 flytter flere mennesker fra Skive, end der flytter til byen. Fødselsoverskuddet har på den måde været alene om at sørge for byens vækst; det har det ikke kunnet i 1957 og 1961. Til sammenligning kan anføres, at Holstebro siden 1950 hvert år har haft et ret betydeligt vandringsoverskud med undtagelse af 1956, hvor der rejser 4 mere fra byen, end der kommer til. Det skal anføres, at det gennemsnitlige fødselsoverskud 1951—60 i

Skive og Holstebro har været på henholdsvis 8,9 og 9,4 ‰. Dette alene kan ikke betinge Holstebros langt stærkere vækst.

Den anden faktor, der skal omtales i forbindelse med Holstebros kraftigere vækst, er den tilflytning af dragonkasernen, der foregik i 1954. Den har betydet en vis stimulans for byen, dels gennem det direkte tilskud til befolkningen, ca. 350 fra kasernen (de 150 af dem har desuden familie boende i byen) står tilmeldt folke- registret, dels ved, at en så stor institution trækker en del virksomheder med sig til at betjene den. Desuden må siges, at en stor del af det fastboende personel har en god løn, som bliver brugt i byen til gavn for handelslivet. Disse positive sider ved en kaserne kan Skive glæde sig til at få udbytte af, når den ene af Århus-kasernerne bliver flyttet hertil i løbet af kort tid.

Til belysning af befolkningens erhvervsforhold må vi se på en tabel. Holstebro anføres som sammenligningsgrundlag.

*Den erhvervsudøvende befolknings fordeling
efter erhverv i 1960*

	<i>Skive</i>		<i>(Holstebro)</i>	
	absolut %		(absolut %)	
1. Landbrug m. v.	159	2,6	(174	2,1)
2. Industri, håndværk og anlægsvirksomhed	2412	39,0	(3886	47,8)
3. Offentlige værker, kloakvæsen o. l.	56	0,9	(52	0,6)
4. Handel og omsætning	1467	23,8	(1597	19,6)
5. Transportvirksomhed	511	8,3	(472	5,8)
6. Administration og liberale erhverv	978	15,9	(1357	16,7)
7. Anden erhvervsvirksomhed, service	459	7,4	(482	5,9)
8. Uoplyste erhverv	130	2,1	(125	1,5)
Ialt ...	6172	100,0	(8145	100,0)

I Skive er 39,7 % af befolkningen beskæftiget i erhvervene mod 43,9 % i Holstebro. Af ovenstående tabel ses tydeligt, at Skive har et alsidigt erhvervsliv.

I grupperne 3, 4, 5, 6 og 7, som vi tilsammen kan kalde servicegrupperne, er beskæftiget 56,3 % af den erhvervsudøvende befolkning mod 48,6 % i Holstebro. Til gengæld er Holstebro betydelig stærkere industrialiseret end Skive.

Den industrigren, der i Skive beskæftiger flest arbejdere, er nærings- og nydelsesmiddelindustrien, hvor der i 1960 er 497 beskæftigede. Det svarer til 28,0 % af samtlige, der er beskæftiget i fremstillingsvirksomhed. Af store virksomheder indenfor denne gruppe kan der nævnes Skive Andelsslagteri med ca. 270 ansatte og bryggeriet Thordal med 33 ansatte. En anden vigtig erhvervsgruppe er jern-, metal- og maskinindustrien, som i 1960 har 280 arbejdere. Det er den industrigruppe, som har vist den største ekspansion i de sidste år med opkomsten af to ret store virksomheder, Danterm og Metallic; de to virksomheder plus Gyro har i dag tilsammen 295 ansatte. Der findes andre større fremstillingsvirksomheder end de nævnte, såsom Schades Papirindustri med 100 ansatte, Skive Børstefabrik med ca. 90 ansatte, Isoket med 30 arbejdere og Skive Andelsvaskeri med ca. 45 ansatte.

Handelen er overordentlig vigtig for Skive. Det må især nævnes, at der foregår en betydelig en gros handel fra byen. Det er især varegrupperne kolonial, animalske landbrugsprodukter, korn, foderstoffer, frø, gødningsstoffer, brændselsstoffer og jern, sanitet og støbegods, der forhandles. En gros oplandet er stort, meget større end detail oplandet, som stort set omfatter Salling og Fjends herreder. I forbindelse med detail handelen må nævnes, at man i en årrække har mistet vise dele af Skives gamle opland til Holstebro, især i den sydvestlige del af Salling. Det hænger bl. a. sammen med, at der er blevet oprettet en rutebilrute mellem Nykøbing M. og

Holstebro, der gør, at man i visse dele af Vestsalling lettere kan komme til Holstebro end til Skive. Endvidere skyldes det, at damekonfektions- og skotøjsbranchen i Holstebro har gjort kraftigere reklamefremstød end de tilsvarende brancher i Skive, samtidig med at udvalget i de nævnte brancher vel nok har været større i Holstebro end i Skive.

Mit ønske for Skive må blive, at de anstrengelser, man gør sig i disse år for at trække flere fremstillingsvirksomheder til byen, må lykkes. Det er nemlig i fabrikkerne, man kan få afsat den tilflytning, der i disse år sker fra oplandet. Mange af disse mennesker kan ikke gå ind i erhverv, hvor man forlanger en forudgående uddannelse.

IN MEMORIAM

Historikeren, overgartner, havebrugskandidat

JENS ØSTERGAARD

*22/1 1884 †20/11 1962

Af grosserer Christian P. Friis

For medlemmerne af Historisk Samfund for Skive og Omegn vil navnet Jens Østergaard være dem velbekendt fra alle de interessante artikler, han indsendte til årbogen fra tid til anden, ligesom han også forsynede Fjends Herreds Folkeblad med skildringer af egnens gamle herremænd og andre interessante skikkelser, der i længst henfarne tider havde haft deres virke i Fjends og Salling herreder. Men specielt var det Gammelstrup sogns og Lundgårds historie, der interesserede ham, og dette førte igen til, at vi kom i kontakt med hinanden, og i det forholdsvis korte tidsrum, som blev os beskåret, dog førte til et gensidigt og meget berigende samarbejde på historisk område.

Jeg husker endnu tydeligt, da vi skulle mødes for første gang. Det var en novemberaften i 1959, da det ringede på døren hos mig på Frederiksberg, og Jens Østergaard stod uden for med sin baskerhue i hånden. Han var våd af regn og tøsne, som den aften sivede ned; det var et herrens vejr. I hans buskede øjenbryn sad vanddråberne tæt, da hans ellers alvorlige ansigt pludseligt lyste op i et stort smil, og han præsenterede sig som „en af de gamle hovbønder fra Lundgård“. Det var et historisk møde, som kun vi to forstod, men jeg lod ham også vide, hvor velkommen han var. Tænk, han var kommen kørende på cykel en novemberaften i det vejr, men det generede ham ikke, han elskede at cykle.

Den 8. august 1960 besøgte vi Lundgård i følge med Otto L. Sørensen fra Skive og min søn Mogens Friis fra København. Det var ved den lejlighed, at han indfriele sit løfte til mig om fra en kæmpehøj på Lundgårds mark at vise mig alt det, der engang udgjorde den gamle herregårds herligheder. Dette besøg er detaljeret beskrevet i årbogen 1961. Ved udarbejdelsen af artiklen om „Lundgaard Hovedgaard under Morten Jensen“, som blev trykt i årbogen 1962, besøgte Jens Østergaard og jeg fru Johanne Jensen på Kathøjgård i Tikøb sogn i Nordsjælland. Hun er født på Lundgård i 1887 som datter af proprietær Christian Jensen og har selv skrevet en artikel om „Livet på en herregård i slutningen af forrige århundrede“, og den blev ved Jens Østergaards mellemkomst trykt i Fjends Herreds Folkeblad.

Han har fortalt mig, at det var med en vis ærbødighed, han passerede herregården, når han som barn blev sendt afsted i et eller andet ærinde, derfor var det en overordentlig stor glæde for ham at træffe fru Johanne Jensen. I århundreder havde hans forfædre i Gammelstrup sogn dyrket jorden og høstet dens afgrøder, derfor elskede han den jord af ganske hjerte, og hans tanker kredsede

stadig om hans elskede hjemstavn. I 1942, den 29. april, på hundredeårsdagen for bedsteforældrene Jens Laustsen i Østergård og Karen Marie Sørensdatters bryllup, blev på hans initiativ rejst en mindesten med inskription ved indkørslen til Østergård. Straks efter brylluppet havde farfaderen rejst gården på jord udstykket fra Lundgård.

Men det blev som havebrugskandidat og en betroet overgartner ved Københavns kommunes parkanlæg, at han kom til at øve sin manddomsgerning. Mange søgte hans råd og vejledning, og i mange år sad han i bestyrelsen for Østifternes Haveselskab, og på hans initiativ oprettedes Dansk Dendrologisk Forening. Jens Østergaard beholdt ikke sin viden for sig selv, nej, han skrev om de „Medicinske Planter i Vidskøl Klosterhave“ og om „Klosterhaven ved Æbelholt Kloster“. En artikel om det japanske tempeltræ (Gingo-træet), der står i haven ved hans villa på Ålækkevej, blev læst af én på den anden side af jordkloden, og en skønne dag stillede der en japaner for at hilse på denne mærkelige mand, der havde skrevet om tempeltræet. Jens Østergaard, der havde været enkemand i mange år, samlede sig efterhånden et stort bibliotek, der vel nok for største partens vedkommende var af botanisk art, men både historie og topografi var righoldigt repræsenteret, så hele denne samling ved auktionen hos Hee 19. og 20. febr. 1963 talte ialt 3.566 numre.

Endnu i hans 77. år var energien så stor, at ville han undersøge noget på Landsarkivet i Viborg, så satte han sig i nattoget på hovedbanegården i København, og næste morgen kl. 9,26 var han i Viborg. Når så undersøgelserne var afsluttede på Landsarkivet, tog han atter med toget og ankom til København kl. 23,04.

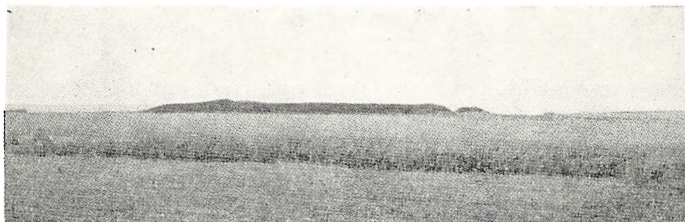
Men i efteråret 1962 følte han sig lidt træt og lod sig indlægge på Frederiksberg Hospital, og her besøgte jeg ham en lørdag aften. Det var ikke til at se på ham, at han var en syg mand, men selv vidste han bedre besked,

det var hjertet, der var for svagt. Han havde besøg af dattersønnen Jens, der var cyklet ind fra Bagsværd for at se til morfar, og jeg kunne se på Jens Østergaard, at han var glad og stolt af drengen. Da jeg omsider afsluttede besøget, holdt jeg hans hånd længere end ellers, og mens hans trofaste øjne hvilede på mig, sagde han: „Nu mangler vi kun at få skrevet Friis'ernes historie som ejere af Lundgård“. — „Ja, men den kan De da også skrive, nu da De har behandlet alle de andre ejere“, sagde jeg. „Nej, den skal De skrive“, sagde han — og det lød næsten som en ordre.

Jeg havde håbet at kunne besøge ham endnu en gang, inden han skulle hjem, men forsynet havde en anden bestemmelse. — Tirsdag den 20. november 1962 kl. 13 ringede svigerinden for at meddele mig, at Jens Østergaard var død pludseligt om morgenen kl. 7.

Torsdag den 22. november kl. 13 samledes slægt og venner i Grøndalskirken til en smuk mindehøjtidelighed for Jens Østergaard. Den hvide kiste var smykket med et væld af lyserøde nelliker, og signerede kranse og talrige buketter bredte sig for dens fod, mens skæret fra de mange tændte lys gjorde afskedstimen særlig højtidelig.

Før præstens tale sang man salmen: Du, Herre Krist, min frelser est, og efter talen: O kristelighed! du skænker vort hjerte, og til allersidst salmen: Til himlene rækker din miskundhed, Gud. — Umiddelbart efter højtidelighedens afslutning førtes kisten til Jylland, og på Føldebjerg kirkegård hviler nu Jens Østergaard.

På vore årlige udflugter har vi besøgt mange herlige steder, men endnu ikke ovenviste mægtige langhøj og rundhøj i Ålbæk ved Lihme, men det kommer nok.

Historisk samfunds årsberetning 1962

Vi kigger lidt tilbage på året, der er gået. Der er sket det, der skal ske og lidt mere. Vi har passet at få vor årbog ud og siger tak til dem, der har sendt os stof til bogen. Vi har haft en del at vælge imellem, men kunne dog gerne ønske lidt mere. Kom bare frem med noget til os — men De må ikke blive vred på os, hvis vi ikke får plads til det lige straks. Vi håber, De synes om bogen her. Noget af stoffet er lidt tørt, men det er godt stof alligevel. Vor bog er jo ikke beregnet til romanstof. Det er hjemstavns historie, vi søger!

Vor nye „opfindelse“ med den historiske vandring i hjemstavnens vinder flere og flere venner. Sidste gang var vi i de østlige egne. Vi begyndte ved Krabbesholm skov, hvor vi så de gamle køkkenmøddinger, som tusinder af skibonitter passerer uden at ane, at her begynder Skives historie. Vores alles Otto L. Sørensen, Skive, holdt her en kort tale om køkkenmøddingerne.

Næste mål var Højslev kirke, hvor pastor Kjær fortalte kirkens historie. Et ekstra kapel, der skæmmer kirken noget, er bygget til som gravkapel for den kendte slægt Kaas, der ejede Stårupgård.

Herfra kørte man til Lundø kirke, hvor pastor Kjær ligeledes fortalte om kirken. Altertavlen er malet af kong Chr. d. IX's dronning Louise. De fattige beboere på Lundø rejste over til dronningen og beklagede sig over, at de

ikke havde en albertavle — og så malede dronningen selv én!

Man drak nu kaffe på „Hesteskoen“ og beså også imens kunstmaler Mais malerier — og kørte så til Brudals bakker, hvor førstelærer Kaj Enna Jensen fortalte om stedets geologiske oprindelse — fra istiden, og lærer Krogh om de sagn, der knytter sig til stedet.

Tårupgård var sidste holdeplads. Her tømte man madkurvene — og forstander Rosendahl fortalte træk af den gamle borgs historie; ind imellem kom han med en række meget morsomme og interessante kommentarer.

Formanden sluttede dagen med tak til forstanderen og til de ca. 100 trofaste deltagere, der havde fulgt hele turen.

Vor generalforsamling holdt vi på Missionshotellet Gl. Skivehus. Her var der først et foredrag af musæumsinspektør P. Seeberg, Viborg, der talte om sine oplevelser ved Den persiske Golf sammen med professor P. Glob. Man drak kaffe og gik så over til generalforsamlingen. Først mindedes fru Nanna Aakjær og hendes søn Svend Aakjær, der begge har været tilknyttet samfundet, hun som æresmedlem siden sin mands død i 1930,

Lærer J. C. Krogh ser her på nogle gamle skøder, som fru musæet kan overgå til det kommende byarkiv.

og Svend Aakjær, rigsarkivaren, der i „Skivebogen“ skrev om Fly Gaarde og gentagne gange om stednavneforskningen.

I sin beretning nævnede Krogh det byhistoriske arkiv, som man vil forsøge at oprette. Landsarkivarens og centralbibliotekarens sygdom har dog forhalet arbejdet hermed. Dernæst omtaltes arbejdet med fredningen af Grætrup kirketomt, som vil være færdig nu i sommer. Kassere-

Her sidder byarkivaren, litterat Otto L. Sørensen, med en indbyggerfortegnelse fra Skive 1750, som også kan indgå i arkivets kommende samlinger.

ren Otto L. Sørensen oplæste regnskabet for 1962, og oplyste bl. a., at det nu kostede 10 kr. at fremstille hver „Skivebog“, men vi leverer den for 8 kr. til vore medlemmer, takket være de tilskud vi får til foreningen.

Dernæst var der valg. Genvælt blev Krogh, Enna Jensen og propr. Lybye. Nyvalgt blev lærer Svend Mortensen, Skive, der

før har været medlem af bestyrelsen. Krogh oplyste, at han nu ville trække sig tilbage som formand og takkede for de mange år, han havde arbejdet for samfundet. Pastor Johannes Bang, Roslev, der er udset til at blive den nye formand, bragte Krogh en tak for det store arbejde, han havde udført i sin virketid. Også Enna Jen-

sen takkede Krogh, før han som dirigent sluttede generalforsamlingen.

Af ovenstående referat ses det altså, at dette bliver min sidste årsberetning, og jeg vil hermed gerne sige tak til alle samfundets medlemmer for samarbejdet i de år, der er gået. Samtidig et håndslag til vor nye formand, pastor Bang, på godt samarbejde — og lykke til!

Vor allerførste formand, pastor A. Dorf, er død. Han var med til at stifte samfundet i 1908, da han var medforstander på Krabbesholm højskole sammen med sin svigerfader Axel Axelsen. Han rejste i 1911 tilbage til Amerika, hvor han havde været fra 1900 til 1906. Han udførte et meget stort arbejde i Amerika for de danske derovre. Fra 1929 til 1946 var han derpå præst ved Vor Frelzers kirke i Brooklyn. Sine sidste år tilbragte han i Danmark, og han var æresmedlem af vort samfund. Vi siger: Æret være hans minde.

Fremtiden er fuld af opgaver for Samfundet. Først og fremmest må opgaven med byarkivet løses. Det er en stor og krævende — men virkelig nødvendig opgave at løse. Dernæst må vi se at skaffe flere medlemmer — og her kan alle være med. Det er hjemstavnsens historie, det gælder!

Venlig hilsen — og tak!

J. C. Krogh.

RETTELSE

til „Skivebogen“ 1962. På side 72 står: Christian Peder Friis, der blev ejer af den (Lundgård) 1730 o. s. v. — rettes til: Christen Friis.

NAVNELISTE

(fraregnet Præstenavnene Side 12—41)

AA

- Aakjær, Jeppe, 42, 43, 44, 45,
46, 47, 52, 55.
" Nanna 123
" Svend, Rigsarkivar
123, 124.

A

- Abildgaard, Else, Enke 57.
" Jens 57.
" Niels i Ø. Lyby
57, 69.
" Peter 64, 66, 69.
Abrahamsen, Morten, Rakker
6.
Anders, Degn 21.
Andersen, Anders P. 72.
" Esper, Mejerist 43.
" Hans 72.
" Mich. Torp 40.
" Morten, Sande-
mand 62.
Ane Christensdatter 65.
" Nielsdatter 64.
" Pedersdatter 66.
Anna Jepsdatter 64.
Anne Christensdatter 58, 59.
Axelsen, Axel, Forst. 125.

B

- Bang, J., Præst 4, 124, 125.
Bech, Erich P., Degn 30.
" Peder P., Lærer 107.
" Vilh. P. 98, 107.
Below, Henrich 17.
Bertelsen, Jens 64.
Bilstrup, Ane 67, 68.
Biørn, C., Forv., Eskjær 59.
Bjerregård, Niels P. 96.
Bolde Wolfsdatter 49.
Borck, Math. 49.
Broe, Jens, Fæstebonde 49.
Bugge, Niels, Ridder 49, 85.
Bødker, Niels 66.

C

- Christensen, Maren 72, 73.
" Niels, Bmd. 5.
" Peter 57, 68.

D

- Damgaard, Madame 19.

- Dideriksen, Jep, Sandemd. 62.
" P., Sandemd. 62.
Dorph, A., Maler 17.
" A., Præst 125.

E

- Ebbesen, Niels, t. Nørreris 49.

F

- Frederiksen, V., Lokalh. 11.
Friis, Chr. P., Grosserer 118.
" Christen, t. Lundg. 125.
" Christen, Peter 125.
" G., Lærer 108.
" Mogens, Kaptajnl. 119.
" Slægten 121.
Frost (Bild), Else 49.
Frøergaard, J. S. 41.

G

- Gjedde, Chr., t. Skivehus 52.
" Ove, Rigsadm. 50, 63.
Gleerup, M., Distriktsl. 5.
Glob, P., Professor 123.
Graii, Kr. 49.
Gregersen, Anders Kier 108.
" Niels, Lærer 108.
Grove, Anders L. 73.
Grubbe, P., Kapt. 35, 36, 37.

H

- Hjerl-Hansen, Finn 76.
Hjersing, N., Skriver, Skive-
hus 58.
Hjort, L., Hagens Mølle 59.
Hoffmann, Jens de 18, 38.
Hvidtfeldt, Erik, Lærer 12.
Hørby, J., Kniplingskr. 7, 8.
" Laust 7.

I—J

- Iversen, Peder 68, 73.
Jacobsen, Niels 73.
Jensen, Bertel 64.
" Chr. 64.
" Chr., Propr. t. Lund-
gaard 119.
" Johanne, Frue 119.
" Kaj Enna, Førstel.
123, 124.
" Laurs 57.
" Morten t. Lundgd.
119.

Jensen, Niels 21.
" Peter 59, 63.
" Peter, Fæstebonde 21.
Jepsen, Didrik 63.
" Arne 68.
" Jep 70.
" Th. 63.
Jørgensen, Jep 64.
" Laurits 64.

K

Kat, Jep, t. Frøslevgd. 41, 49.
Kisum, Jens 57, 71.
Kjær, Præst 122.
Klinteby, Hagens Mølle 66.
Krabbe, Iver, t. Krabbesh. 93.
" Lucas Glob 93.
" Morten 93.
" Niels Mikkelsen 93.
" Slægten 93, 95, 97.
Kristensen, Evald Tang 96.
Krogh, Chr. N., Lærer 97, 99.
" J. C., Førstelærer 4,
123, 124, 125.

L

Laisen, Per 49.
Lange, Chr., t. Skivehus 52,
59, 66, 70, 71.
Larsen, Henrik, Forf. 53.
" Thøger 44.
Lasson, Ole v., Propr. 29, 30,
32, 35.
Laurberg, Forvalter 20.
" H. S., Substitut 27.
Lauritsen, J., i Østergd. 120.
Lichtenberg, Etatsr. 24, 26,
29.
Linde, Niels, Propr. 30.
Lund, Substitut 19.
" Peter, t. Skiveh. 52, 58.
Lybye, Chr., Propr. 124.

M

Mai, Lærer, Maler 123.
Mathiesen, Olaf 49.
Melchiorsen, Peder 59.
Mikkelsen, Iver 72, 73.
" Peter 60, 70, 71.
Morsingh, Adzer 49.
Mortensen, Hans, Rakker 6.
" Svend, Lærer 124.

N

Nielsen, Anders 57.

Nielsen, Bugge, Væbner 85.
" Charles, Fot. 42.
" Chr., i Ø. Lyby 56,
57.
" Laurids, Forp. 17.
" Peder 57.
" Søren, Gdr. 5, 57, 70.
Nielsson, Ingv., Raadmd. 49.
Nissen, Nis, Propr. 17.
Nygaard, Ole 45.
Nysted, K., seminarieadj. 113.

O

Obel, Peder, Propr. 24, 29.
Olesen, Søren 45.
Olufsen, Niels 69.

P

Pape, C. H., Civiling. 75, 80.
Parsberg, Joh., Propr. 52.
" Werner, Major 52.
Pedersen, Chr. 58, 65, 66, 67.
" Esper 63, 64.
" Jens, Sandemd. 63.
" Jens Chr. 67, 69.
" Laurs 67.
" Ole 71, 72, 73.
Persson, M., Præst 49.
Poulsen, Mich., Fæster 59,
60, 70.
" Oluf, Prior 49.
" Th., Kirkeminister
108.

R

Reventlow, Claus, Propr. 52.
Riiskjær, A. H., Apoteker 42.
Rosendahl, Forst. 123.
Rosenkrantz, M. 13, 15, 16,
20.
" W., Baron 52.

S

Schmidt, Aug. F., Forf. 97.
" J. B., Mejerist 97.
Seeberg, P., Museumsinsp.
123.
Sinding, B., Substitut 18, 19.
Skjoldborg, Johs. 44.
Skouboe, J. C., Degn 39.
Skow, P., Propr. 24, 29, 32,
33, 34.
Smidt, Chr., Degn 34.
Smidth, Hans, Maler 9.
Sparre, Peder, Degn 18.

Svane, J. C., Degn, Murer-
mester 26.
Svindt, Diderik 82.
" Zone P., Degn 18.
Sørensen, G., Sognef. 108.
" Just 60.
" L., Hagens Mølle
58.
" Otto L., Litterat 4,
5, 11, 97, 119, 122,
124.

T

Thommesen, Chr., i Ø. Lyby
60.
Thorup, Anders 71.
Thygesen, Ove, i Bilgrav 41.
Tolstrup, Chr., Propr. 33, 36.
Tækker, Ane 65.
" Chr. P. 51, 59, 60.
" Else 59, 67.

Tækker, Inger 59.
" Niels P. 67, 68, 73,
74.
" Ole 59.
" Peter, Fæster 58, 59,
65, 66, 67, 68.

U

Uttrup, Mich., Amtsforv. 20.

V—W

Vos, C. H., Skriver paa Krab-
besholm 57.
Wandborg, Ass. 13, 15, 24,
38, 39, 40.
Wazard, Jens, Familus 36, 37.
Winther, Kr., Borger 49.

Ø

Østergaard, Jens, Overgart-
ner 118, 119, 120,
121.

INDHOLD

<i>Otto L. Sørensen</i> : Et gaadefuldt Fund i Rønbjerg Mose	5— 11
<i>Erik Hvidtfeldt</i> : Præsteindberetninger fra Viborg Stift 1771, III (fortsættes)	12— 41
<i>A. H. Ruskjær</i> : Var Jeppe Aakjær irreligiøs? eller Den religiøse Jeppe Aakjær	42— 47
<i>J. S. Fruergaard</i> : Abildgaard i Øster Lyby. Et Bidrag til Gaardens og dens Brugerens Historie gennem 500 Aar	48— 74
<i>C. H. Pape</i> : Jordfaldshullers opståen kan forklares ad biologisk vej	75— 80
<i>August F. Schmidt</i> : I Harre Herred	81— 97
<i>Vilh. P. Beck</i> : Durup Kirke i Salling	98—107
<i>G. Friis</i> : Skivelæreren Anders Kier Gregersens Levned og tragiske Død paa en Andejagt ved Flyndersø 1839	108—112
<i>Kaj Nysted</i> : Befolknings- og erhvervsforhold i Skive	113—117
<i>Christian P. Friis</i> : In memoriam historikeren, overgartner, havebrugskandidat Jens Østergaard ...	118—121
Aarsberetning for Skive historiske Samfund 1962 ved <i>J. C. Krogh</i>	122—125
Navneliste ved <i>Otto L. Sørensen</i>	126—128

- o. a.: Hvor gammel er den jyske Hede. (Kronik). „Skive Venstreblad“ 15/6 1962.
- Niels Pedersen: Et Kig i Balling-Volling Sogneraads Forhandlingsprotokol. „Skivebogen“ 1962, S. 29—43. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Red.: Da Maleriet af Skives Æresborger, Caspar Hasselriis, blev ophængt i Byraadssalen. „Jul i Skive“ 1962, S. 8. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Jens Riis: Skivemaleren Nicolai Mølgaard Andersen. „Jul i Skive“ 1962, S. 18—19. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- August F. Schmidt: Fra Rødding Herred. „Skivebogen“ 1962, S. 17—28. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Otto L. Sørensen: Da Jernbanen kom til Skive. „Jul i Skive“ 1962, S. 10—14. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Otto L. Sørensen: Den Salling Oldgransker Niels Sørensen i Lem. „Jul i Skive“ 1962, S. 26—27. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Otto L. Sørensen: Den Spillemand snapped Fiolen ... om Musikker Laust Christensen, Skive. „Skive Venstreblad“s Julenummer 1962, S. 6—7.
- Otto L. Sørensen: En Tur i Skives gamle Haver. „Jul i Skive“ 1962, S. 4—6. Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Otto L. Sørensen: „Seien. Hvorfor hedder det saadan?“ i „Skive Venstreblad“ 1962. 8/9: Nørre Allé. 18/9: Christiansgade er ikke spor kongelig. 22/9: Aarbjerg fik Ulivssaar af to Banegaarde. 27/10: „Postgaarden“ skabte Torvegade.
- Otto L. Sørensen: Hovbonden paa Braarup Mark: „Amts-Bladet“, Skive, 19/12 1962.
- Otto L. Sørensen: Køkkenmøddingerne i Krabbesholm Skov. „Skivebogen“ 1962, S. 5—16. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Otto L. Sørensen: Professor Labri var Eksemplet paa Slagfærdighed og Frækhed. Skive, „Amts-Bladet“s Julenummer 24/12 1962, S. 6.
- Otto L. Sørensen: Selv Gøglerne imponeredes af Skive Mark. „Amts-Bladet“, Skive, 22/12 1962.
- Otto L. Sørensen: Nørregade Anno 1890. „Amts-Bladet“, Skive, 22/12 1962.
- Otto L. Sørensen: Ved Nanna Aakjærs Død. (Nekrolog). „Skivebogen“ 1962, S. 118—120. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Jens Østergaard: Ideen og Motivet til Jens Vejmand. „Skive Folkeblad“ 6/9 1962.
- Jens Østergaard: Lundgaard Hovedgaard under Morten Jensen 1826—1870. „Skivebogen“ 1962, S. 72—79. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.

HISTORISK SAMFUNDS STYRELSE

I Foreningsanliggender bedes man henvende sig til Formanden, Sognepræst Johannes Bang, Roslev, Kassereren Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, og pens. Førstelærer J. Chr. Krogh, Islandsvej 3, Skive.

Bidrag til Aarbogen bedes sendt til Formanden eller Redaktionsudvalgsmedlemmerne, Litterat Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, og pens. Førstelærer J. Chr. Krogh, Islandsvej 3, Skive.

Den øvrige Styrelse bestaar af Førstelærer Kaj Enna Jensen, Lihme Hovedskole, Lihme (Næstformand), pens. Lærer Ejnar Poulsen, Hem gl. Skole pr. Hem, Proprietær Chr. Lybye, Haldborggaard pr. Skive, og Lærer Svend Mortensen, Norgaardsvej 6, Skive.

Revisorer er: Prokurist Aage M. Olsen, „Skive Tømmerhandel“, og Direktør G. H. Pedersen, „Skive Markfrøkontor“.

Æresmedlem: Forhv. Uddeler Carl Jensen, Lem pr. Brodal.

Sluttelig oplyses, at ældre Aargange af vort Samfunds Aarvog, „Skivebogen“, kan faas i meget begrænset Antal, gennemgaaende for 4 kr. pr. Eksemplar. Af udsolgte Aargange forsøges skaffet pæne antikvariske Eksemplarer á 10 kr. pr. Eksemplar plus Porto. Al Indbetaling foregaar nemmest og billigst pr. Giro Nr. 38999 til Kassereren for Historisk Samfund for Skive og Omegn, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive.

SKIVEBOGEN

udsendes til Samfundets Medlemmer. Kontingentet er kun 8 kr., og Indmeldelse kan ske til Kassereren, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, til hvem ogsaa al Henvendelse angaaende Ekspeditionen bedes sendt, samt til hvem Tidskrifter og Bøger bedes adresseret. Indmeldelse modtages ligeledes af Styrelsesmedlemmer og Samfundets Repræsentanter i Sognene i Salling og Fjends:

Fhv. Gdr. Jeppe Nielsen, Durup.

Gdr. Gerhard Svenningsen, Ramsing pr. Ramsing.

Gdr., Sparekassedir. Hans K. Jepsen, Gamstrup, Roslev.

Gdr. Peder Kirkegaard, Trandum pr. Skive.

Førstelærer Kaj Enna Jensen, Lihme Hovedskole, Lihme.

Lærer Esper L. Dalgaard, Lyby pr. Lyby.

Uddeler Ivar Christiansen, Stoholm, Jyll.

Proprietær Chr. Lybye, Haldborggaard pr. Skive.

Se efter, om De mangler tidligere Aarbøger eller Skrifter. De kan ogsaa forlanges gennem Byens Boghandlere.